

ВИЩА КВАЛІФІКАЦІЙНА КОМІСІЯ СУДДІВ УКРАЇНИ

29 грудня 2017 року

м. Київ

Р І Ш Е Н Н Я № 138/зп-17

Вища кваліфікаційна комісія суддів України у пленарному складі:

головуючого – Козьякова С.Ю.,

членів Комісії: Василенка А.В., Весельської Т.Ф., Заріцької А.О., Козлова А.Г., Лукаша Т.В., Макарчука М.А., Мішина М.І., Прилипка С.М., Тітова Ю.Г., Устименко В.Є., Шилової Т.С., Щотки С.О.,

розглянувши питання про затвердження документів, необхідних для забезпечення проведення іспитів у межах кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих та апеляційних судів,

встановила:

Відповідно до пункту 7 частини першої статті 93, статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) Вища кваліфікаційна комісія суддів України у випадках, визначених Законом, проводить кваліфікаційне оцінювання.

Згідно зі статтею 85 Закону кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи:

- 1) складення іспиту;
- 2) дослідження досьє та проведення співбесіди.

Іспит є основним засобом встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критерію професійної компетентності та проводиться шляхом складення анонімного письмового тестування та виконання практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону, здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

На виконання абзацу другої частини другої статті 85 Закону рішенням Комісії від 04 листопада 2016 року № 144/зп-16 затверджено Порядок проведення іспиту та методика встановлення його результатів у процедурі кваліфікаційного оцінювання (далі – Порядок).

Відповідно до пункту 3 розділу I Порядку іспит проводиться з урахуванням інстанційності та спеціалізації відповідного суду, згідно з пунктом 10 цього розділу першим етапом організації та проведення іспиту є розробка та затвердження програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів та/або кандидатів на посаду судді суду відповідного рівня та спеціалізації.

Згідно з пунктом 8 частини першої статті 105 Закону, пунктом 3 глави 1 розділу II Порядку Програми іспитів розробляються відповідно до завдання Комісії Національною школою суддів України та затверджуються Комісією.

За завданням Комісії 04 серпня та 14 грудня 2017 року Національною школою суддів України передано розроблені та опрацьовані проекти програм і таксономічних характеристик анонімних письмових тестувань для забезпечення проведення іспитів у межах кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих та апеляційних судів, питання щодо можливості затвердження яких винесено на розгляд у засіданні Комісії.

Комісія, обговоривши питання порядку денного, зміст розроблених Національною школою суддів України програм і таксономічних характеристик анонімних письмових тестувань на етапі іспиту у межах кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих та апеляційних судів, зокрема, у процедурі конкурсу на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів, розглянувши пропозиції членів Комісії, дійшла висновку про необхідність затвердження Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді кримінальних справ, і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді цивільних справ, і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду кримінальних справ і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду цивільних справ і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів і таксономічної характеристики до неї, Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів і таксономічної характеристики до неї.

Ураховуючи викладене, керуючись статтями 79, 83-85, 93, 101, 102, пунктами 17, 20, 21 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону, пунктом 3 глави 1 розділу II Порядку, Комісія

вирішила:

1. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді кримінальних справ, і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді кримінальних справ (додаток 1).

2. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді цивільних справ, і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді цивільних справ (додаток 2).

3. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів (додаток 3).

4. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів (додаток 4).

5. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду кримінальних справ і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду кримінальних справ (додаток 5).

6. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду цивільних справ і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду цивільних справ (додаток 6).

7. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів (додаток 7).

8. Затвердити Програму іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів і Таксономічну характеристику анонімного письмового тестування під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів (додаток 8).

Головуючий

С.Ю. Козьяков

Члени Комісії:

А.В. Василенко

Т.Ф. Весельська

А.О. Заріцька

А.Г. Козлов

Т.В. Лукаш

М.А. Макарчук

М.І. Мішин

С.М. Прилипко

Ю.Г. Тітов

В.Є. Устименко

Т.С. Шилова

С.О. Щотка

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що
спеціалізуються на розгляді кримінальних справ

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно - правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місьцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами

діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Адміністративно-правовий статус фізичних осіб. Фізичні особи як суб'єкти адміністративного права. Структура адміністративно-правового статусу фізичних осіб. Спеціальні адміністративно-правові статуси фізичних осіб.

III. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Закон про кримінальну відповідальність.

Джерела кримінального права.

Поняття закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі.

Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність.

Кримінальна відповідальність: юридична природа, зміст, функції.

Підстави кримінальної відповідальності.

Поняття кримінально-правових відносин. Теоретичне та нормативне визначення підстав кримінальної відповідальності. Визначення форм кримінальної відповідальності.

Злочин та його види. Склад злочину та кваліфікація злочинів.

Злочин та склад злочину.

Законодавче визначення злочину та його ознак.

Поняття злочину та його ознаки.

Класифікація злочинів у кримінальному праві.

Конституційні підстави кримінально-правового визначення поняття злочину.

Юридична природа положення ч.2 ст.11 КК України щодо малозначності діяння, його значення для правозастосовної практики.

Злочини та інші правопорушення: співвідношення, спільні ознаки, відмінності.

Визнання незакінченого діяння злочином.

Поняття складу злочину.

Об'єкт злочину і предмет (об'єкт) кримінально-правової охорони. Об'єктивна сторона злочину. Суб'єкт злочину. Суб'єктивна сторона злочину.

Юридичний та фактичний склад злочину. Особливості юридичного складу злочину як специфічної юридичної конструкції в кримінальному праві. Співвідношення поняття злочину і юридичного складу злочину. Основні види юридичних складів злочинів та їх кримінально-правова характеристика. Загальна структура юридичного складу злочину, її складові частини. Визначення ролі складу злочину при застосуванні кримінально-правових норм у постановах Пленуму Верховного Суду.

Кваліфікація злочинів. Поняття кваліфікації злочинів. Загальний механізм кваліфікації злочинів. Формула кваліфікації злочину (злочинів) та юридичне формулювання обвинувачення як основні форми закріплення кваліфікації злочинів у процесуальних документах. Правила кримінально-правової кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм: загальної і спеціальної норм; цілого і частини; конкуренції двох спеціальних норм. Неправильна кримінально-правова кваліфікація. Проблема причинного зв'язку при кваліфікації злочину.

Стадії вчинення злочину.

Поняття і види стадій вчинення злочину.

Закінчений злочин.

Готування до злочину, його ознаки. Відмінність готування до злочину від виявлення наміру вчинити злочин.

Поняття замаху на злочин, його ознаки, види та відмежування від інших стадій злочину.

Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин. Добровільна відмова при незакінченому злочині.

Співучасть у злочині.

Поняття і ознаки співучасті у злочині.

Кримінально-правове визначення поняття співучасті.

Види співучасників. Форми співучасті у злочині.

Кримінальна відповідальність співучасників.

Особливості кваліфікації діянь співучасників, вчинених у межах окремих форм співучасті у злочині.

Добровільна відмова співучасників від вчинення злочину.

Межі та особливості кримінальної відповідальності співучасників при вчиненні злочину у співучасті із спеціальним суб'єктом злочину, при вчиненні незакінченого злочину, при так званому ексцесі виконавця (співвиконавця).

Особливості кримінальної відповідальності організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації.

Причетність до злочину. Посереднє вчинення (виконання) злочину. Групове вчинення злочину за відсутності ознак співучасті у злочині. Особливості кримінальної відповідальності суб'єкта злочину за таке групове його вчинення.

Повторність, сукупність та рецидив злочинів.

Поняття та юридична характеристика множинності злочинів.

Відмежування множинності злочинів від одиничних злочинів, що складаються з декількох діянь, від складних (складених) злочинів, від триваючих та продовжуваних злочинів.

Форми множинності злочинів.

Повторність злочинів, її ознаки та види.

Сукупність злочинів, її ознаки та види.

Поняття, ознаки та види рецидиву злочинів.

Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву злочинів.

Поєднання в поведінці особи кількох форм множинності злочинів.

Обставини, що виключають злочинність діяння.

Правові та юридичні проблеми визначення інституту обставин, що виключають злочинність діяння та підстав і порядку звільнення від кримінальної відповідальності.

Необхідна оборона. Уявна оборона.

Перевищення меж необхідної оборони (ексцес оборони).

Затримання особи, що вчинила злочин.

Крайня необхідність.

Проблеми відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності. Фізичний або психічний примус.

Виконання наказу або розпорядження. Поняття законного та явно злочинного наказу або розпорядження. Правові наслідки відмови від виконання явно злочинного наказу або розпорядження. Особливості кримінальної відповідальності особи, яка віддала явно злочинний наказ або розпорядження, та особи, яка виконала такий наказ або розпорядження.

Діяння, пов'язане з ризиком.

Поняття і ознаки виправданого та невиправданого ризику за КК України.

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Звільнення від кримінальної відповідальності.

Поняття, правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України).

Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Види покарань. Призначення покарання.

Покарання та кримінальна відповідальність, їх нормативне співставлення.

Поняття покарання, його ознаки і мета.

Система покарань.

Основні покарання. Додаткові покарання. Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові.

Кримінально-правова характеристика окремих видів покарань.

Загальні засади призначення покарання.

Обставини, які пом'якшують покарання. Обставини, які обтяжують покарання.

Призначення покарання за незакінчений злочин і за злочин, вчинений у співучасті.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання.

Призначення покарання за сукупністю злочинів.

Призначення покарання за сукупністю вироків.

Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення.

Обчислення строків покарання.

Особливості покарання неповнолітніх.

Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Звільнення від покарання та його відбування.

Поняття і юридична природа звільнення від покарання та його відбування.

Види звільнення від покарання та його відбування.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням та його правові наслідки. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Звільнення від покарання за хворобою.

Особливості звільнення від відбування покарання неповнолітніх.

Судимість.

Поняття судимості. Часові межі судимості.

Обставини, які зумовлюють визнання особи такою, що не має судимості.

Правові наслідки судимості.

Погашення судимості.

Загальні умови та строки погашення судимості.

Особливості обчислення строків погашення судимості під час перебігу давності виконання вироку, у разі умовно-дострокового звільнення від покарання чи заміни його більш м'яким.

Погашення судимості у осіб, стосовно яких застосовано Закон України «Про амністію» або акт про помилування.

Переривання строку погашення судимості.

Зняття судимості. Умови та підстави зняття судимості, що передбачені КК України.

Примусові заходи кримінально-правового характеру.

Примусові заходи медичного характеру: поняття, мета, види.

Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.

Продовження, зміна, припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Особливості застосування примусового лікування.

Спеціальна конфіскація: поняття, юридична природа та випадки застосування.

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Підстави звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Види примусових заходів виховного характеру та види покарань, що можуть бути застосовані судом до неповнолітніх.

Умовно-дострокове звільнення неповнолітніх від відбування покарання.

Особлива частина Кримінального кодексу України

Система Особливої частини Кримінального кодексу України

Поняття, правова та юридична характеристика розділів і норм Особливої частини Кримінального кодексу України.

Злочини проти основ національної безпеки України: характеристика, систематизація юридичних складів злочинів проти основ національної безпеки України. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: юридичні склади злочину, особливості кваліфікації за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини проти життя та здоров'я особи: характеристика, систематизація юридичних складів злочинів проти життя та здоров'я особи за чинним кримінальним законодавством України. Злочини проти життя: особливості юридичних складів злочину. Відмежування умисного вбивства від вбивства через необережність. Злочини проти здоров'я особи: особливості юридичних складів. Поняття тяжкості тілесного ушкодження: медичний та юридичний аспекти.

Злочини проти волі, честі та гідності особи: загальна характеристика, особливості юридичних складів. Злочини проти волі особи: особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Зґвалтування: особливості юридичних складів, відмежування від суміжних злочинів.

Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Особливості механізму кримінально-правової охорони прав і свобод людини та громадянина.

Злочини проти окремих політичних прав громадянина України: юридичні склади, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини, що посягають на рівність конституційних прав громадян та їх рівність перед законом.

Злочини, що посягають на недоторканність приватного життя громадян: особливості юридичних складів злочинів.

Злочини, що посягають на нормальний розвиток неповнолітніх та матеріальне забезпечення осіб, що потребують соціального захисту, їх особисту безпеку.

Злочини, що посягають на права громадян на захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Злочини, що посягають на право інтелектуальної власності.

Злочини, що посягають на свободу світогляду і віросповідання, порядок відправлення релігійних культів та порядок поведіння з культовими (релігійними) цінностями: особливості юридичних складів.

Злочини проти власності. Проблеми юридичних складів злочинів проти власності за чинним кримінальним законодавством України. Корисливі посягання на власність:

особливості юридичного складу злочину. Некорисливі посягання на власність. Проблеми застосування кримінально-правових норм при посяганні на власність. Кваліфікація корисливих злочинів проти власності та їх відмежування від деяких злочинів у сфері господарської діяльності.

Злочини у сфері господарської діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок здійснення господарської діяльності та окремих її видів. Злочини, що посягають на встановлений порядок проведення процедури банкрутства. Злочини, що посягають на фінансову діяльність. Злочини, що посягають на встановлений порядок виготовлення і використання документів у господарській діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок формування та витрачання бюджетних коштів. Злочини, що посягають на встановлений порядок реалізації споживачам товарів і надання послуг: особливості предмета та об'єктивної сторони юридичного складу злочину. Злочини, що посягають на свободу господарської діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, послуг та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності в сфері господарської діяльності. Злочини, що посягають на відносини у сфері приватизації державного чи комунального майна.

Злочини проти довкілля. Особливості безпосередніх об'єктів злочинів проти довкілля. Злочини проти екологічної безпеки: особливості юридичних складів. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання землі, її надр. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання водних ресурсів та атмосферного повітря. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання об'єктів флори і фауни.

Злочини проти громадської безпеки: особливості юридичних складів злочинів; підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами. Порушення правил, що забезпечують громадську безпеку.

Злочини проти безпеки виробництва: особливості юридичних складів. Злочини у сфері безпеки праці: особливості юридичних складів.

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Злочини, що посягають на безпеку руху та експлуатацію залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного та магістрального трубопровідного транспорту: особливості юридичних складів злочинів.

Злочини проти громадського порядку та моральності. Злочини проти громадського порядку: юридичні склади злочинів, відмежування від суміжних злочинів, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами. Злочини проти моральності: юридичний склад, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Злочини, що посягають на встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів: особливості їх юридичних складів. Злочини проти здоров'я населення: особливості їх юридичних складів.

Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Злочини, що порушують правила охорони та зберігання державної таємниці. Злочини, що порушують встановлений порядок перетинання державного кордону України та правила переміщення через її митний кордон окремих предметів. Злочини, пов'язані з ухиленням від військової служби.

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів. Злочини, що посягають на загальні засади управлінської діяльності в державі: особливості їх юридичних складів. Злочини, що посягають на окремі блага та інтереси фізичних осіб як суб'єктів управлінської діяльності і журналістів: особливості їх юридичних складів. Особливості юридичних складів

злочинів, що посягають на встановлений порядок функціонування матеріальних носіїв управлінської діяльності.

Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Особливості юридичних складів службових злочинів. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: особливості кваліфікації. Особливості юридичного складу злочинів, пов'язаних з пропозицією або наданням неправомірної вигоди службовій особі. Провокація підкупу: особливості кваліфікації злочину.

Злочини проти правосуддя. Злочини проти правосуддя, що вчинюються службовими особами, які здійснюють чи забезпечують здійснення правосуддя. Злочини проти правосуддя, вчинювані особами, на яких покладені обов'язки зі сприяння у здійсненні правосуддя. Злочини проти правосуддя, що вчинюються засудженими або особами, які перебувають під вартою. Злочини проти правосуддя, вчинювані особами, які не мають безпосереднього відношення до здійснення правосуддя. Злочини, що посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, інші блага та інтереси захисників чи представників особи у зв'язку з їх діяльністю з надання правової допомоги.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Злочини, що посягають на порядок відносин між підлеглими та начальником. Злочини, що посягають на порядок відносин між військовослужбовцями. Злочини, що посягають на встановлений порядок проходження військової служби. Злочини, що посягають на встановлений порядок користування військовим майном. Злочини, що посягають на встановлений порядок поведінки зі зброєю та порядок експлуатації військової техніки. Злочини, що посягають на встановлений порядок несення окремих видів військової служби. Злочини, що порушують правила охорони та зберігання військових відомостей. Злочини, вчинювані в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Військові службові злочини.

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Пропаганда війни, планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення: особливості юридичних складів злочинів та їх кваліфікації. Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів. Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення. Екоцид, геноцид. Злочини проти іноземних суб'єктів. Піратство. Найманство.

IV. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС)

Поняття, завдання і засади кримінального провадження.

Загальна характеристика кримінального провадження і його засад

Загальне поняття кримінального провадження, його завдання та стадії.

Поняття і значення засад кримінального провадження. Засади кримінального провадження, закріплені в КПК України. Конституційні принципи кримінального провадження, їх значення та зміст, особливості застосування у судовій практиці

Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження, їх права та обов'язки.

Склад суду, суд присяжних.

Слідчий суддя та його правовий статус.

Правила та види підсудності. Автоматизована система документообігу суду.

Сторона обвинувачення. Прокурор, його повноваження.

Органи досудового розслідування, що здійснюють дізнання і досудове слідство. Керівник органу досудового розслідування. Слідчий органу досудового розслідування. Оперативні підрозділи.

Підозрюваний, обвинувачений. їх права та обов'язки. Виправданий, засуджений. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник, загальні правила його участі в кримінальному провадженні. Залучення захисника, випадки його обов'язкової участі. Відмова від захисника або його заміна.

Потерпілий і його представник. їх права і обов'язки.

Інші учасники кримінального провадження (заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх законні представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник).

Відводи. Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні. Підстави для відводу прокурора, слідчого, захисника. Порядок вирішення відводів.

Докази і доказування в кримінальному провадженні.

Поняття і класифікація доказів та їх джерел. Належність і допустимість доказів.

Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

Визнання доказів недопустимими.

Доказування, його мета, предмет і межі. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Обов'язок доказування. Збирання доказів. Оцінка доказів.

Показання в кримінальному провадженні. Речові докази і документи, їх зберігання та вирішення питання про спеціальну конфіскацію. Висновок експерта.

Фіксування кримінального провадження та його форми. Процесуальні рішення. Журнал судового засідання.

Повідомлення в кримінальному провадженні.

Значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів.

Оцінка доказової інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності з позиції їх належності та допустимості. Доступ підозрюваного, обвинуваченого до доказів обвинувачення, включення доказів, порядок представлення доказів, порядок доказування, клопотання щодо вилучення або включення доказів. Роль судді в забезпеченні доступу до доказів.

Показання свідків, їх значення та оцінка.

Показання потерпілого, їх значення та оцінка.

Показання підозрюваного, обвинуваченого, значення та оцінка. Показання з чужих слів.

Заходи забезпечення кримінального провадження.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід.

Накладення грошового стягнення.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Відсторонення від посади. Тимчасовий доступ до речей і документів. Тимчасове вилучення майна.

Арешт майна, вимоги до клопотання про арешт майна. Скасування арешту майна.

Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини (ст.206 КПК).

Затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.

Заходи забезпечення кримінального провадження: поняття, значення, ознаки, види, класифікація. Підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи, їх види та особливості застосування. Мета та підстави застосування запобіжних заходів. Обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.

Клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну, скасування запобіжних заходів.
Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення на підставі ухвали слідчого судді, суду. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду. Строки затримання особи.

Повідомлення інших осіб про затримання.

Процесуальні строки та витрати.

Процесуальні строки, їх значення, види та порядок обчислення. Встановлення процесуальних строків прокурором, слідчим суддею, судом. Обов'язковість додержання процесуальних строків. Порушення клопотань, порядок продовження і поновлення процесуальних строків.

Процесуальні витрати, структура, види та значення. Розподіл процесуальних витрат.

Загальні положення досудового розслідування.

Початок досудового розслідування.

Внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Підслідність.

Строки досудового розслідування та порядок їх продовження. Клопотання під час досудового розслідування та їх розгляд.

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Негласні слідчі (розшукові) дії та підстави їх проведення. Види негласних слідчих (розшукових) дій. Особи, які приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Допит. Особливості проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи.

Ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення певних слідчих (розшукових) дій.

Ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій та строк їх дії. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та вимоги до неї.

Повідомлення про підозру. Зупинення, закінчення та продовження строку досудового розслідування.

Випадки повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру. Вручення письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру.

Підстави та порядок зупинення досудового розслідування. Розшук підозрюваного. Відновлення досудового розслідування.

Відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Форми закінчення досудового розслідування.

Закриття кримінального провадження. Звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Відкриття матеріалів іншій стороні. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування.

Продовження строку досудового розслідування. Порядок розгляду клопотань про продовження строку.

Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності,

Процесуальний порядок відкриття матеріалів іншій стороні.

Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування. Вимоги до обвинувального акту.

Порядок продовження строків досудового розслідування.
 Особливості досудового розслідування кримінальних проступків.
 Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування: строки та порядок оскарження. Оскарження недотримання розумних строків.

Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування.

Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Судове провадження у першій інстанції.

Підсудність. Судове провадження у першій інстанції.

Підсудність кримінальних справ, її види. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого.

Підготовче провадження як обов'язкова і самостійна стадія кримінального провадження. Підготовче судове засідання. Рішення, які приймаються суддею у підготовчому судовому засіданні. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Вирішення питань пов'язаних з підготовкою до судового розгляду. Закінчення підготовчого провадження і призначення судового розгляду. Матеріали кримінального провадження та право ознайомлення з ними.

Завдання і значення стадії судового розгляду у кримінальному провадженні. Особливості реалізації засад кримінального провадження на стадії судового розгляду. Суд, сторони та інші учасники судового розгляду, їх процесуальне становище. Строки і загальний порядок судового розгляду. Підтримання порядку в судовому засіданні. Заходи, які вживаються до порушників порядку судового засідання. Обрання, продовження, скасування або зміна запобіжного заходу в суді. Проведення експертизи за ухвалою суду. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження. Об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження. Зупинення судового провадження.

Визначення меж судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення, початок провадження щодо юридичної особи. Відмова від підтримання державного обвинувачення.

Процедура судового розгляду. Відкриття судового засідання. Початок судового розгляду. Роз'яснення права відводу та повідомлення про права і обов'язки. Початок судового розгляду, оголошення обвинувального акту та роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення. Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Розгляд судом клопотань учасників судового провадження. Дослідження судом поданих сторонами доказів, проведення процесуальних дій під час судового провадження. Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами. Судові дебати. Останнє слово обвинуваченого. Вихід суду для ухвалення вироку. Таємниця наради суддів. Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку.

Підготовче провадження. Рішення, які приймаються суддею у підготовчому судовому засіданні. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду.

Загальні положення судового розгляду. Одноособовий і колегіальний розгляд кримінальних справ. Безпосередність, змагальність та усність судового розгляду. Безперервність судового розгляду та незмінність складу суду як процесуальні умови встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Рівність прав учасників судового розгляду щодо подання доказів, участі у їх дослідженні, подання заяв, клопотань. Участь прокурора в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь обвинуваченого в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь захисника обвинуваченого в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь у судовому розгляді перекладача, спеціаліста і експерта, їх права та обов'язки. Підтримання порядку в судовому засіданні. Заходи, які вживаються до порушників порядку судового засідання. Зупинення судового провадження.

Визначення меж судового розгляду. Підстави та порядок зміни обвинувачення в суді. Підстави та порядок висунення додаткового обвинувачення в суді. Оформлення

процесуальних документів, протоколів судових засідань, ухвалення рішень, вимоги до них. Фіксування судового процесу технічними засобами.

Процедура судового розгляду. Порядок судового розгляду кримінальної справи. Підготовча частина судового засідання. Співвідношення судового і досудового слідства. Початок судового слідства. Оголошення обвинувального акту. Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого, потерпілого, свідка. Проведення експертизи за ухвалою суду. Допит експерта. Огляд місця події, предметів, оголошення документів. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження.

Судові дебати, їх учасники та порядок. Репліки учасників судових дебатів. Останнє слово підсудного.

Особливі порядки провадження в суді першої інстанції.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків.

Обвинувальний акт у спрощеному провадженні.

Особливості провадження у суді присяжних. Відбір присяжних. Присяжні та їх процесуальний статус. Порядок наради і голосування в суді присяжних.

Особливі порядки кримінального провадження.

Особливості та порядок провадження в суді присяжних. Відбір присяжних у суді, їх права і обов'язки. Порядок наради і голосування в суді присяжних.

Кримінальне провадження на підставі угод, його порядок. Види угод, їх ініціювання, зміст, умови і наслідки укладення та наслідки невиконання. Особливості вироку на підставі угоди.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Порядок відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень та спеціальне судове провадження (глава 24-1 КПК).

Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Особливості та порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Особливості призначення психологічної та психолого-психіатричної експертизи неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Порядок застосування до неповнолітньому підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу. Процесуальний порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру: підстави та порядок здійснення.

Особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб. Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу окремої категорії осіб.

Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження - умови та порядок розгляду судом.

Судові рішення в кримінальному провадженні.

Судові рішення.

Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення.

Види судових рішень.

Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку.

Структура та зміст вироку.

Зміст і підстави для винесення обвинувального і виправдувального вироків.

Вступна, мотивувальна і резолютивна частина обвинувального та виправдувального вироків.

Порядок та строки вручення копії вироку засудженому і виправданому.

Порядок ухвалення судових рішень, структура і зміст вироку.

Порядок ухвалення судових рішень, їх форма. Структура та зміст вироку. Поняття і види вироків.

Окрема думка судді, її значення.

Порядок постановлення і проголошення вироку.

Порядок постановлення ухвал суду. Підстави і порядок постановлення окремої ухвали суду та контроль за її виконанням.

Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні.

Роз'яснення судового рішення.

Угоди в кримінальному провадженні, їх види та зміст. Загальний порядок судового провадження на підставі угод.

Ініціювання та укладення угоди. Наслідки укладення та затвердження угоди. Вирок на підставі угоди. Наслідки невиконання угоди.

Виконання судових рішень.

Завдання стадії виконання судових рішень.

Набрання законної сили судовим рішенням та його наслідки.

Порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Звернення судового рішення до виконання.

Відстрочка виконання вироку.

Питання, які вирішуються судом під час та після виконання вироку. Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: загальні засади, обсяг та порядок здійснення.

Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій.

Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція).

Порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). Особливості екстрадиційного арешту. Порядок оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію).

Кримінальне провадження у порядку перейняття.

Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. клопотання про передання кримінального провадження іншій державі, його зміст та форма. Неможливість перейняття кримінального провадження.

Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб.

Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій. Запит про міжнародну правову допомогу, його зміст та форма. Особливості процедури надання міжнародної правової допомоги.

Особливості розгляду питання про передачу засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання. Умови передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання.

Провадження за нововиявленими обставинами.

Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами.

- Звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та її наслідки.
- Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами.
- Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами.
- Право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
- Перегляд судових рішень в кримінальних справах.**
- Види перегляду судових рішень в кримінальних справах.

V. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

- Адміністративні правопорушення. Адміністративна відповідальність.**
- Адміністративне правопорушення (проступок): відмінність від інших видів правопорушень.
- Ознаки адміністративного правопорушення.
- Види адміністративних правопорушень. Система адміністративних правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.
- Суб'єкти адміністративних правопорушень.
- Поняття, особливості та види адміністративного примусу. Заходи адміністративного примусу.
- Адміністративна відповідальність. Відмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. Відповідальність посадових осіб. Відповідальність іноземців і осіб без громадянства. Відповідальність юридичних осіб. Обставини, що пом'якшують, обтяжують та виключають адміністративну відповідальність. Можливість звільнення від адміністративної відповідальності.
- Адміністративне стягнення. Система адміністративних стягнень. Основні і додаткові адміністративні стягнення. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх. Загальні правила і строки накладення стягнення за адміністративне правопорушення.
- Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається.
- Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.
- Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Підвідомчість судам справ про адміністративні правопорушення.
- Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення.
- Підготовка до розгляду справи про адміністративне правопорушення. Порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення.
- Поняття, зміст та види постанов по справах про адміністративні правопорушення. Порядок оголошення і вручення копії постанови по справі про адміністративне правопорушення. Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови.
- Розгляд судом справ про адміністративні правопорушення.**
- Підвідомчість судам справ про адміністративні правопорушення. Особливості розгляду окремих категорій справ про адміністративні правопорушення.
- Поняття, зміст та види постанов по справах про адміністративні правопорушення.
- Порядок оголошення і вручення копії постанови по справі про адміністративне правопорушення.

Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови.

VI. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду України. Заборона смертної кари та принцип невислання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невислання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Гарантії належної правової процедури у ході кримінального процесу: презумпція невинуватості, допустимість доказів, право бути повідомленим, привілей проти самообмови, право на адекватний час для підготовки захисту, право на правову допомогу, право бути заслуханим і принцип належного розслідування, право на допомогу перекладача.

Сутність змісту принципу *nullum crimen* (стаття 7 Конвенції): принцип правової визначеності та вимога чіткого встановлення закону юридичного складу правопорушення. Основні форми прояву зворотної сили закону. Зворотна сила закону та природа *ex tunc* судових рішень. Зміст зобов'язання у разі вчинення діянь, які становили кримінальне правопорушення згідно із загальними принципами права, визнаних цивілізованими націями. Відступ від зобов'язання під час надзвичайних ситуацій.

Принцип non bis in idem та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Свобода думки і совісті (стаття 9 Конвенції): обсяг і зміст захисту, свобода совісті і свобода віросповідання, розмежування віросповідання і релігії. Необхідні умови свободи віросповідання: між свободою переконань і правом на свободу вираження. Відокремлення держави від церкви: принцип неототожнення, принцип нейтральності, світські суди і релігійні справи. Право на створення релігійної організації та призначення служителів культу.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії СКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закону". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Военний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Nudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

VII. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Право на життя (стаття 2). Сфера дії статті 2. Заборона позбавлення життя.

Насильницька смерть. Зникнення особи. Обов'язок проведення розслідування обставин смерті. Критерії ефективного незалежного і безстороннього розслідування. Надання родичам статусу «жертви». Зберігання матеріалів розслідування за фактами смерті (розслідування). Позитивні обов'язки відповідно до статті 2 Конвенції.

Заборона катування (стаття 3). Сфера дії статті 3. Види жорстокості поводження.

Катування. Нелюдське поводження. Поводження, що принижує гідність. Мінімальний рівень жорстокості. Перебування під контролем державних органів. Умови тримання в місцях позбавлення волі. Розслідування скарг та фактів про погане поводження. Критерії ефективності розслідування. Презумпції факту. Покладання тягаря доведення на органи державної влади. Поводження з особами, які мають психічні розлади або фізичні вади. Надання медичної допомоги. Примусове годування. Зберігання документації медичного

характеру. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) як загроза поганого поведіння в контексті статті 3 Конвенції.

Заборона рабства та примусової праці (стаття 4). Сфера дії статті 4. Праця осіб, що відбувають строкову військову або альтернативну (невійськову) службу. Праця заарештованих і засуджених до позбавлення волі. Виправні роботи. Праця неповнолітніх і інвалідів. Фізичне рабство. Психологічне рабство. Сексуальне рабство. Виконання обов'язків, не пов'язаних з трудовими відносинами. Оплата праці.

Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5). Сфера дії статті 5. Випадки позбавлення свободи, які передбачені в пункті 1 статті 5. Процесуальні гарантії в разі позбавлення свободи. Випадки позбавлення свободи, що суперечать статті 5 Конвенції. Законність затримання. Судовий контроль законності запобіжного ув'язнення чи законності тримання під вартою. Право постати перед судовим органом особисто. Право оскаржити у суді законність позбавлення свободи в результаті арешту або затримання. Тримання під вартою як запобіжний захід, його тривалість. Зміна запобіжного заходу. Тривалість перебування під вартою, його обґрунтованість. Інші гарантії статті 5 Конвенції. Право бути негайно поінформованим про обвинувачення зрозумілою мовою. Право на відшкодування згідно з пунктом 5 статті 5 Конвенції.

Право на справедливий суд (стаття 6). Сфера дії статті 6. Право на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом. Кримінальне обвинувачення. Процесуальні гарантії учасників провадження. Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою мовою; право мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту; право захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд; право допитувати свідків; право на безоплатний переклад.

Законність одержання доказів. Процесуальні строки. Розумний строк провадження в сенсі кримінального процесу. Злочин і адміністративне правопорушення. Оскарження рішень щодо адміністративних правопорушень. Право не давати свідчення проти себе самого. Презумпція невинуватості.

Ніякого покарання без закону (стаття 7). Передбачуваність юридичних наслідків вчинення правопорушення. Притягнення до юридичної відповідальності. Кримінальна відповідальність. Дія кримінального закону в часі.

Право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8). Сфера дії статті 8 Конвенції. Збирання, використання інформації про особу. Втручання у приватне спілкування. Здійснення таємного чи відкритого нагляду (стеження). Зняття інформації з каналів зв'язку (телекомунікаційних мереж, інформаційних систем). Повага до житла.

Поняття “житло” в тлумаченні Європейського суду з прав людини. Проникнення до житла чи іншого володіння особи. Офісні приміщення. Обшук. Особистий огляд. Огляд особистих речей та транспортних засобів. Кореспонденція. Накладення арешту на кореспонденцію. Таємність кореспонденції. Виїмка, вилучення документів. Втручання в приватне і сімейне життя. Підстави для втручання, передбачені частиною 2 статті 8. Умови виправданості втручання.

Право на оскарження в кримінальних справах (стаття 2 протоколу № 7). Кримінальне покарання в сенсі Конвенції.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що
спеціалізуються на розгляді кримінальних справ**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді кримінальних справ (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	8,75	С
2	Антикорупційне законодавство	3,75	С
3	Кримінальне право	30	С
4	Кримінальний процес	40	С
5	Адміністративні правопорушення	7,5	С
6	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення європейського суду з прав людини	5	С
7	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері кримінального права	5	С

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що
спеціалізуються на розгляді цивільних справ

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-УІІ.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місьцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо

одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Загальні положення цивільного права.

Поняття і предмет цивільного права. Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин

Поняття та ознаки приватного права. Співвідношення публічного та приватного права. Цивільне право як приватне право

Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин.

Роль звичаїв у регулюванні цивільних правовідносин. Юридичне значення судової практики і судового прецеденту у правовому регулюванні цивільних відносин.

Поняття цивільного законодавства. Загальні засади цивільного законодавства. Система цивільного законодавства. Акти цивільного законодавства. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Акти цивільного законодавства і договір. Звичай. Аналогія. Міжнародні договори.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав та його межі. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків. Забезпечення виконання цивільних обов'язків.

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав. Способи та межі самозахисту цивільних прав.

Поняття, особливості та елементи цивільних правовідносин.

Суб'єкти цивільних правовідносин.

Поняття цивільної правосуб'єктності.

Фізичні особи як суб'єкти цивільного права. Правоздатність і дієздатність фізичних осіб. Обмеження дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Опіка та піклування

Малолітні і неповнолітні як учасники цивільних правовідносин. Часткова дієздатність малолітніх і неповна цивільна дієздатність неповнолітніх. Надання особі повної цивільної дієздатності до досягнення повноліття.

Особливості правового статусу фізичних осіб-підприємців.

Юридична особа. Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Класифікація юридичних осіб у цивільному праві. Організаційно-правові форми юридичних осіб, їх види за Цивільним кодексом України. Порядок і способи утворення та припинення юридичних осіб. Відповідальність юридичних осіб. Цивільно-правовий статус філій та представництв юридичної особи.

Держава, територіальні громади та інші публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин.

Представництво: поняття та види. Повноваження представника. Представництво без повноважень та з перевищенням повноважень. Довіреність. Форма та зміст довіреності. Види довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Акти цивільного стану: поняття, види і значення.

Об'єкти цивільних правовідносин.

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Поняття речей та їх види. Поняття майна. Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та основні види цінних паперів. Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Строки та терміни. Позовна давність.

Поняття строку та терміну. Визначення строку та терміну. Початок перебігу та закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Поняття та значення строку позовної давності. Види строків позовної давності. Обчислення позовної давності, зміна її тривалості. Початок перебігу позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення перебігу позовної давності. Наслідки спливу позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Особисті немайнові права.

Поняття та зміст особистих немайнових прав. Види особистих немайнових прав. Здійснення та гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Обмеження особистих немайнових прав. Захист особистих немайнових прав. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав.

Поняття, види та правова характеристика особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи.

Поняття, види та правова характеристика особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Поняття, види та зміст особистих немайнових прав юридичної особи.

Захист особистих немайнових прав юридичної особи. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав юридичної особи

Речові права.

Загальні положення про речові права. Ознаки речових прав. Види речових прав.

Поняття права власності: суб'єктивний та об'єктивний критерії. Власність і право власності, їх співвідношення. Зміст права власності. Форми і види права власності за законодавством України. Підстави набуття та припинення права власності. Юридичні гарантії здійснення права власності. Реєстрація речових прав: порядок та правове значення.

Право власності Українського народу. Право приватної власності фізичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право власності юридичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості права власності окремих видів юридичних осіб. Право державної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право комунальної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право спільної власності та його види. Поняття спільної часткової власності. Права та обов'язки учасників спільної часткової власності. Право переважної купівлі частки в спільній власності. Право спільної сумісної власності. Право власності на землю (земельну ділянку). Самочинне будівництво. Право власності на житло.

Поняття і зміст права власності. Суб'єкти права власності. Український народ як суб'єкт права власності. Набуття та припинення права власності. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності. Право спільної власності та його види.

Поняття, ознаки та види речових прав на чуже майно. Право володіння чужим майном. Право користування чужим майном (сервітут). Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Поняття та види обмежених речових прав. Загальна характеристика володіння чужим майном. Поняття та види сервітутів. Земельні сервітути. Припинення сервітутів. Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій).

Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторний позов). Захист прав володільця, який не є власником. Позов про виключення майна з опису (звільнення майна з-під арешту). Позов про визнання права власності. Відповідальність державних органів за видання актів, які порушують права власників. Відповідальність за неправомірне втручання у здійснення власниками своїх повноважень.

Право інтелектуальної власності.

Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Об'єкти права інтелектуальної власності. Первісні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності. Зміст права інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності. Система права інтелектуальної власності.

Поняття авторського права. Поняття та ознаки твору. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Первісні та похідні суб'єкти авторського права. Поняття та види співавторства. Поняття службового твору. Підстави виникнення авторського права. Знак охорони авторського права. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Поняття та види особистих немайнових прав автора. Види майнових прав інтелектуальної власності на твір. Способи використання твору. Випадки правомірного використання твору без згоди автора. Строк чинності авторського права. Право на авторську винагороду. Право на частку від суми продажу оригіналу твору.

Поняття суміжних прав. Об'єкти суміжних прав. Виконавці творів, виробники фонограм та відеограм, організації мовлення як первинні суб'єкти суміжних прав. Види та строк чинності суміжних майнових прав. Зміст прав на використання виконання твору, фонограми, відеограми та використання передачі програми організації мовлення.

Право промислової власності, право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Поняття та умови охороноздатності винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Суб'єкти прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Формальна та кваліфікована експертиза заявки, права авторів винаходів, корисних моделей і промислових зразків (особисті немайнові права, майнові права).

Патент як форма правової охорони об'єктів права промислової власності: умови та порядок видання. Поняття деклараційного патенту. Обов'язки, які впливають з патенту. Примусова ліцензія. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Підстави припинення чинності патенту та визнання його недійсним. Правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Захист прав патентовласників.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.

Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.

Наукове відкриття як об'єкт правової охорони.

Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Правовий захист ноу-хау.

Поняття та види засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Відмежування засобів індивідуалізації від інших інститутів права інтелектуальної власності. Поняття та умови правової охорони комерційних найменувань. Підстави виникнення та зміст, особливості передачі майнових прав на комерційне найменування. Поняття та види торговельних марок. Умови правової охорони торговельних марок. Позначення, що не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. Оформлення прав інтелектуальної власності на торговельні марки. Підстави визнання свідоцтва недійсним та дострокове припинення його чинності. Право попереднього користувача на торговельну марку. Поняття географічного зазначення та зазначення походження товару. Види зазначень походження товару. Процедура реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару. Зміст майнових прав на географічні зазначення. Підстави припинення правової охорони зазначення походження товару. Особливості захисту прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт і послуг.

Захист права інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності. Цивільно-правова відповідальність за порушення права інтелектуальної власності. Судовий захист права інтелектуальної власності.

Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності.

Правочини.

Поняття та правова природа правочину. Види правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Реальні і консенсуальні правочини. Умовні правочини. Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Форма правочину. Єдність (відповідність) волі та волевиявлення у правочині.

Недійсність правочину та її види. Нікчемні та оспорювані правочини. Недійсність частини правочину. Правові наслідки недійсності правочину. Визнання правочину недійсним та неукладеним. Момент, з якого правочин вважається недійсним. Правові наслідки недійсності правочину. Розгляд спорів про визнання правочинів недійсними.

Загальні положення про зобов'язання і договори.

Поняття та основні риси цивільно-правового зобов'язання. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Суб'єкти цивільно-правового зобов'язання. Треті особи у зобов'язанні. Множинність осіб у зобов'язанні. Уступка права вимоги та перевід боргу як способи заміни сторін у зобов'язанні. Матеріальний та юридичний об'єкт зобов'язання. Зміст зобов'язальних правовідносин. Види цивільно-правових зобов'язань.

Поняття виконання зобов'язання. Принцип реального виконання та принцип належного виконання зобов'язання. Суб'єкти виконання зобов'язання: сторони та треті особи. Дольове, солідарне, субсидіарне зобов'язання. Виконання зобов'язання третьою особою. Покладення виконання зобов'язання на користь третьої особи. Предмет виконання зобов'язання. Альтернативне та факультативне зобов'язання. Місце, строк та спосіб виконання зобов'язання. Виконання грошового зобов'язання.

Забезпечення виконання зобов'язання. Особливості забезпечувальних зобов'язань. Способи (види) забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, її види та форми. Предмет неустойки. Функції неустойки. Поручка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Відповідальність поручителя. Права поручителя, який виконав зобов'язання. Припинення поручки.

Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Принципи гарантії. Суб'єкти відносин гарантії. Основні риси гарантії за ЦК України. Відмежування гарантії від поручки. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції завдатку. Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Відмінність завдатку від авансу. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції та сфера застосування застави. Види застави. Предмет застави. Форма договору застави. Права та обов'язки заставодавця та заставодержателя. Наступна застава (перезастава). Звернення стягнення на заставлене майно. Особливості застави майнових прав. Особливості застави цінних паперів. Притримання. Основні риси притримання як способу забезпечення виконання зобов'язання.

Обов'язки кредитора, який притримує річ у себе. Інші способи забезпечення виконання зобов'язання.

Поняття припинення зобов'язання та способів припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання виконанням. Припинення зобов'язання зарахуванням: поняття та основні умови. Домовленість сторін як спосіб припинення зобов'язання. Види домовленості (новація, відступне, прощення боргу). Неможливість виконання як спосіб припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання поєднанням боржника та кредитора в одній особі. Випадки припинення зобов'язання у зв'язку зі смертю фізичної особи. Припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи.

Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та особливості цивільно-правової відповідальності. Функції, форми та види цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання грошових зобов'язань. Загальні та спеціальні умови цивільно-правової відповідальності. Протиправність поведінки особи. Обставини, що виключають протиправність поведінки особи. Поняття шкоди та збитків. Склад збитків. Співвідношення збитків та неустойки. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкідливим результатом. Поняття та форми вини в цивільному праві. Випадки відповідальності без вини в цивільному праві та їх обґрунтування. Підстави звільнення особи від цивільно-правової відповідальності.

Поняття, сутність та значення цивільно-правового договору. Договір як правочин та як правовідносини. Прояв принципу свободи договору. Функції цивільно-правового договору. Види цивільно-правових договорів. Поіменовані та непоіменовані договори. Реальні та консенсуальні договори. Договори двосторонні та односторонні. Договори оплатні та безоплатні. Попередній договір. Договір приєднання. Обов'язкові договори, публічний договір. Договір на користь третьої особи. Зміст договору як підстави виникнення цивільних правовідносин. Поняття та значення істотних умов договору. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення умов договору. Стадії укладення цивільно-правового договору. Поняття та основні ознаки пропозиції укласти договір (оферти). Поняття та основні ознаки акцепту. Строки прийняття оферти. Форма договору. Момент укладення договору. Місце укладення договору. Підстави для зміни або розірвання договору. Форма зміни або розірвання договору. Правові наслідки зміни або розірвання договору.

Окремі види зобов'язань.

Купівля-продаж. Система договорів купівлі-продажу за Цивільним кодексом України. Дарування. Пожертва.

Рента.

Довічне утримання (догляд). Позичка.

Найм (оренда). Система договорів найму за Цивільним кодексом України. Підряд.

Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт і суміжні цивільно-правові договори.

Загальні положення Цивільного кодексу України про послуги. Перевезення. Транспортне експедирування. Зберігання. Система договорів зберігання за Цивільним кодексом України. Страхування. Доручення. Комісія. Управління майном. Позика. Факторинг.

Кредит. Банківський вклад.

Банківський рахунок.

Розрахунки. Система розрахунків.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Комерційна концесія. Спільна діяльність.

Недоговірні зобов'язання із правомірних дій. Публічна обіцянка винагороди. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Рятування здоров'я та

життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Відшкодування шкоди.

Поняття та загальна характеристика зобов'язання із завдання шкоди. Суб'єкти та об'єкт зобов'язання із завдання шкоди. Право регресу до винної особи.

Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди. Підстави звільнення від відповідальності за завдання шкоди.

Окремі (спеціальні) випадки відповідальності за завдання шкоди. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими або службовими особами. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Компенсація моральної шкоди.

Корпоративні права та корпоративні відносини.

Спадкове право.

Загальна характеристика спадкового права. Поняття спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Відкриття спадщини. Спадкоємці. Види спадкування. Поняття спадкового права. Універсальне та сингулярне правонаступництво у спадковому праві. Значення спадкового права. Спадкове законодавство.

Поняття і значення відкриття спадщини. Час відкриття спадщини. Правове регулювання місця відкриття спадщини. Вжиття заходів до охорони спадкового майна. Пред'явлення претензій кредиторами спадщини.

Спадкування за заповітом. Поняття та ознаки заповіту. Вимоги до форми та змісту заповіту. Заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених. Заповіт з умовою. Спільний заповіт подружжя. Секретний заповіт. Принцип свободи заповідальних розпоряджень. Обмеження свободи заповідальних розпоряджень. Обов'язкова частка у спадщині. Підпризначення спадкоємця. Усунення заповідачем спадкоємця від права спадкування. Заповідальний відказ. Покладання. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Тлумачення заповіту. Недійсність заповіту.

Поняття спадкування за законом. Співвідношення інститутів спадкування за законом та спадкування за заповітом. Черги спадкоємців за законом. Порядок закликання до спадкування за законом. Спадкування за правом представлення. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом.

Способи прийняття спадщини. Презумпція прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини. Безумовність, беззастережність та безповоротність акта прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини. Проста відмова від прийняття спадщини та відмова на користь певної особи. Право прирощення. Підстави та наслідки визнання спадкового майна відумерлим.

Порядок оформлення спадкових прав. Свідоцтво про право на спадщину.

Особливості спадкування окремих об'єктів. Спадкування права на земельну ділянку. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі). Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування). Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки. Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом.

Спадкування предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку. Спадкування права на пайовий внесок у житлово-будівельних та гаражно-будівельних кооперативах. Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій. Спадкування авторських прав.

Спадковий договір: поняття, сторони, форма, зміст, порядок і правові наслідки укладення, підстави розірвання.

Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій.

IV. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави притінення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні.

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно – правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

V. СІМЕЙНЕ ПРАВО

Сім'я. Регулювання сімейних відносин. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів.

Співвідношення Сімейного кодексу України і Цивільного кодексу України.

Поняття сім'ї в праві. Визначення поняття сім'ї, які застосовуються Європейським судом з прав людини. Поняття та юридичне значення спорідненості.

Шлюб як основна підстава виникнення сімейних прав та обов'язків. Поняття та правова природа шлюбу. Умови укладення шлюбу. Шлюбний вік: поняття, значення. Право на шлюб. Зміст принципів добровільності укладення шлюбу та одношлюбності. Державна реєстрація шлюбу. Правовий статус наречених. Юридичні наслідки подачі заяви про реєстрацію шлюбу. Порядок реєстрації шлюбу. Час і місце реєстрації шлюбу. Юридичне значення взаємної обізнаності осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, щодо стану здоров'я один одного. Особливості реєстрації шлюбу із особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, з іноземними громадянами та особами без громадянства. Правові наслідки реєстрації шлюбу. Правозгідність шлюбу. Недійсність шлюбу: підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Припинення шлюбу: підстави, порядок та правові наслідки.

Форми влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків: усиновлення, передача в сім'ю опікуна, піклувальника, в сім'ю прийомних батьків, до будинку сімейного типу, передача до спеціалізованих державних органів. Виявлення і влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків. Форми влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків: усиновлення, передача в сім'ю опікуна, піклувальника, в сім'ю прийомних батьків, до будинку сімейного типу, передача до спеціалізованих державних органів.

Шлюбний договір: поняття, сторони, форма, початок і строк дії. Зміст шлюбного договору. Умови, які не можуть включатися в шлюбний договір. Проблема врегулювання особистих немайнових відносин у шлюбному договорі. Порядок укладення, зміни, розірвання та визнання недійсним шлюбного договору. Договірне регулювання відносин батьків та дітей. Договори при розірванні шлюбу. Договори батьків про утримання дітей. Договори про здійснення батьківських прав та виконання обов'язків. Договори, що укладаються між батьками та дітьми

Особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом. Поняття іноземного елемента у сімейних правовідносинах. Колізійні питання укладення шлюбу. Правовідносини між подружжям у шлюбі з іноземним елементом. Правовідносини між батьками та дітьми у шлюбі з іноземним елементом. Колізійні питання аліментних зобов'язань за участю іноземного елемента. Колізійне регулювання інститутів усиновлення, опіки, піклування та патронату. Визнання в Україні актів цивільного стану, зареєстрованих за законами іноземних держав.

Поняття та види сімейних правовідносин, елементи сімейних правовідносин.

Суб'єкти сімейних правовідносин. Реалізація сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Способи захисту в сімейному праві. Позовна давність.

Особисті права та обов'язки подружжя.

Правовий режим майна подружжя. Особиста приватна власність подружжя. Спільна сумісна власність подружжя. Поділ спільного майна подружжя. Аліментні зобов'язання подружжя.

Майнові відносини осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі (фактичного подружжя).

Правовідносини батьків та дітей. Походження як підстава виникнення правового зв'язку між батьками і дітьми. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою, дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю, дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі. Визнання батьківства та материнства за рішенням суду, встановлення факту батьківства та материнства за рішенням суду. Оспорювання батьківства та материнства.

Поняття та характеристика особистих немайнових прав і обов'язків батьків та дітей. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків. Вирішення спорів між батьками про місце проживання та виховання дітей. Підстави і порядок позбавлення батьківських прав. Наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Поняття та характеристика майнових прав та обов'язків батьків і дітей. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна. Поняття і підстави виникнення аліментних відносин між батьками та дітьми. Розмір аліментів. Порядок сплати чи стягнення аліментів. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.

Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Обов'язок щодо утримання інших членів сім'ї та родичів.

Поняття, умови і порядок усиновлення. Таємниця усиновлення та її правовий захист. Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами. Правові наслідки усиновлення. Права та обов'язки усиновлювачів і усиновлених. Підстави та юридичні наслідки визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Органи опіки та піклування в Україні. Особи, над якими встановлюється опіка та піклування. Порядок встановлення опіки та піклування. Вимоги до особи опікуна (піклувальника). Права та обов'язки опікунів і піклувальників стосовно дитини. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Звільнення опікунів і піклувальників від виконання їхніх обов'язків. Підстави та порядок припинення опіки і піклування.

Договірне регулювання сімейних відносин. Поняття, правова природа та види подружніх договорів. Договори подружжя стосовно їх майна. Аліментні договори подружжя. Договори осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (фактичного подружжя).

Розгляд судом справ, які виникають із сімейних правовідносин. Особливості вирішення справ про розірвання шлюбу та визнання шлюбу недійсним. Майнові спори подружжя. Спори, що виникають в процесі здійснення особистих прав батьків та дітей. Спори, що виникають у процесі здійснення майнових прав батьків, дітей, інших членів сім'ї та родичів. Розгляд справ, пов'язаних із вихованням дитини.

VI. ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Структура і склад житлового законодавства. Поняття, види і структура житлових правовідносин. Суб'єкти житлових правовідносин: поняття, види, правовий статус. Житло як об'єкт правовідносин. Поняття житлового приміщення. Ознаки житла. Призначення житлового приміщення, наслідки використання житлового приміщення не за цільовим призначенням. Вимоги, які пред'являються до житлового приміщення. Співвідношення

поняття “житло” із суміжними категоріями. Співвідношення понять “місце проживання” та “житло”. Поняття реєстрації. Поняття житлового фонду. Житловий фонд України. Структура та види житлових фондів.

Конституційне право громадян України на житло. Поняття реалізації громадянами права на житло. Способи реалізації права на житло: на підставі речових прав, на підставі договору найму (оренди). Право громадян на отримання житла у будинках державного та комунального житлового фонду. Підстави та порядок ставання на чергу. Черговість надання житла. Розподіл та надання жилих приміщень. Норма жилої площі та її правове значення. Розмір жилого приміщення, що надається громадянину. Право на додаткову жилу площу. Особливості житлового кредитування.

Поняття користування жилими приміщеннями. Підстави користування жилими приміщеннями. Користування жилими приміщеннями на підставі права власності та сервітутів. Користування жилими приміщеннями на підставі членства у Житлово-будівельному кооперативі. Користування жилими приміщеннями на підставі договору найму (оренди). Поняття договору найму житлового приміщення в будинках державного та комунального житлового фонду. Передумови укладення договору найму житлового приміщення в будинках державного та комунального житлового фонду. Ордер на жиле приміщення. Підстави і порядок визнання ордеру недійсним. Предмет договору. Права і обов'язки власників та наймачів житла, членів сім'ї наймача. Правовий статус тимчасових мешканців. Збереження права на жиле приміщення державного та комунального житлового фонду за громадянами в разі їх тимчасової відсутності. Бронювання жилого приміщення. Поняття, порядок укладення та зміст договору соціального найму. Договір найму (оренди) приватного житла: поняття, законодавче регулювання, сторони і зміст. Поняття договору найму житла із фонду тимчасового проживання.

Правове регулювання користування службовими приміщеннями та гуртожитками. Поняття службових жилих приміщень та гуртожитків. Надання службових жилих приміщень і гуртожитків. Користування службовими жилими приміщеннями. Призначення службових жилих приміщень. Нормативне регулювання порядку надання службових жилих приміщень і користування ними. Перелік категорій працівників, яким надаються службові жилі приміщення. Правові підстави виселення зі службових квартир. Користування гуртожитками. Нормативне регулювання порядку надання гуртожитків і користування ними. Правові підстави виселення з гуртожитків.

Правове регулювання створення та діяльності об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ).

Відповідальність за порушення житлового законодавства та її види. Відшкодування збитків при заподіянні шкоди житлу. Виселення із житлових приміщень як особливий вид відповідальності за порушення житлового права. Припинення договору найму житла в державному та комунальному житлових фондах. Припинення договору найму житла в соціальному житловому фондї. Припинення договору найму (оренди) житла в приватному житловому фондї.

Юридичні гарантії права громадян на житло. Види та зміст гарантій права на житло.

Захист права на житло. Поняття захисту житлових прав. Способи та форми захисту житлових прав. Захист права на житло у судовому порядку. Житлові спори, що розглядаються судом.

VII. ТРУДОВЕ ПРАВО

Предмет трудового права. Поняття, ознаки, елементи та види трудових правовідносин. Умови виникнення трудових правовідносин.

Законодавство про працю. Співвідношення законодавства і договорів про працю.

Сфера дії трудового законодавства. Поняття і види суб'єктів трудового права. Правовий статус працівника, роботодавця, трудового колективу, професійних спілок як суб'єктів трудового права.

Державні гарантії права на зайнятість в Україні. Особливості працевлаштування окремих категорій громадян (неповнолітніх, молоді, жінок, осіб зі зниженою працездатністю). Поняття безробітного та його правовий статус. Порядок реєстрації громадян як безробітних.

Поняття, сфера дії та види колективних угод. Поняття, сторони та юридичне значення колективного договору. Зміст колективних договорів і угод.

Порядок ведення переговорів і укладення колективного договору. Порядок реєстрації колективного договору, колективних угод. Контроль за виконанням колективного договору. Відповідальність за порушення законодавства про колективні договори і угоди.

Поняття, сторони та зміст трудового договору. Види трудових договорів.

Порядок укладення трудового договору. Документи, що подаються при укладенні трудового договору. Форма трудового договору. Порядок оформлення трудового договору. Трудова книжка і порядок її оформлення при прийнятті на роботу. Гарантії при прийнятті на роботу. Обмеження при прийнятті на роботу. Відмова у прийнятті на роботу та її оскарження. Випробовування при прийнятті на роботу: строки, правові наслідки та обмеження встановлення. Поняття примусової праці. Правові гарантії заборони примусової праці в Україні.

Поняття та види змін трудового договору. Поняття переведення на іншу роботу і його відмінність від переміщення. Види переведень на іншу роботу та порядок їх здійснення. Зміна істотних умов праці.

Поняття та юридичні наслідки припинення трудового договору. Види підстав припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Розірвання трудового договору з ініціативи осіб, які не є його стороною. Інші підстави припинення трудового договору. Порядок оформлення звільнення і проведення розрахунку. Вихідна допомога. Відповідальність за порушення порядку звільнення. Поняття, види та порядок відсторонення від роботи і його відмінність від розірвання трудового договору. Порядок оскарження відсторонення від роботи.

Додаткові дні, вільні від роботи. Поняття, види та правове регулювання відпусток. Щорічна відпустка та її види. Відпустки у зв'язку з навчанням. Творчі відпустки. Відпустка для підготовки та участі в змаганнях. Соціальні відпустки, їх види. Відпустки без збереження заробітної плати. Порядок, умови надання та оплати відпусток. Грошова компенсація за невикористані відпустки. Відкликання працівника з відпустки.

Поняття та правове регулювання часу відпочинку. Види часу відпочинку. Щоденний час відпочинку. Щотижневий час відпочинку. Святкові і неробочі дні. Додаткові дні, вільні від роботи.

Нормування праці. Види норм праці.

Поняття і структура заробітної плати, її методи регулювання. Тарифна система оплати праці. Відрядна і почасова системи оплати праці. Оплата праці при відхиленнях від нормальних умов роботи. Порядок обчислення заробітної плати. Обмеження розміру відрахувань із заробітної плати. Порядок та строки виплати заробітної плати.

Відповідальність за порушення законодавства про оплату праці. Гарантійні та компенсаційні виплати, доплати, надбавки.

Поняття трудової дисципліни, методи її забезпечення. Поняття та правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку. Правове регулювання заохочень за успіхи в роботі. Поняття дисциплінарної відповідальності працівників. Поняття дисциплінарного проступку. Загальна і спеціальна дисциплінарна відповідальність. Дисциплінарні стягнення: види, строк і порядок їх застосування, оскарження та зняття. Інші заходи правового впливу, що можуть застосовуватися до порушників трудової дисципліни.

Матеріальна відповідальність сторін трудового договору: поняття, підстави і умови. Види матеріальної відповідальності працівників. Випадки обмеженої та повної матеріальної відповідальності. Колективна (бригадна) матеріальна відповідальність. Визначення розміру шкоди, порядок її покриття. Матеріальна відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові.

Поняття охорони праці за трудовим правом. Гарантії прав громадян на охорону праці. Організація охорони праці на підприємстві, в установі, організації. Правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Порядок розслідування, реєстрація та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Охорона праці деяких категорій громадян: жінок, неповнолітніх, осіб зі зниженою працездатністю. Відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про охорону праці.

Правове регулювання праці окремих суб'єктів трудового права. Гарантії праці жінок у трудових правовідносинах. Гарантії прав неповнолітніх у трудових правовідносинах. Обмеження і особливий порядок звільнення вагітних жінок, жінок, які мають дітей, неповнолітніх. Правове регулювання застосування праці осіб зі зниженою працездатністю.

Поняття та правове регулювання робочого часу. Види робочого часу. Поняття та види режимів робочого часу. Спеціальні режими робочого часу. Облік робочого часу. Робота понад встановлену тривалість робочого часу.

Професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників. Поняття і види підготовки працівників. Організація виробничого навчання. Пільги для працівників, які навчаються без відриву від виробництва. Підвищення кваліфікації працівників. Перепідготовка працівників.

Контроль і нагляд за додержанням законодавства про працю.

Поняття і види трудових спорів. Органи, які розглядають трудові спори. Розгляд трудових спорів у судах.

VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС)

Основні положення.

Завдання цивільного судочинства. Право на звернення до суду за захистом. Способи захисту, які застосовуються судом. Принципи цивільного судочинства.

Поняття, ознаки і види цивільних процесуальних правовідносин. Зміст та об'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Виникнення, зміна та припинення цивільних процесуальних правовідносин.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин.

Поняття і класифікація суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність.

Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Склад суду. Відвід (самовідвід) судді та його наслідки. Відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Поняття осіб, які беруть участь у справі. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

Поняття і основні ознаки сторін, їх процесуальні права та обов'язки. Процесуальна співучасть та її види. Заміна неналежного відповідача. Процесуальне правонаступництво.

Треті особи та їх види. Процесуальні права та обов'язки третіх осіб.

Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким надано законом право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, їх процесуальні права.

Представники в цивільному процесі. Особи, які можуть бути представниками. Особи, які не можуть бути представниками. Документи, що посвідчують повноваження представників. Повноваження представника в суді. Законні представники, їх призначення і заміна.

Правовий статус інших учасників цивільного процесу (секретаря судового засідання, судового розпорядника, свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу).

Цивільна юрисдикція. Підсудність цивільних справ.

Поняття і види цивільної юрисдикції. Критерії визначення цивільної юрисдикції. Наслідки порушення правил про цивільну юрисдикцію.

Підсудність цивільних справ. Види підсудності. Наслідки порушення правил підсудності. Передача справи з одного суду до іншого

Докази і доказування в цивільному процесі.

Поняття та класифікація доказів. Належність та допустимість доказів. Предмет і мета доказування у цивільному процесі. Обов'язки доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування. Засоби доказування, їх види. Забезпечення доказів. Витребування доказів. Судові доручення щодо збирання доказів. Оцінка доказів.

Процесуальні строки. Судові виклики і повідомлення. Судові витрати.

Види процесуальних строків. Обчислення процесуальних строків. Початок перебігу, зупинення і закінчення процесуальних строків. Поновлення і продовження процесуальних строків. Наслідки пропущення процесуальних строків.

Судова повістка. Оголошення про виклик в суд. Порядок вручення судових повісток. Обов'язки сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо здійснення повідомлень. Розшук відповідача.

Судові витрати: їх поняття і види. Судовий збір. Визначення розміру та порядок сплати судового збору. Ціна позову. Відстрочення, розстрочення судових витрат. Підстави для зменшення розміру судових витрат та звільнення від їх оплати. Розподіл судових витрат між сторонами.

Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі. Провадження у справі до судового розгляду.

Позовне провадження. Співвідношення понять “право на позов”, “право на пред'явлення позову” і процесуальний порядок їх реалізації. Поняття, види та елементи позову. Вимоги яким має відповідати позовна заява. Підстави залишення позовної заяви без руху, повернення заяви. Зустрічний позов: форма, зміст, порядок прийняття до розгляду. Позов третьої особи із самостійними вимогами: процедура пред'явлення та прийняття до розгляду. Об'єднання і роз'єднання позовів.

Поняття, підстави і види забезпечення позову.

Відкриття провадження у справі. Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.

Провадження у справі до судового розгляду. Попереднє судове засідання. Призначення справи до судового розгляду.

Заочний розгляд справи.

Заочний розгляд справи. Умови проведення та порядок заочного розгляду справи. Форма і зміст заочного рішення. Повідомлення про заочне рішення. Перегляд заочного рішення. Повноваження суду при перегляді заочного рішення.

Судовий розгляд.

Стадія судового розгляду. Строки розгляду справ. Наслідки неявки до суду осіб, які беруть участь у справі.

Розгляд справи по суті. Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем. Мирова угода сторін. Дослідження доказів. Судові дебати. Тасмниця нарадчої кімнати.

Відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді.

Ускладнення в процесі судового розгляду цивільних справ. Підстави та правові наслідки зупинення, закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду.

Фіксування судового процесу технічними засобами. Журнал судового засідання, його зміст та значення. Порядок подання і розгляду зауважень щодо технічного запису судового

засідання та журналу судового засідання. Порядок складання та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії.

Наказне провадження.

Поняття та ознаки наказного провадження. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ. Звернення до суду із заявою про видачу судового наказу. Підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення. Правові наслідки повернення заяви або відмови у її прийнятті.

Заходи процесуального примусу.

Підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу.

Особливості розгляду та вирішення справ окремого провадження.

Загальна характеристика справ окремого провадження. Порядок розгляду справ окремого провадження. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Розгляд судом справ про усиновлення. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Розгляду судом справ про визнання спадщини відумерлою. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Розгляд судом справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Судові рішення.

Види судових рішень. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал, їх форма. Зміст ухвали суду. Окремі ухвали суду. Вимоги, яким має відповідати судове рішення. Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення. Зміст рішення суду. Рішення суду на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів. Визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання. Проголошення рішення суду. виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні. Додаткове рішення суду. Роз'яснення рішення суду. Видача або направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі. Набрання рішенням суду законної сили.

Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Право на звернення зі скаргою до суду. Строки та порядок подання скарги. Порядок розгляду скарги. Судове рішення за скаргою. Розподіл витрат, пов'язаних з розглядом скарги. Виконання ухвали суду.

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб).

Рішення, які звертаються до примусового виконання, і виконавчі документи. Повноваження суду, пов'язані з виконавчим провадженням по примусовому виконанню його рішень.

Цивільне судочинство України з іноземним елементом.

Правове регулювання цивільного судочинства з іноземним елементом. Правове становище іноземців у цивільному процесі. Підсудність справ з іноземним елементом. Докази і доказування у справах з іноземним елементом. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів. Визнання і виконання рішень іноземних судів.

Перегляд судових рішень в цивільних справах.

Види перегляду судових рішень в цивільних справах.

Провадження в зв'язку з нововиявленими обставинами.

Підстави перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Подання заяви про перегляд рішень у зв'язку із нововиявленими обставинами. Відкриття провадження за нововиявленими обставинами. Порядок розгляду заяви про перегляд судових

рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Повноваження суду за результатами розгляду заяви

ІХ. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду України. Заборона смертної кари та принцип невислання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невислання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Сутність змісту права на повагу приватного життя (стаття 8 Конвенції): обсяг і зміст захисту, негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії обмеження. Структурні елементи права на повагу приватного життя: інформаційна, фізіологічна, комунікативна, просторова приватність. Право на самовизначення як особлива складова приватності особи. Право на повагу до сімейного життя, професії чи роду заняття особи. Поняття членів сім'ї і близьких родичів.

Свобода думки і совісті (стаття 9 Конвенції): обсяг і зміст захисту, свобода совісті і свобода віросповідання, розмежування віросповідання і релігії. Необхідні умови свободи віросповідання: між свободою переконань і правом на свободу вираження. Відокремлення держави від церкви: принцип неототожнення, принцип нейтральності, світські суди і релігійні справи. Право на створення релігійної організації та призначення служителів культу.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Свобода мирних зібрань (стаття 11 Конвенції): обсяг і зміст; позитивні і негативні обов'язки держави; значення і сфера дії; негативна свобода. Основні критерії обмеження: зміст трискладового тесту, національна і громадська безпека, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі, захист прав і свобод інших осіб, обмеження для окремих категорій службовців. Права профспілок. Права на об'єднання у політичні партії та інші організації. Концепція militant democracy: юриспруденція ЄСПЛ і конституційних судів.

Право на шлюб (стаття 12 Конвенції): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави; свобода розсуду національних держав та міжнародні тенденції; розрізнення права на створення шлюбу і сім'ї.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії СКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії “розумного строку”. Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. “Явна помилка” національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до “закону”. Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Hudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання.

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

Х. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поняття “прав і обов’язків цивільного характеру” в сенсі Конвенції. Спир про “право”.

Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8) та право на шлюб (стаття 12).

Позитивне зобов’язання держави. Відносини, що складають приватне життя. “Сімейне життя” та його інтерпретація Європейським судом з прав людини. Втручання в приватне і сімейне життя. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8.

Свобода думки, совісті та релігії (стаття 9). Вимоги пункту 2 статті 9.

Свобода вираження поглядів (стаття 10). Сфера дії статті 10. Роль преси в демократичному суспільстві. Одержання, передача і розповсюдження інформації та ідей. Різниця між “інформацією” та “ідеями”. Факти та оціночні судження. Недостовірна інформація. Спростування інформації. Інформація конфіденційного характеру. Інформація про публічних осіб. Межі критики різних категорій осіб. Фото-, відеозйомка. Обов’язки та відповідальність осіб згідно зі статтею 10. Обмеження свободи висловлювань посадовими особами. Обмеження свободи виявлення поглядів. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 10.

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. Мирне володіння своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю з боку держави. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1). Доступ до освіти. Платне і безплатне навчання. Мова навчання. Світоглядні переконання батьків.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що
спеціалізуються на розгляді цивільних справ**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих загальних судів, що спеціалізуються на розгляді цивільних справ (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «О» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	8,75	С
2	Антикорупційне законодавство	3,75	С
3	Цивільне право	16,25	С
4	Земельне право	7,5	С
5	Сімейне право	7,5	С
6	Житлове право	10	С
7	Трудове право	10	С
8	Цивільний процес	27,5	С
9	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення європейського суду з прав людини	5	С
10	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері цивільного права	3,75	С

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки

Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді. Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-УІІІ.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Загальні положення господарського права.

Господарська діяльність: поняття і види. Нормативно-правове регулювання господарської діяльності. Застосування Господарського і Цивільного кодексів України до господарських відносин. Загальні принципи господарювання.

Загальні засади правового регулювання господарських відносин.

Господарські відносини: поняття, види, відмежування від суміжних видів.

Господарське законодавство. Загальні та спеціальні законодавчі акти, які регулюють окремі види господарської діяльності. Міжнародно-правові акти в системі регулювання господарської діяльності.

Учасники відносин у сфері господарювання. Державно-приватне партнерство як особлива форма співпраці держави/територіальної громади з приватним бізнесом.

Правове регулювання зовнішньо-економічної діяльності.

Загальні засади правовідносин у сфері підприємницької діяльності.

Методи господарського права, їх особливості, відмінності від методів цивільного та адміністративного права. Судова практика та звичай у системі господарського права.

Основні напрями та форми участі держави у сфері господарювання

Ліцензування, патентування та квотування у господарській діяльності.

Повноваження державних органів щодо здійснення контролю за наявності ліцензій у суб'єктів господарювання.

Технічне регулювання у сфері господарювання.

Стандартизація і сертифікація.

Обов'язкова та добровільна сертифікація. Відповідальність органів з сертифікації. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за порушення стандартів.

Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання.

Обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання.

Державний контроль і нагляд за господарською діяльністю. Компетенція державних органів щодо здійснення контролю і нагляду.

Особливості управління господарською діяльністю у державному та комунальному секторах економіки. Участь держави у захисті прав суб'єктів господарювання та споживачів.

Учасники відносин у сфері господарювання

Суб'єкти господарських правовідносин

Суб'єкти господарювання та суб'єкти організаційно-господарських повноважень: поняття, види, їх спільні та відмінні риси.

Правосуб'єктність суб'єктів господарювання.

Визначення правового статусу суб'єктів господарських правовідносин.

Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання.

Утворення суб'єктів господарювання. Реорганізація та припинення суб'єктів господарювання.

Особливості правового статусу підприємства за Господарським та Цивільним кодексами України.

Державні і комунальні унітарні підприємства: поняття, види, порядок створення, реорганізації, ліквідації та особливості господарської діяльності.

Господарські товариства як суб'єкти господарювання.

Типи акціонерних товариств відповідно до Закону України "Про акціонерні товариства". Заснування, виділ та припинення акціонерного товариства. Особливості правового становища державних акціонерних товариств.

Види господарських товариств.

Управління господарським товариством. Корпоративні відносини в господарських товариствах. Корпоративні відносини в господарських товариствах: поняття, суб'єктний склад, зміст та припинення. Господарське об'єднання як суб'єкт організаційно-господарських повноважень. Види об'єднань підприємств та їх організаційно-правові форми. Специфіка правового статусу холдингових компаній. Захист інтересів залежних підприємств у відносинах контролю-підпорядкування.

Підприємства колективної власності. Виробничі кооперативи.

Фізична особа-підприємець як суб'єкт господарювання.

Господарське об'єднання як суб'єкт організаційно-господарських повноважень.

Види об'єднань підприємств та їх організаційно-правові форми.

Специфіка правового статусу асоційованих підприємств, холдингових компаній.

Особливості правового статусу міністерств/відомств, органів місцевого самоврядування, саморегульованих організацій як суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Особливості правового статусу підприємств колективної власності.

Специфіка правового становища органів місцевого самоврядування, саморегульованих організацій як суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Майнова основа господарювання.

Поняття та види майна у сфері господарювання, порядок його використання та джерела формування. Правові титули майна суб'єктів господарювання.

Право власності суб'єктів господарювання.

Право господарського відання. Право оперативного управління. Інші речові права, на основі яких може здійснюватись господарська діяльність.

Право колективної власності.

Особливості правового режиму державної власності.

Приватизація державних і комунальних підприємств.

Корпоративні права: поняття, види, порядок набуття, використання та припинення, проблеми вдосконалення правового режиму корпоративних прав. Цінні папери.

Особливості правового режиму (в т.ч. засобів захисту) державної власності. Приватизація державного та комунального майна.

Використання природних ресурсів у сфері господарювання.

Використання прав інтелектуальної власності у сфері господарювання.

Загальні положення про господарські зобов'язання і господарські договори

Поняття, підстави виникнення та види господарських зобов'язань. Суб'єкти, які можуть бути сторонами господарського зобов'язання.

Виконання господарських зобов'язань. Забезпечення виконання господарських зобов'язань. Припинення господарських зобов'язань. Припинення господарського зобов'язання виконанням. Припинення господарського зобов'язання зарахуванням. Припинення господарського зобов'язання за домовленістю сторін. Припинення господарського зобов'язання у разі поєднання його сторін в одній особі. Припинення господарського зобов'язання неможливістю виконання. Недійсність господарського зобов'язання.

Недійсність господарського зобов'язання та наслідки визнання господарського зобов'язання недійсним.

Істотні умови господарського договору. Порядок та особливості укладення господарських договорів. Зобов'язок укласти господарський договір. Порядок зміни та припинення господарських договорів. Співвідношення понять “істотні умови договору” та “зобов'язкові умови договору”. Форма господарського договору та особливості модифікації письмової форми договору.

Поняття, підстави виникнення та види господарських зобов'язань. Розмежування понять “цивільне зобов'язання” та “господарське зобов'язання”.

Поняття, ознаки, види господарських договорів та форми/шляхи регулювання договірних відносин. Розмежування господарських, цивільних і адміністративних договорів. Тлумачення господарських договорів. Умови та порядок укладення господарських договорів. Поняття, ознаки, види господарських договорів. Примірні та типові господарські договори. Державний контракт.

Виконання господарських договорів. Поняття виконання договору. Принципи виконання договору. Суб'єкти виконання договору. Місце і час виконання договірних зобов'язань. Предмет і спосіб виконання договірних зобов'язань.

Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань. Неустойка, її форми та види. Застава та її види. Порука. Гарантія. Завдаток. Притримання.

Припинення господарських договорів.

Окремі види господарської діяльності.

Господарсько-торговельна діяльність.

Об'єкти інноваційної діяльності.

Правові форми комерціалізації інноваційних продуктів: договори на створення і передачу науково-технічної продукції та інші договори, передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної (промислової) власності як вкладів до статутних капіталів створюваних суб'єктами господарювання.

Комерційне посередництво (агентські відносини).

Правове регулювання перевезення вантажів.

Капітальне будівництво.

Правове регулювання інноваційної діяльності.

Об'єкти інноваційної діяльності.

Правове регулювання фінансової діяльності.

Правове регулювання діяльності ринків фінансових послуг.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Правове регулювання банківської діяльності. Національний банк України.

Правове регулювання страхової діяльності.

Правове регулювання ринку цінних паперів. Аудит. Аудиторська палата України.

Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія).

Зовнішньоекономічна діяльність. Правове регулювання інвестиційної діяльності.

Спеціальні режими господарювання.

Організаційні форми торговельної діяльності. Порядок заняття торговельною діяльністю та правила торговельного обслуговування населення. Правове регулювання застосування реєстраторів розрахункових операцій та книг обліку розрахункових операцій.

Правове регулювання окремих видів посередницько-торговельної діяльності: поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, енергопостачання, біржова торгівля, оренда майна та лізинг, міна (бартер) та інші договори.

Антимонопольно-конкурентне регулювання

Співвідношення економічної конкуренції та монополізму. Державне регулювання відносин у сфері економічної конкуренції: причини, мета, принципи та органи.

Правовий статус та компетенція Антимонопольного комітету України. Визначення та класифікація порушень у сфері економічної конкуренції.

Концентрація суб'єктів господарювання: поняття, види, випадки обов'язкового отримання попереднього дозволу.

Монополістичні зловживання: суб'єкт/суб'єкти, заборонені дії, відповідальність та порядок її застосування.

Недобросовісна конкуренція. Антиконтурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання. Зловживання монопольним становищем.

Антиконтурентні узгоджені дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю. Контроль за концентрацією суб'єктів господарювання.

Особливості застосування відповідальності за порушення вимог антимонопольно-конкурентного законодавства Проблеми судової практики, пов'язаної із застосуванням антимонопольного законодавства.

Господарська відповідальність

Особливості господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.

Господарське правопорушення як підстава для застосування господарсько-правової відповідальності. Відмежування господарсько-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. Застосування господарсько-правової відповідальності. Реалізація господарсько-правової відповідальності.

Відшкодування збитків у сфері господарювання.

Співвідношення понять "господарсько-правова відповідальність" та "господарсько-правові санкції". Спільні та відмінні риси неустойки (Цивільний кодекс України) та штрафних санкцій (Господарський кодекс України). Розмір та порядок застосування штрафних санкцій. Строк нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання. Оперативно-господарські санкції.

Особливості відповідальності за прострочення виконання грошових та не грошових зобов'язань. Адміністративно-господарські санкції та їх відмінність від адміністративної відповідальності.

Господарські санкції як правовий засіб відповідальності у сфері господарювання. Відшкодування збитків. Штрафні та оперативно-господарські санкції.

Адміністративно-господарські санкції та їх відмінність від адміністративної відповідальності.

Неплатоспроможність боржника. Банкрутство.

Інститут банкрутства в ринковій системі господарювання: поняття, призначення.

Ознаки банкрутства. Порушення справи про банкрутство: підстави, безспірність вимог кредиторів, підсудність. Учасники у справі про банкрутство.

Арбітражний керуючий: вимоги, повноваження у справі про банкрутство, особливості правового статусу.

Судові процедури, що застосовуються щодо боржника у справі про банкрутство: види, призначення, підстави та порядок застосування, зміст.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів: поняття, порядок застосування, наслідки. Санация.

Мирова угода. Наслідки визнання боржника банкрутом. Ліквідаційна процедура. Продаж майна в провадженні у справі про банкрутство. Черговість задоволення вимог. Припинення провадження у справі про банкрутство.

Особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності. Банкрутство фізичної особи.

Відповідальність за порушення законодавства про банкрутство.

IV. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Загальні положення цивільного права.

Поняття та ознаки приватного права. Співвідношення публічного та приватного права. Цивільне право як приватне право

Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин.

Роль звичаїв у регулюванні цивільних правовідносин. Юридичне значення судової практики і судового прецеденту у правовому регулюванні цивільних відносин.

Поняття цивільного законодавства. Загальні засади цивільного законодавства. Система цивільного законодавства. Акти цивільного законодавства. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Акти цивільного законодавства і договір. Звичай. Аналогія. Міжнародні договори.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав та його межі. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків. Забезпечення виконання цивільних обов'язків.

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав. Способи та межі самозахисту цивільних прав.

Суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття цивільної правосуб'єктності.

Особливості правового статусу фізичних осіб-підприємців.

Юридична особа. Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Класифікація юридичних осіб у цивільному праві. Організаційно-правові форми юридичних осіб, їх види за Цивільним кодексом України. Порядок і способи утворення та припинення юридичних осіб. Відповідальність юридичних осіб. Цивільно-правовий статус філій та представництв юридичної особи.

Держава, територіальні громади та інші публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин.

Представництво: поняття та види. Повноваження представника. Представництво без повноважень та з перевищенням повноважень. Довіреність. Форма та зміст довіреності. Види довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Поняття речей та їх види. Поняття майна. Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та основні види цінних паперів. Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Строки та терміни. Позовна давність

Поняття строку та терміну. Визначення строку та терміну. Початок перебігу та закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Поняття та значення строку позовної давності. Види строків позовної давності. Обчислення позовної давності, зміна її тривалості. Початок перебігу позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення перебігу позовної давності. Наслідки спливу позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Особисті немайнові права

Поняття та зміст особистих немайнових прав. Види особистих немайнових прав. Здійснення та гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Обмеження особистих немайнових прав. Захист особистих немайнових прав. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав.

Поняття, види та зміст особистих немайнових прав юридичної особи.

Захист особистих немайнових прав юридичної особи. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав юридичної особи

Речові права.

Загальні положення про речові права. Ознаки речових прав. Види речових прав.

Поняття права власності: суб'єктивний та об'єктивний критерії. Власність і право власності, їх співвідношення. Зміст права власності. Форми і види права власності за законодавством України. Підстави набуття та припинення права власності. Юридичні гарантії здійснення права власності. Реєстрація речових прав: порядок та правове значення.

Право власності Українського народу. Право приватної власності фізичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право власності юридичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості права власності окремих видів юридичних осіб. Право державної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право комунальної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право спільної власності та його види. Поняття спільної часткової власності. Права та обов'язки учасників спільної часткової власності. Право переважної купівлі частки в спільній власності. Право спільної сумісної власності. Право власності на землю (земельну ділянку). Самочинне будівництво. Право власності на житло.

Поняття і зміст права власності. Суб'єкти права власності. Український народ як суб'єкт права власності. Набуття та припинення права власності. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності. Право спільної власності та його види.

Поняття, ознаки та види речових прав на чуже майно. Право володіння чужим майном. Право користування чужим майном (сервітут). Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Поняття та види обмежених речових прав. Загальна характеристика володіння чужим майном. Поняття та види сервітутів. Земельні сервітути. Припинення сервітутів. Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій).

Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторний позов). Захист прав володільця, який не є власником. Позов про виключення майна з опису (звільнення майна з-під арешту). Позов про визнання права власності. Відповідальність державних органів за видання актів, які порушують права власників. Відповідальність за неправомірне втручання у здійснення власниками своїх повноважень.

Право інтелектуальної власності

Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Об'єкти права інтелектуальної власності. Первісні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності. Зміст права інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності. Система права інтелектуальної власності.

Поняття авторського права. Поняття та ознаки твору. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Первісні та похідні суб'єкти авторського права. Поняття та види співавторства. Поняття службового твору. Підстави виникнення авторського права. Знак охорони авторського права. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Поняття та види особистих немайнових прав автора. Види майнових прав інтелектуальної власності на твір. Способи використання твору. Випадки правомірного використання твору без згоди автора. Строк чинності авторського права. Право на авторську винагороду. Право на частку від суми продажу оригіналу твору.

Поняття суміжних прав. Об'єкти суміжних прав. Виконавці творів, виробники фонограм та відеограм, організації мовлення як первинні суб'єкти суміжних прав. Види та строк чинності суміжних майнових прав. Зміст прав на використання виконання твору, фонограми, відеограми та використання передачі програми організації мовлення.

Право промислової власності, право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Поняття та умови охороноздатності винаходів, корисних

моделей та промислових зразків. Суб'єкти прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Формальна та кваліфікована експертиза заявки, права авторів винаходів, корисних моделей і промислових зразків (особисті немайнові права, майнові права).

Патент як форма правової охорони об'єктів права промислової власності: умови та порядок видання. Поняття деклараційного патенту. Обов'язки, які випливають з патенту. Примусова ліцензія. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Підстави припинення чинності патенту та визнання його недійсним. Правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Захист прав патентовласників.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.

Право інтелектуальної власності на компоновання інтегральної мікросхеми.

Наукове відкриття як об'єкт правової охорони.

Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Правовий захист ноу-хау.

Поняття та види засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Відмежування засобів індивідуалізації від інших інститутів права інтелектуальної власності. Поняття та умови правової охорони комерційних найменувань. Підстави виникнення та зміст, особливості передачі майнових прав на комерційне найменування. Поняття та види торговельних марок. Умови правової охорони торговельних марок. Позначення, що не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. Оформлення прав інтелектуальної власності на торговельні марки. Підстави визнання свідоцтва недійсним та дострокове припинення його чинності. Право попереднього користувача на торговельну марку. Поняття географічного зазначення та зазначення походження товару. Види зазначень походження товару. Процедура реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару. Зміст майнових прав на географічні зазначення. Підстави припинення правової охорони зазначення походження товару. Особливості захисту прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт і послуг.

Захист права інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності. Цивільно-правова відповідальність за порушення права інтелектуальної власності. Судовий захист права інтелектуальної власності.

Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності.

Правочини

Поняття та правова природа правочину. Види правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Реальні і консенсуальні правочини. Умовні правочини. Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Форма правочину. Єдність (відповідність) волі та волевиявлення у правочині.

Недійсність правочину та її види. Нікчемні та оспорювані правочини. Недійсність частини правочину. Правові наслідки недійсності правочину. Визнання правочину недійсним та неукладеним. Момент, з якого правочин вважається недійсним. Правові наслідки недійсності правочину. Розгляд спорів про визнання правочинів недійсними.

Загальні положення про зобов'язання і договори

Поняття та основні риси цивільно-правового зобов'язання. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Суб'єкти цивільно-правового зобов'язання. Треті особи у зобов'язанні. Множинність осіб у зобов'язанні. Уступка права вимоги та перевід боргу як способи заміни сторін у зобов'язанні. Матеріальний та юридичний об'єкт зобов'язання. Зміст зобов'язальних правовідносин. Види цивільно-правових зобов'язань.

Поняття виконання зобов'язання. Принцип реального виконання та принцип належного виконання зобов'язання. Суб'єкти виконання зобов'язання: сторони та треті особи. Дольове, солідарне, субсидіарне зобов'язання. Виконання зобов'язання третьою

особою. Покладення виконання зобов'язання на користь третьої особи. Предмет виконання зобов'язання. Альтернативне та факультативне зобов'язання. Місце, строк та спосіб виконання зобов'язання. Виконання грошового зобов'язання.

Забезпечення виконання зобов'язання. Особливості забезпечувальних зобов'язань. Способи (види) забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, її види та форми. Предмет неустойки. Функції неустойки. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Відповідальність поручителя. Права поручителя, який виконав зобов'язання. Припинення поруки.

Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Принципи гарантії. Суб'єкти відносин гарантії. Основні риси гарантії за ЦК України. Відмежування гарантії від поруки. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції завдатку. Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Відмінність завдатку від авансу. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції та сфера застосування застави. Види застави. Предмет застави. Форма договору застави. Права та обов'язки заставодавця та заставодержателя. Наступна застава (перезастава). Звернення стягнення на заставлене майно. Особливості застави майнових прав. Особливості застави цінних паперів. Притримання. Основні риси притримання як способу забезпечення виконання зобов'язання. Обов'язки кредитора, який притримує річ у себе. Інші способи забезпечення виконання зобов'язання.

Поняття припинення зобов'язання та способів припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання виконанням. Припинення зобов'язання зарахуванням: поняття та основні умови. Домовленість сторін як спосіб припинення зобов'язання. Види домовленості (новація, відступне, прощення боргу). Неможливість виконання як спосіб припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання поєднанням боржника та кредитора в одній особі. Випадки припинення зобов'язання у зв'язку зі смертю фізичної особи. Припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи.

Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та особливості цивільно-правової відповідальності. Функції, форми та види цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання грошових зобов'язань. Загальні та спеціальні умови цивільно-правової відповідальності. Протиправність поведінки особи. Обставини, що виключають протиправність поведінки особи. Поняття шкоди та збитків. Склад збитків. Співвідношення збитків та неустойки. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкідливим результатом. Поняття та форми вини в цивільному праві. Випадки відповідальності без вини в цивільному праві та їх обґрунтування. Підстави звільнення особи від цивільно-правової відповідальності.

Поняття, сутність та значення цивільно-правового договору. Договір як правочин та як правовідносини. Прояв принципу свободи договору. Функції цивільно-правового договору. Види цивільно-правових договорів. Поіменовані та непоіменовані договори. Реальні та консенсуальні договори. Договори двосторонні та односторонні. Договори оплатні та безоплатні. Попередній договір. Договір приєднання. Обов'язкові договори, публічний договір. Договір на користь третьої особи. Зміст договору як підстави виникнення цивільних правовідносин. Поняття та значення істотних умов договору. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення умов договору. Стадії укладення цивільно-правового договору. Поняття та основні ознаки пропозиції укласти договір (оферти). Поняття та основні ознаки акцепту. Строки прийняття оферти. Форма договору. Момент укладення договору. Місце укладення договору. Підстави для зміни або розірвання договору. Форма зміни або розірвання договору. Правові наслідки зміни або розірвання договору.

Окремі види зобов'язань

Купівля-продаж. Система договорів купівлі-продажу за Цивільним кодексом України. Дарування. Пожертва.

Поставка

Рента.

Довічне утримання (догляд). Позичка.

Найм (оренда). Система договорів найму за Цивільним кодексом України. Підряд.

Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт і суміжні цивільно-правові договори.

Загальні положення Цивільного кодексу України про послуги. Перевезення. Транспортне експедирування. Зберігання. Система договорів зберігання за Цивільним кодексом України. Страхування. Доручення. Комісія. Управління майном. Позика. Факторинг.

Кредит. Банківський вклад.

Банківський рахунок.

Розрахунки. Система розрахунків.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Комерційна концесія. Спільна діяльність

Недоговірні зобов'язання із правомірних дій. Публічна обіцянка винагороди.

Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Відшкодування шкоди.

Поняття та загальна характеристика зобов'язання із завдання шкоди. Суб'єкти та об'єкт зобов'язання із завдання шкоди. Право регресу до винної особи.

Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди. Підстави звільнення від відповідальності за завдання шкоди.

Окремі (спеціальні) випадки відповідальності за завдання шкоди. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завдані їхнім працівником чи іншою особою. Відшкодування шкоди, завдані органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими або службовими особами. Відшкодування шкоди, завдані незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Відшкодування шкоди, завдані малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою. Відшкодування шкоди, завдані джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завдані спільно кількома особами. Відшкодування шкоди, завдані каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відшкодування шкоди, завдані внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Корпоративні права та корпоративні відносини.

Зміст корпоративних прав та корпоративних відносин. Законодавство про корпоративні права держави.

Спадкове право.

Загальна характеристика спадкового права. Поняття спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Відкриття спадщини. Спадкоємці. Види спадкування. Поняття спадкового права. Універсальне та сингулярне правонаступництво у спадковому праві. Значення спадкового права. Спадкове законодавство.

Поняття і значення відкриття спадщини. Час відкриття спадщини. Правове регулювання місця відкриття спадщини. Вжиття заходів до охорони спадкового майна. Пред'явлення претензій кредиторами спадщини.

Спадкування за заповітом. Поняття та ознаки заповіту. Вимоги до форми та змісту заповіту. Заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених. Заповіт з умовою. Спільний заповіт подружжя. Секретний заповіт. Принцип свободи заповідальних розпоряджень. Обмеження свободи заповідальних розпоряджень. Обов'язкова частка у спадщині.

Підпризначення спадкоємця. Усунення заповідачем спадкоємця від права спадкування. Заповідальній відказ. Покладання. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Тлумачення заповіту. Недійсність заповіту.

Способи прийняття спадщини. Презумпція прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини. Безумовність, беззастережність та безповоротність акта прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини. Проста відмова від прийняття спадщини та відмова на користь певної особи. Право прирощення. Підстави та наслідки визнання спадкового майна відумерлим.

Порядок оформлення спадкових прав. Свідоцтво про право на спадщину.

Особливості спадкування окремих об'єктів. Спадкування права на земельну ділянку. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі). Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування). Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки. Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом. Спадкування предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку. Спадкування права на пайовий внесок у житлово-будівельних та гаражно-будівельних кооперативах. Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій. Спадкування авторських прав.

Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій.

Поняття спадкового права. Правове регулювання відкриття спадщини. Інститут прийняття спадщини у спадковому праві.

V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави припинення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні.

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

VI. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС)

Загальні положення господарського процесуального права

Форми і принципи господарського процесу. Законодавство, яке застосовується при вирішенні господарських спорів.

Організаційні та процесуальні правовідносини. Господарські спори. Досудове врегулювання господарських спорів.

Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин

Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин та їх класифікація. Особливі випадки участі в господарському процесі фізичних осіб-негосподарюючих суб'єктів.

Суд як обов'язковий суб'єкт господарських процесуальних правовідносин.

Склад господарського суду. Відвід (самовідвід) судді.

Склад учасників судового процесу, їх процесуальні права та обов'язки. Сторони в судовому процесі. Процесуальна співучасть. Процесуальне правонаступництво. Треті особи. Представники сторін і третіх осіб. Участь у процесі прокурора, судового експерта, посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних і інших органів.

Процесуальне становище судді. Сторони та треті особи в господарському процесі. Представництво. Особливості участі у господарському процесі прокурора та судового експерта. Перекладач у господарському процесі. Участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів. Особливі випадки участі в господарському процесі фізичних осіб - не господарюючих суб'єктів.

Участь у справі кількох позивачів та відповідачів. Належна та неналежна сторони. Підстави, умови і порядок заміни неналежного відповідача, залучення іншого відповідача. Процесуальне правонаступництво (поняття та підстави виникнення). Порядок вступу правонаступника у справу, його процесуальний статус.

Підвідомчість та підсудність справ господарським судам

Справи, підвідомчі господарським судам.

Основні умови розмежування підвідомчості справ.

Процесуальні наслідки з'ясування непідвідомчості справи господарському суду.

Підсудність справ господарським судам. Визначення підсудності справ за предметними і територіальними ознаками. Виключна підсудність справ.

Процесуальні наслідки з'ясування непідсудності справи господарському суду.

Обставини, що впливають на передачу позовних матеріалів або справи за підсудністю.

Докази і доказування в господарському процесі

Докази у господарському процесі: поняття та види.

Письмові докази. Речові докази. Електронні докази. Призначення та проведення експертизи. Висновок експерта.

Преюдиційність судових актів. Факти, що не підлягають доказуванню. Розподіл обов'язку по доказуванню. Порядок витребування доказів.

Належність і допустимість доказів.

Предмет доказування.

Визначення предмету доказування у конкретній справі.

Обов'язок доказування і подання доказів.

Підстави звільнення від доказування.

Оцінка доказів.

Запобіжні заходи: підстави вжиття, види, припинення. Заява про вжиття запобіжних заходів, умови її подання та процесуальні наслідки.

Судові витрати. Процесуальні строки

Судові витрати та їх види.

Ціна позову, порядок визначення ціни позову.

Судовий збір: поняття, платники, об'єкти справляння та пільги щодо сплати. Розмір ставок та порядок сплати судового збору. Підстави та порядок повернення судового збору. Відстрочення та розстрочення сплати судового збору. Зменшення розміру судового збору. Звільнення від сплати судового збору.

Визначення розміру сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх перебування, оплати послуг перекладача, адвоката та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Розподіл і відшкодування судових витрат.

Встановлення та обчислення процесуальних строків.

Процесуальні строки. Закінчення процесуальних строків, процесуальні наслідки пропуску процесуального строку. Зупинення процесуального строку. Відновлення та продовження процесуальних строків. Строк вирішення господарського спору.

Порушення провадження у справі та дії судді з підготовки справи до розгляду в господарському суді.

Право на порушення провадження у справі. Особи, які можуть звернутися з вимогою про порушення господарської справи. Позовна заява та її реквізити. Об'єднання позовних вимог. Документи, які додаються до позовної заяви.

Дії судді з підготовки справи до розгляду. Відзив на позовну заяву.

Зустрічний позов.

Підстави, порядок та процесуальні наслідки відмови у прийнятті позовної заяви. Підстави, порядок та процесуальні наслідки повернення позовної заяви.

Забезпечення позову: підстави, мета, способи, порядок. Скасування забезпечення позову.

Процесуальні дії, пов'язані з підготовкою господарської справи до судового розгляду.

Порушення провадження у справі: порядок, правові наслідки.

Вирішення господарських спорів у суді першої інстанції

Склад господарського суду.

Порядок ведення засідання

Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Відкладення розгляду справи, перерва в засіданні.

Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, мирова угода сторін

Зупинення провадження у справі та його поновлення.

Припинення провадження у справі.

Залишення позову без розгляду.

Протоколи.

Прийняття рішення.

Права господарського суду щодо прийняття рішення. Зміст рішення. Оголошення рішення та набрання ним законної сили.

Додаткове рішення, ухвала.

Надсилання рішень та ухвал. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.

Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду.

Закінчення розгляду справи без прийняття рішення суду: припинення провадження у справі, винесення інших ухвал та їх зміст. Набрання ухвалою суду законної сили.

Постанова господарського суду.

Порядок надсилання рішень та ухвал. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.

Виконання судових рішень

Виконання рішення, ухвали, постанови

Наказ господарського суду і пред'явлення його для виконання. Оформлення наказу господарського суду, виправлення помилки в ньому та визнання наказу таким, що не підлягає виконанню.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання. Видача дублікату наказу.

Набрання законної сили рішенням, ухвалою, постановою господарського суду.

Обов'язок виконати судові рішення. Відповідальність за невиконання судового рішення.

Відстрочка або розстрочка виконання судового рішення.

Зміна способу та порядку виконання судового рішення. Зупинення виконання судового рішення.

Оскарження дій чи бездіяльності органів Державної виконавчої служби.

Поворот виконання судового рішення.

Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на їх примусове виконання

Оскарження рішення третейського суду. Форма і зміст заяви про скасування рішення третейського суду.

Судовий розгляд справи.

Підстави для скасування рішення третейського суду. Ухвала господарського суду у справі про оскарження рішення третейського суду

Видача виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду. Форма і зміст заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Порядок розгляду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Підстави для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Ухвала господарського суду про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі.

Ухвали суду, винесені у справі про оскарження рішення третейського суду та за результатами розгляду заяви про видачу виконавчого документа на його примусове виконання.

Провадження у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання

Законодавство, яке застосовується при розгляді господарським судом спорів за участю іноземних суб'єктів господарювання.

Підсудність судам справ за участю іноземних суб'єктів господарювання.

Виконання в Україні судових доручень іноземних судів.

Спори, пов'язані із застосуванням положень зобов'язального права. Спори, пов'язані із застосуванням законодавства щодо захисту права власності. Спори, пов'язані із застосуванням положень Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Надсилання рішень та ухвал у справах за участі іноземних суб'єктів господарювання.

Вимоги Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень.

Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами.

Перегляд судових рішень у господарських справах

Види перегляду судових рішень в господарських справах.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Поняття та значення нововиявлених обставин. Підстави перегляду рішення, ухвали за нововиявленими обставинами. Строки подання заяви. Порядок подання заяви. Перегляд рішення, ухвали за нововиявленими обставинами.

Судова практика представництва прокурором у суді інтересів держави.

VII. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні, Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду України. Заборона смертної кари та принцип невислання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків: право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на

незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закону". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Nudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

VIII. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поняття “прав і обов'язків цивільного характеру” в сенсі Конвенції. Спір про “право”.

Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8) та право на шлюб (стаття 12).

Позитивне зобов'язання держави. Відносини, що складають приватне життя. “Сімейне життя” та його інтерпретація Європейським судом з прав людини. Втручання в приватне і сімейне життя. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8.

Свобода вираження поглядів (стаття 10). Сфера дії статті 10. Роль преси в демократичному суспільстві. Одержання, передача і розповсюдження інформації та ідей. Різниця між “інформацією” та “ідеями”. Факти та оціночні судження. Недостовірна інформація. Спростування інформації. Інформація конфіденційного характеру. Інформація про публічних осіб. Межі критики різних категорій осіб. Фото-, відеозйомка. Обов'язки та відповідальність осіб згідно зі статтею 10. Обмеження свободи висловлювань посадовими особами. Обмеження свободи виявлення поглядів. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 10.

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. Мирне володіння своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право

власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю з боку держави. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1). Доступ до освіти. Платне і безплатне навчання. Мова навчання. Світоглядні переконання батьків.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих господарських судів (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	8,75	С
2	Антикорупційне законодавство	3,75	С
3	Господарське право	22,5	С
4	Цивільне право	18,75	С
5	Земельне право	8,75	С
6	Господарський процес	27,5	С
7	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини	5	С
8	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері цивільного права	5	С

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави.

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки

Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Поняття та система правового захисту Конституції України. Судовий конституційний контроль в Україні: об'єкти, види та значення. Інцидентний конституційний контроль: порядок та підстави для конституційного подання Верховного Суду, його значення для захисту прав людини. Підстави для розгляду конституційних скарг та вплив на практику судів загальної юрисдикції. Конституційний контроль за правовими актами про призначення референдумів: значення у забезпеченні верховенства Конституції України. Надзвичайні засоби захисту конституції: воєнний час і надзвичайний стан. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України та арбітражні повноваження Президента України. Порядок здійснення секвестру (скорочення) Державного бюджету та економічна криза, роль Рахункової палати.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Поняття та принципи громадянства України. Поняття притулку та захист прав біженців. Особливості забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Колективні права та права меншин. Система захисту прав людини: критерії дієвості та ефективності.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Народне представництво і природа представницького мандату: принцип несумісності, імунітети народних представників. Доктрина обороноздатної демократії та роль статей 36 і 37 Конституції України: порядок визнання політичних партій неконституційними та припинення їх діяльності. Статус народного депутата. Гарантії депутатської діяльності. Порядок вирішення питання про зняття депутатської недоторканності та судовий контроль.

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Поняття і принципи виборчого права.

Поняття і види виборчих систем. Виборча система України. Поняття і види виборів.

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України.

Комітети, депутатські групи та фракції парламенту.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно - правовий статус Президента України.

Конституційно-правові основи обрання Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно - правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади публічної служби.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді. Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401 -VIII.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Правовий статус суддів Конституційного Суду України.

Порядок припинення повноважень суддів Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Поняття та принципи конституційного судочинства. Основні стадії конституційного провадження.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Територіальний устрій України.

Конституційно-правовий статус кордонів України. Державна територія України та її елементи. Територіальний та адміністративно-територіальний устрій України. Конституційний статус Автономної Республіки Крим. Предмет відання та повноваження Автономної Республіки Крим.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Загальні положення адміністративного права

Предмет адміністративного права.

Застосування імперативного методу регулювання адміністративно-правових відносин.

Публічна адміністрація (управління) як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Адміністративно-правові відносини: публічно-правова природа та характерні риси. Структура та види адміністративно-правових відносин.

Норми адміністративного права та адміністративні правовідносини.

Поняття, особливості та структура адміністративно-правових норм. Реалізація норм адміністративного права. Види реалізації норм адміністративного права.

Вимоги до застосування норм адміністративного права.

Суб'єкти адміністративного права.

Суб'єкт адміністративного права і суб'єкт адміністративних правовідносин. Адміністративна правоздатність та дієздатність. Система суб'єктів адміністративного права України.

Суб'єкт адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність.

Підстави виникнення відносин між адміністративними органами і приватними особами.

Права приватних осіб у сфері публічної адміністрації. Звернення громадян. Доступ до публічної інформації. Право на участь в управлінні.

Права приватних осіб у сфері публічної адміністрації.

Звернення громадян. Доступ до публічної інформації.

Право на участь в управлінні.

Місце органів виконавчої влади у системі публічної адміністрації (органів державного управління). Класифікація органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади.

Правове становище Кабінету Міністрів України. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Урядові органи державного управління. Місцеві державні адміністрації. Органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Органи місцевого самоврядування як суб'єкти адміністративного права. Представницькі і виконавчі органи місцевого самоврядування.

Види громадських об'єднань та особливості їх адміністративно-правового статусу.

Недержавні органи та організації як суб'єкти адміністративного права.

Основні риси адміністративно-правового статусу підприємств, установ, організацій.

Посадові особи місцевого самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування.

Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Адміністративно-правовий статус об'єднання громадян (поняття, види). Обмеження на створення і діяльність об'єднань громадян. Легалізація об'єднань громадян та її шляхи. Припинення діяльності об'єднань громадян. Державний нагляд та контроль за діяльністю об'єднань громадян. Відповідальність об'єднань громадян за порушення законодавства.

Адміністративно-правовий статусу іноземних громадян та осіб без громадянства. В'їзд в Україну і виїзд з України. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.

Адміністративно-правовий статус фізичних осіб. Фізичні особи як суб'єкти адміністративного права. Структура адміністративно-правового статусу фізичних осіб. Спеціальні адміністративно-правові статуси фізичних осіб.

Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань. Поняття та ознаки громадських об'єднань. Види громадських об'єднань. Основні напрями реалізації адміністративно-правового статусу громадських об'єднань.

Адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади. Система органів виконавчої влади. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Адміністративно-правовий статус центральних органів виконавчої влади. Адміністративно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Військово-цивільні адміністрації при проведенні антитерористичної операції.

Адміністративно-правовий статус інших державних органів.

Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування.

Публічна служба.

Державна служба та інші види публічної служби

Державна служба і державний службовець.

Посада і посадова особа.

Порядок проходження державної служби (прийняття на державну службу, обмеження, пов'язані з проходженням державної служби, просування по службі державних службовців (зайняття більш високої посади на конкурсній основі), стимулювання праці державних службовців, відсторонення державних службовців від виконання повноважень за посадою, вирішення інших питань, пов'язаних із службою).

Публічна служба за Кодексом адміністративного судочинства України.

Принципи державної служби. Правове регулювання державної служби. Категорії посад державної служби. Правовий статус державного службовця. Вступ на державну службу. Службова кар'єра.

Управління державною службою.

Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців.

Припинення державної служби.

Підстави припинення державної служби.

Особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців

Адміністративно-правовий статус державних службовців.

Дипломатична служба як вид державної служби України.

Служба в органах місцевого самоврядування.

Військова служба.

Нормативний акт публічної адміністрації. Вимоги до нормативних актів публічної адміністрації.

Адміністративний акт. Види адміністративних актів. Правові акти індивідуальної дії. Дії публічної адміністрації. Бездіяльність публічної адміністрації.

Адміністративний договір.

Види діяльності публічної адміністрації. Адміністративні акти. Адміністративні договори

Види діяльності публічної адміністрації.

Види взаємозв'язків у системі органів публічної адміністрації: підвідомчість, підпорядкованість (підлеглість), підконтрольність, відповідальність.

Регуляторна діяльність.

Адміністративні договори: поняття, ознаки та види. Укладення адміністративних договорів.

Здійснення організаційних дій. Виконання матеріально-технічних операцій.

Поняття адміністративного акта. Прийняття підзаконних нормативних актів.

Індивідуальні адміністративні акти.

Критерії оцінювання рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень (відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України).

Акти публічної адміністрації. Нормативні акти та їх ознаки. Інші акти публічної адміністрації та їх ознаки. Дія актів у часі та просторі. Підстави припинення дії актів публічної адміністрації. Акти Президента України. Акти Кабінету Міністрів України. Акти центральних органів виконавчої влади. Акти місцевих органів виконавчої влади. Акти органів місцевого самоврядування. Державна реєстрація нормативно-правових актів. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності.

Адміністративні послуги. Правові засади надання адміністративних послуг. Порядок, строки і плата за надання адміністративних послуг. Центр надання адміністративних послуг. Реєстр адміністративних послуг і порядок його ведення. Єдиний державний портал адміністративних послуг та порядок його ведення. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Інспекційна діяльність публічної адміністрації. Контроль і нагляд за публічною адміністрацією.

Адміністративний розсуд: конституційно-правові та адміністративно-правові аспекти. Законодавче уповноваження на розсуд. Адміністративний розсуд та легітимна мета закону. Вимоги до застосування адміністративного розсуду.

Поняття і види правових актів публічної адміністрації. Вимоги до актів публічної адміністрації (стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України). Порядок прийняття та чинність правових актів публічної адміністрації. Адміністративні договори.

Звернення громадян.

Поняття та зміст адміністративного оскарження. Принципи адміністративного оскарження. Стадії процедури адміністративного оскарження.

Адміністративна процедура.

Поняття та зміст адміністративної процедури. Принципи адміністративної процедури.

Учасники адміністративної процедури, їх статус.

Адміністративні послуги. Правові засади надання адміністративних послуг. Порядок, строки і плата за надання адміністративних послуг. Центр надання адміністративних послуг.

Реєстр адміністративних послуг і порядок його ведення. Єдиний державний портал адміністративних послуг та порядок його ведення.

Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

IV. ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Податкове законодавство України.

Поняття податку та збору. Види податків і зборів. Порядок встановлення, введення та скасування податків. Особливості встановлення місцевих податків.

Податкові правовідносини: поняття, зміст та особливості. Суб'єкти податкових правовідносин.

Податкова правосуб'єктність, її елементи"

Поняття і зміст податкового обов'язку платника податку. Виникнення, зміна та припинення податкового обов'язку. Виконання податкового обов'язку.

Платники податку: поняття та види. Права та обов'язки платника податків. Правовий статус податкового агента. Інститут податкового представництва.

Функції контролюючих органів.

Поняття податкової пільги. Види пільг. Контроль за застосуванням пільгового оподаткування та облік пільг. Усунення подвійного оподаткування.

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням.

Застосування міжнародних договорів та погашення податкового боргу за запитами компетентних органів іноземних держав.

Поняття податкової пільги. Усунення подвійного оподаткування.

Адміністрування податків, зборів, платежів. Податкова звітність. Податкові консультації.

Визначення суми податкових та/або грошових зобов'язань платника податків, порядок їх сплати і оскарження рішень контролюючих органів. Податковий контроль. Облік платників податків. Податкові перевірки: види, порядок і строки їх проведення, оформлення результатів перевірок. Погашення податкового боргу платників податків. Відповідальність за порушення податкового законодавства: поняття, види, умови притягнення до відповідальності. Штрафні (фінансові) санкції (штрафи). Пеня.

Правове регулювання окремих видів податків. Особливості правового регулювання спеціальних податкових режимів. Спрощена система оподаткування, обліку, звітності.

V. ВИБОРЧЕ ПРАВО. ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС. РЕФЕРЕНДУМ.

Виборче право. Принципи виборчого права.

Поняття виборів. Види виборів.

Вибори народних депутатів України. Основні засади, принципи проведення і види виборів депутатів. Порядок та строк призначення виборів депутатів. Етапи виборчого процесу з виборів депутатів. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів депутатів. Відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів.

Вибори Президента України. Види виборів Президента України. Порядок та строк призначення виборів Президента України. Етапи виборчого процесу з виборів Президента України. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів Президента України. Відповідальність за порушення законодавства про вибори Президента України.

Місцеві вибори. Види місцевих виборів. Порядок та строк призначення місцевих виборів. Етапи виборчого процесу по місцевих виборах. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються місцевих виборів. Відповідальність за порушення законодавства про місцеві вибори."

Референдуми. Види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського референдуму. Організація та проведення всеукраїнського референдуму. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

VI. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні ознаки соціального забезпечення. Основні функції соціального забезпечення. Право громадян України на соціальний захист, його зміст. Види соціального забезпечення.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Поняття, основні ознаки та система правовідносин у сфері соціального забезпечення. Умови виникнення, зміни та припинення правовідносин у сфері соціального забезпечення. Особливості юридичних фактів в праві соціального забезпечення та їх види. Система соціальних ризиків. Суб'єкти правовідносин із соціального забезпечення. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин.

Організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні.

Державне соціальне забезпечення за рахунок бюджетних коштів.

Поняття, умови призначення та розмір страхових соціальних допомог.

Виплати по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Поняття та порядок встановлення субсидій, компенсацій, соціальних пільг.

Право громадян на охорону здоров'я. Види медичної допомоги та гарантії її надання громадянам.

Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні. Поняття та класифікація пенсій за чинним законодавством України. Страховий стаж як загальна умова для призначення страхових пенсій. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в Україні. Правові засади функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Порядок призначення та виплати пенсій. Пенсійне забезпечення окремих категорій громадян.

Допомоги та виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття.

Система державних соціальних допомог: поняття і ознаки. Державні допомоги сім'ям з дітьми. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам. Державні соціальні допомоги у зв'язку з малозабезпеченістю. Умови призначення інших видів державних соціальних допомог

Поняття, ознаки та види соціальних послуг. Порядок надання соціальних послуг. Матеріальна допомога та соціальне обслуговування як форми надання соціальних послуг.

Правове регулювання соціальних послуг.

Додаткові заходи соціального захисту окремих категорій громадян (ветеранів війни, дітей війни, осіб, які постраждали від нацистських переслідувань, ветеранів праці, інших громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, хворих осіб та інших громадян, виконання професійних обов'язків якими пов'язане з ризиком для здоров'я).

VII. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави припинення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні.

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО)

Загальні положення.

Поняття адміністративного судочинства. Адміністративні суди у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Принципи адміністративного судочинства, особливості їх застосування та наслідки їх порушення.

Правила застосування законодавства. Аналогія закону та аналогія права.

Обов'язковість судових рішень. Відповідальність за невиконання судових рішень.

Застосування мов в адміністративному судочинстві.

Правова допомога в адміністративних справах.

Адміністративна юрисдикція та підсудність адміністративних справ.

Предмет адміністративної юрисдикції та його співвідношення з предметами конституційної, кримінальної, цивільної та господарської юрисдикцій.

Визначення правової природи правовідносин для вирішення питання юрисдикції адміністративних судів.

Підсудність адміністративних справ та її різновиди.

Предметна підсудність адміністративних справ. Територіальна підсудність адміністративних справ. Інстанційна підсудність адміністративних справ.

Підсудність кількох пов'язаних між собою вимог.

Наслідки недодержання правил підсудності, передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

Підсудність адміністративних справ та її різновиди. Наслідки недотримання правил підсудності, передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

Організація адміністративного судочинства.

Формування системи спеціалізованих адміністративних судів. Організація діяльності адміністративних судів.

Докази і доказування в адміністративному судочинстві.

Поняття, способи та порядок забезпечення доказів.

Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як засіб доказування. Показання свідків. Письмові та речові докази.

Поняття та види судових експертиз, особливості їх призначення і оформлення їх результатів.

Строки в адміністративному судочинстві.

Судові виклики і повідомлення.

Фіксування адміністративного процесу.

Заходи процесуального примусу.

Докази і доказування в адміністративному судочинстві.

Поняття і види доказів. Належність та допустимість доказів.

Поняття доказування та етапи доказування. Предмет доказування. Засоби доказування. Обов'язок доказування. Підстави для звільнення від доказування. Забезпечення доказів. Оцінка доказів.

Склад суду, відводи. Учасники адміністративного процесу.

Здійснення адміністративного судочинства суддею одноособово.

Одноособовий розгляд справ.

Здійснення адміністративного судочинства колегією суддів. Порядок вирішення питань колегією суддів.

Розгляд адміністративної справи у складі колегії суддів.

Учасники адміністративного процесу. Особи, які беруть участь у справі, їх процесуальні права та обов'язки. Сторони. Треті особи. Представники сторін та третіх осіб.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Інші учасники адміністративного процесу (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач).

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність.

Класифікація учасників адміністративного процесу. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

Позивач та відповідач як сторони в адміністративному процесі. Випадки, в яких громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, їх об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами в адміністративній справі.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі. Права та обов'язки сторін.

Заміна неналежної сторони. Треті особи, їх права та обов'язки. Процесуальне правонаступництво.

Представництво в адміністративному процесі.

Строки в адміністративному судочинстві. Судові виклики та повідомлення. Судові витрати.

Поняття та види строків звернення до адміністративного суду, порядок їх обчислення. Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду. Поняття і види процесуальних строків. Обчислення процесуальних строків. Поновлення, продовження та зупинення процесуальних строків.

Судові виклики і повідомлення: форма і зміст. Вручення повістки. Наслідки відмови від одержання повістки. Виклик до суду шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), телефонограмою. Виклик осіб, місце перебування яких невідоме.

Поняття та види судових витрат. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення судових витрат. Розподіл судових витрат.

Провадження в суді першої інстанції.

Форма і зміст адміністративного позову.

Відкриття провадження в адміністративній справі.

Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви.

Відмова у відкритті провадження в адміністративній справі.

Підготовка справи до судового розгляду. Попереднє судове засідання. Відмова від адміністративного позову та визнання адміністративного позову під час підготовчого провадження. Примирення сторін під час підготовчого провадження. Судове доручення. Об'єднання і роз'єднання позовів. Забезпечення адміністративного позову. Судові рішення за наслідками підготовчого провадження.

Розгляд адміністративної справи у судовому засіданні. Відкриття судового засідання. Початок судового розгляду справи по суті.

Відмова від адміністративного позову, визнання адміністративного позову, примирення сторін під час судового розгляду справи. Зміна позовних вимог під час судового розгляду справи. Дослідження доказів. Відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді.

Закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами. Судові дебати. Порядок ухвалення судом рішення.

Залишення позовної заяви без розгляду. Зупинення, поновлення та закриття провадження у справі.

Судові рішення.

Поняття та види судових рішень.

Вимоги, яким має відповідати судові рішення. Порядок ухвалення та оформлення судових рішень. Питання, які вирішує суд при прийнятті постанови.

Повноваження суду при вирішенні справи

Структура і зміст постанови, ухвали суду. Окремі ухвали суду.

Проголошення судового рішення, видача або направлення судового рішення особам, які беруть участь у справі, та особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Додаткове судові рішення. Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні.

Роз'яснення судового рішення.

Скорочене провадження.

Адміністративні справи, розгляд яких проводиться із застосуванням скороченого провадження. Відкриття скороченого провадження. Порядок надання відповідачем заперечення або заяви про визнання позову. Порядок та строки розгляду судових справ у порядку скороченого провадження.

Постанова суду, прийнята у справі, розгляд якої проводився у скороченому провадженні.

Виконання судових рішень.

Набрання рішенням законної сили та його наслідки.

Постанови суду, які виконуються негайно.

Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах

Роль суду в процесі виконання судового рішення.

Звернення судових рішень в адміністративних справах до примусового виконання.

Оформлення виконавчого листа, виправлення помилки в ньому та визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню. Видача дубліката виконавчого листа.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання.

Примирення сторін у процесі виконання.

Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення. Заміна сторони виконавчого провадження.

Поворот виконання судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Наслідки невиконання судових рішень.

Особливості вирішення деяких категорій адміністративних справ.

Особливості розгляду спорів щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень.

Особливості розгляду спорів, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Особливості розгляду спорів про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

Особливості розгляду спорів з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби.

Особливості розгляду спорів за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Особливості розгляду спорів, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Особливості розгляду спорів за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання.

Особливості розгляду спорів за зверненням органів доходів і зборів.

Особливості розгляду спорів у справах за зверненням Служби безпеки України щодо накладення арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них.

Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони.

Особливості розгляду спорів щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства.

Апеляційне та касаційне провадження.

Види перегляду судових рішень в адміністративних справах.

Перегляд судових рішень в апеляційному порядку. Право на апеляційне оскарження. Порядок і строки апеляційного оскарження. Вимоги до апеляційної скарги. Дії суду першої інстанції після одержання апеляційної скарги. Прийняття апеляційної скарги судом апеляційної інстанції. Підготовка справи до апеляційного розгляду. Заперечення на апеляційну скаргу. Приєднання до апеляційної скарги. Доповнення, зміна, відкликання апеляційної скарги чи відмова від неї. Відмова позивача від адміністративного позову, примирення сторін під час апеляційного провадження.

Провадження за нововиявленими обставинами.

Підстави для провадження за нововиявленими обставинами.

Подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Відкриття провадження за нововиявленими обставинами.

Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Повноваження суду за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

Вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та порядок її подання.

Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та її наслідки.

ІХ. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних

свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду України. Заборона смертної кари та принцип невислання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невислання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Сутність змісту права на повагу приватного життя (стаття 8 Конвенції): обсяг і зміст захисту, негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії обмеження. Структурні елементи права на повагу приватного життя: інформаційна, фізіологічна, комунікативна, просторова приватність. Право на самовизначення як особлива складова приватності особи. Право на повагу до сімейного життя, професії чи роду заняття особи. Поняття членів сім'ї і близьких родичів.

Свобода думки і совісті (стаття 9 Конвенції): обсяг і зміст захисту, свобода совісті і свобода віросповідання, розмежування віросповідання і релігії. Необхідні умови свободи віросповідання: між свободою переконань і правом на свободу вираження. Відокремлення держави від церкви: принцип неототожнення, принцип нейтральності, світські суди і релігійні справи. Право на створення релігійної організації та призначення служителів культу.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Свобода мирних зібрань (стаття 11 Конвенції): обсяг і зміст; позитивні і негативні обов'язки держави; значення і сфера дії; негативна свобода. Основні критерії обмеження: зміст трискладового тесту, національна і громадська безпека, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі, захист прав і свобод інших осіб, обмеження для

окремих категорій службовців. Права профспілок. Права на об'єднання у політичні партії та інші організації. Концепція militant democracy: юриспруденція ЄСПЛ і конституційних судів.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Право на вільні вибори (стаття 3 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії: вибори до законодавчого органу, вільні вибори, розумна періодичність, таємне голосування, вільне волевиявлення, кваліфікаційні ознаки до виборців і кандидатів, винятки із правил.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закона". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Nudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

Х. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Поняття «прав і обов'язки цивільного характеру» в сенсі Конвенції. Застосування пункту 1 статті 6 до спорів державних службовців

Важливість дотримання державними органами власних процедур. Покладання на державу ризику помилки державного органу.

Права, які охоплюються сферою дії статті 8 Конвенції. Втручання в приватне і сімейне життя. Позитивні зобов'язання держави. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8 Конвенції. Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8). Суть «поваги» до приватного та сімейного життя (справи «Олександр Волков проти України», «Бігаєва проти Греції», «С. проти Бельгії»).

Справи у сфері екології (справи «Дубецька та інші проти України», «Гримковська проти України»).

Свобода зібрань та об'єднання (стаття 11). Права, що охоплюються статтею 11. Свобода об'єднання. Професійні спілки. Громадські об'єднання та організації. Політичні партії. Реєстрація, внесення змін до статутних документів, функціонування та припинення діяльності громадських об'єднань, політичних партій і професійних спілок. Мирні зібрання. Свобода мирних зборів. Проведення страйків, мітингів, демонстрацій. Виправданість втручання в права, гарантовані статтею 11. Структура статті 11. Вимоги пункту 2 статті 11.

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. “Мирне володіння” своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю державою. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Свобода пересування (протокол № 4). Вибір місця проживання. Реєстрація проживання, пересування. Свобода пересування. Право залишати країну.

Право на ефективний засіб правового захисту (статті 13). Право на оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб суб'єктів владних повноважень. Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відновлення порушених прав. Право на відшкодування за порушене право.

Право на вільні вибори до законодавчого органу (стаття 3 протоколу № 1). Поняття “законодавчого органу”. Загальні принципи статті 3 Першого протоколу (вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування, вільне вираження думки народу під час виборів). Право обирати та бути обраним. Право висувати свою кандидатуру та вимоги до кандидата. Обмеження (позбавлення) виборчих прав.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів місцевих адміністративних судів (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «D» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	8,75	с
2	Антикорупційне законодавство	3,75	с
3	Адміністративне право	23,75	с
4	Податкове право	10	с
5	Виборче право. Виборчий процес. Референдум	5	с
6	Право соціального забезпечення	7,5	с
7	Земельне право	6,25	с
8	Адміністративне судочинство	25	с
9	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення європейського суду з прав людини	5	с
10	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері адміністративного права	5	с

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду
кримінальних справ

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави.

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки

Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами

діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Закон про кримінальну відповідальність.

Джерела кримінального права

Поняття закону про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі.

Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність.

Кримінальна відповідальність: юридична природа, зміст, функції.

Підстави кримінальної відповідальності.

Поняття кримінально-правових відносин. Теоретичне та нормативне визначення підстав кримінальної відповідальності. Визначення форм кримінальної відповідальності.

Злочин та його види. Склад злочину та кваліфікація злочинів.

Злочин та склад злочину.

Законодавче визначення злочину та його ознак.

Поняття злочину та його ознаки.

Класифікація злочинів у кримінальному праві.

Конституційні підстави кримінально-правового визначення поняття злочину.

Юридична природа положення ч.2 ст.11 КК України щодо малозначності діяння, його значення для правозастосовної практики.

Злочини та інші правопорушення: співвідношення, спільні ознаки, відмінності.

Визнання незакінченого діяння злочином.

Поняття складу злочину.

Об'єкт злочину і предмет (об'єкт) кримінально-правової охорони. Об'єктивна сторона злочину. Суб'єкт злочину. Суб'єктивна сторона злочину.

Юридичний та фактичний склад злочину. Особливості юридичного складу злочину як специфічної юридичної конструкції в кримінальному праві. Співвідношення поняття злочину і юридичного складу злочину. Основні види юридичних складів злочинів та їх кримінально-правова характеристика. Загальна структура юридичного складу злочину, її складові частини. Визначення ролі складу злочину при застосуванні кримінально-правових норм у постановках Пленуму Верховного Суду.

Кваліфікація злочинів. Поняття кваліфікації злочинів. Загальний механізм кваліфікації злочинів. Формула кваліфікації злочину (злочинів) та юридичне формулювання обвинувачення як основні форми закріплення кваліфікації злочинів у процесуальних документах. Правила кримінально-правової кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм: загальної і спеціальної норм; цілого і частини; конкуренції двох спеціальних норм. Неправильна кримінально-правова кваліфікація. Проблема причинного зв'язку при кваліфікації злочину.

Стадії вчинення злочину.

Поняття і види стадій вчинення злочину.

Закінчений злочин

Готування до злочину, його ознаки. Відмінність готування до злочину від виявлення наміру вчинити злочин.

Поняття замаху на злочин, його ознаки, види та відмежування від інших стадій злочину.

Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин. Добровільна відмова при незакінченому злочині.

Співучасть у злочині.

Поняття і ознаки співучасті у злочині.

Кримінально-правове визначення поняття співучасті.

Види співучасників. Форми співучасті у злочині.

Кримінальна відповідальність співучасників.

Особливості кваліфікації діянь співучасників, вчинених у межах окремих форм співучасті у злочині.

Добровільна відмова співучасників від вчинення злочину.

Межі та особливості кримінальної відповідальності співучасників при вчиненні злочину у співучасті із спеціальним суб'єктом злочину, при вчиненні незакінченого злочину, при так званому ексцесі виконавця (співвиконавця).

Особливості кримінальної відповідальності організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації.

Причетність до злочину. Посереднє вчинення (виконання) злочину. Групове вчинення злочину за відсутності ознак співучасті у злочині. Особливості кримінальної відповідальності суб'єкта злочину за таке групове його вчинення.

Повторність, сукупність та рецидив злочинів.

Поняття та юридична характеристика множинності злочинів.

Відмежування множинності злочинів від одиничних злочинів, що складаються з декількох діянь, від складних (складених) злочинів, від триваючих та продовжуваних злочинів.

Форми множинності злочинів.

Повторність злочинів, її ознаки та види.

Сукупність злочинів, її ознаки та види.

Поняття, ознаки та види рецидиву злочинів.

Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву злочинів.

Поєднання в поведінці особи кількох форм множинності злочинів.

Обставини, що виключають злочинність діяння.

Правові та юридичні проблеми визначення інституту обставин, що виключають злочинність діяння та підстав і порядку звільнення від кримінальної відповідальності.

Необхідна оборона. Уявна оборона.

Перевищення меж необхідної оборони (ексцес оборони).

Затримання особи, що вчинила злочин.

Крайня необхідність.

Проблеми відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності. Фізичний або психічний примус.

Виконання наказу або розпорядження. Поняття законного та явно злочинного наказу або розпорядження. Правові наслідки відмови від виконання явно злочинного наказу або розпорядження. Особливості кримінальної відповідальності особи, яка віддала явно злочинний наказ або розпорядження, та особи, яка виконала такий наказ або розпорядження.

Діяння, пов'язане з ризиком.

Поняття і ознаки виправданого та невинуватого ризику за КК України.

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Звільнення від кримінальної відповідальності.

Поняття, правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України). Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України).

Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Види покарань. Призначення покарання.

Покарання та кримінальна відповідальність, їх нормативне співставлення.

Поняття покарання, його ознаки і мета.

Система покарань.

Основні покарання. Додаткові покарання. Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові.

Кримінально-правова характеристика окремих видів покарань.

Загальні засади призначення покарання.

Обставини, які пом'якшують покарання. Обставини, які обтяжують покарання.

Призначення покарання за незакінчений злочин і за злочин, вчинений у співучасті.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання.

Призначення покарання за сукупністю злочинів.

Призначення покарання за сукупністю вироків.

Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення.

Обчислення строків покарання.

Особливості покарання неповнолітніх.

Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Звільнення від покарання та його відбування.

Поняття і юридична природа звільнення від покарання та його відбування.

Види звільнення від покарання та його відбування.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням та його правові наслідки. Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким. Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Звільнення від покарання за хворобою.

Особливості звільнення від відбування покарання неповнолітніх.

Судимість.

Поняття судимості. Часові межі судимості.

Обставини, які зумовлюють визнання особи такою, що не має судимості.

Правові наслідки судимості.

Погашення судимості.

Загальні умови та строки погашення судимості.

Особливості обчислення строків погашення судимості під час перебігу давності виконання вироку, у разі умовно-дострокового звільнення від покарання чи заміни його більш м'яким.

Погашення судимості у осіб, стосовно яких застосовано Закон України «Про амністію» або акт про помилування.

Переривання строку погашення судимості.

Зняття судимості. Умови та підстави зняття судимості, що передбачені КК України.

Примусові заходи кримінально-правового характеру.

Примусові заходи медичного характеру: поняття, мета, види.

Особи, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.

Продовження, зміна, припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Особливості застосування примусового лікування.

Спеціальна конфіскація: поняття, юридична природа та випадки застосування.

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Підстави звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Види примусових заходів виховного характеру та види покарань, що можуть бути застосовані судом до неповнолітніх.

Умовно-дострокове звільнення неповнолітніх від відбування покарання.

Особлива частина Кримінального кодексу України.

Система Особливої частини Кримінального кодексу України

Поняття, правова та юридична характеристика розділів і норм Особливої частини Кримінального кодексу України.

Злочини проти основ національної безпеки України: характеристика, систематизація юридичних складів злочинів проти основ національної безпеки України. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: юридичні склади злочину, особливості кваліфікації за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини проти життя та здоров'я особи: характеристика, систематизація юридичних складів злочинів проти життя та здоров'я особи за чинним кримінальним законодавством України. Злочини проти життя: особливості юридичних складів злочину. Відмежування умисного вбивства від вбивства через необережність. Злочини проти здоров'я особи: особливості юридичних складів. Поняття тяжкості тілесного ушкодження: медичний та юридичний аспекти.

Злочини проти волі, честі та гідності особи: загальна характеристика, особливості юридичних складів. Злочини проти волі особи: особливості об'єктивної та суб'єктивної сторін.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Зґвалтування: особливості юридичних складів, відмежування від суміжних злочинів.

Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Особливості механізму кримінально-правової охорони прав і свобод людини та громадянина.

Злочини проти окремих політичних прав громадянина України: юридичні склади, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини, що посягають на рівність конституційних прав громадян та їх рівність перед законом.

Злочини, що посягають на недоторканність приватного життя громадян: особливості юридичних складів злочинів.

Злочини, що посягають на нормальний розвиток неповнолітніх та матеріальне забезпечення осіб, що потребують соціального захисту, їх особисту безпеку.

Злочини, що посягають на права громадян на захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Злочини, що посягають на право інтелектуальної власності.

Злочини, що посягають на свободу світогляду і віросповідання, порядок відправлення релігійних культів та порядок поведіння з культовими (релігійними) цінностями: особливості юридичних складів.

Злочини проти власності. Проблеми юридичних складів злочинів проти власності за чинним кримінальним законодавством України. Корисливі посягання на власність: особливості юридичного складу злочину. Некорисливі посягання на власність. Проблеми застосування кримінально-правових норм при посяганні на власність. Кваліфікація корисливих злочинів проти власності та їх відмежування від деяких злочинів у сфері господарської діяльності.

Злочини у сфері господарської діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок здійснення господарської діяльності та окремих її видів. Злочини, що посягають на встановлений порядок проведення процедури банкрутства. Злочини, що посягають на фінансову діяльність. Злочини, що посягають на встановлений порядок виготовлення і використання документів у господарській діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок формування та витрачання бюджетних коштів. Злочини, що посягають на встановлений порядок реалізації споживачам товарів і надання послуг: особливості предмета та об'єктивної сторони юридичного складу злочину. Злочини, що посягають на свободу господарської діяльності. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, послуг та комерційної таємниці як об'єктів права інтелектуальної власності в сфері господарської діяльності. Злочини, що посягають на відносини у сфері приватизації державного чи комунального майна.

Злочини проти довкілля. Особливості безпосередніх об'єктів злочинів проти довкілля. Злочини проти екологічної безпеки: особливості юридичних складів. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання землі, її надр. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання водних ресурсів та атмосферного повітря. Злочини, що посягають на встановлений порядок використання об'єктів флори і фауни.

Злочини проти громадської безпеки: особливості юридичних складів злочинів; підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами. Порушення правил, що забезпечують громадську безпеку.

Злочини проти безпеки виробництва: особливості юридичних складів. Злочини у сфері безпеки праці: особливості юридичних складів.

Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Злочини, що посягають на безпеку руху та експлуатацію залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного та магістрального трубопровідного транспорту: особливості юридичних складів злочинів.

Злочини проти громадського порядку та моральності. Злочини проти громадського порядку: юридичні склади злочинів, відмежування від суміжних злочинів, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами. Злочини проти моральності: юридичний склад, кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами.

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення. Злочини, що посягають на встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів: особливості їх юридичних складів. Злочини проти здоров'я населення: особливості їх юридичних складів.

Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Злочини, що порушують правила охорони та зберігання державної таємниці. Злочини, що порушують встановлений порядок перетинання державного кордону України та правила переміщення через її митний кордон окремих предметів. Злочини, пов'язані з ухиленням від військової служби.

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів. Злочини, що посягають на загальні засади управлінської діяльності в державі: особливості їх юридичних складів. Злочини, що посягають на окремі блага та інтереси фізичних осіб як суб'єктів управлінської діяльності і журналістів: особливості їх юридичних складів. Особливості юридичних складів злочинів, що посягають на встановлений порядок функціонування матеріальних носіїв управлінської діяльності.

Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Особливості юридичних складів службових злочинів. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: особливості кваліфікації. Особливості юридичного складу злочинів, пов'язаних з пропозицією або наданням неправомірної вигоди службовій особі. Провокація підкupu: особливості кваліфікації злочину.

Злочини проти правосуддя. Злочини проти правосуддя, що вчинюються службовими особами, які здійснюють чи забезпечують здійснення правосуддя. Злочини проти правосуддя, вчинювані особами, на яких покладені обов'язки зі сприяння у здійсненні правосуддя. Злочини проти правосуддя, що вчинюються засудженими або особами, які перебувають під вартою. Злочини проти правосуддя, вчинювані особами, які не мають безпосереднього відношення до здійснення правосуддя. Злочини, що посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, інші блага та інтереси захисників чи представників особи у зв'язку з їх діяльністю з надання правової допомоги.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Злочини, що посягають на порядок відносин між підлеглими та начальником. Злочини, що посягають на порядок відносин між військовослужбовцями. Злочини, що посягають на встановлений порядок проходження військової служби. Злочини, що посягають на встановлений порядок користування військовим майном. Злочини, що посягають на встановлений порядок поведінки зі зброєю та порядок експлуатації військової техніки. Злочини, що посягають на встановлений порядок несення окремих видів військової служби. Злочини, що порушують правила охорони та зберігання військових відомостей. Злочини, вчинювані в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Військові службові злочини.

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Пропаганда війни, планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення: особливості юридичних складів злочинів та їх кваліфікації. Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів. Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення. Екоцид, геноцид. Злочини проти іноземних суб'єктів. Піратство. Найманство.

IV. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС)

Поняття, завдання і засади кримінального провадження.

Загальна характеристика кримінального провадження і його засад

Загальне поняття кримінального провадження, його завдання та стадії.

Поняття і значення засад кримінального провадження. Засади кримінального провадження, закріплені в КПК України. Конституційні принципи кримінального провадження, їх значення та зміст, особливості застосування у судовій практиці

Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження, їх права та обов'язки.

Склад суду, суд присяжних.

Слідчий суддя та його правовий статус.

Правила та види підсудності. Автоматизована система документообігу суду.

Сторона обвинувачення. Прокурор, його повноваження.

Органи досудового розслідування, що здійснюють дізнання і досудове слідство. Керівник органу досудового розслідування. Слідчий органу досудового розслідування. Оперативні підрозділи.

Підозрюваний, обвинувачений. їх права та обов'язки. Виправданий, засуджений. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого.

Захисник, загальні правила його участі в кримінальному провадженні. Залучення захисника, випадки його обов'язкової участі. Відмова від захисника або його заміна.

Потерпілий і його представник. Їх права і обов'язки.

Інші учасники кримінального провадження (заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх законні представники, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник).

Відводи. Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні. Підстави для відводу прокурора, слідчого, захисника. Порядок вирішення відводів.

Докази і доказування в кримінальному провадженні.

Поняття і класифікація доказів та їх джерел. Належність і допустимість доказів.

Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

Визнання доказів недопустимими.

Доказування, його мета, предмет і межі. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Обов'язок доказування. Збирання доказів. Оцінка доказів.

Показання в кримінальному провадженні. Речові докази і документи, їх зберігання та вирішення питання про спеціальну конфіскацію. Висновок експерта.

Фіксування кримінального провадження та його форми. Процесуальні рішення. Журнал судового засідання.

Повідомлення в кримінальному провадженні.

Значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів.

Оцінка доказової інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності з позиції їх належності та допустимості. Доступ підозрюваного, обвинуваченого до доказів обвинувачення, включення доказів, порядок представлення доказів, порядок доказування, клопотання щодо вилучення або включення доказів. Роль судді в забезпеченні доступу до доказів.

Показання свідків, їх значення та оцінка.

Показання потерпілого, їх значення та оцінка.

Показання підозрюваного, обвинуваченого, значення та оцінка. Показання з чужих слів.

Заходи забезпечення кримінального провадження.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід.

Накладення грошового стягнення.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Відсторонення від посади. Тимчасовий доступ до речей і документів. Тимчасове вилучення майна.

Арешт майна, вимоги до клопотання про арешт майна. Скасування арешту майна.

Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини (ст.206 КПК).

Затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду. Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду.

Заходи забезпечення кримінального провадження: поняття, значення, ознаки, види, класифікація. Підстави застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Запобіжні заходи, їх види та особливості застосування. Мета та підстави застосування запобіжних заходів. Обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.

Клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну, скасування запобіжних заходів.

Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення на підставі ухвали слідчого судді, суду. Затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду. Строки затримання особи.

Повідомлення інших осіб про затримання.

Процесуальні строки та витрати.

Процесуальні строки, їх значення, види та порядок обчислення. Встановлення процесуальних строків прокурором, слідчим суддею, судом. Обов'язковість додержання процесуальних строків. Порушення клопотань, порядок продовження і поновлення процесуальних строків.

Процесуальні витрати, структура, види та значення. Розподіл процесуальних витрат.

Загальні положення досудового розслідування.

Початок досудового розслідування.

Внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків.

Підслідність.

Строки досудового розслідування та порядок їх продовження. Клопотання під час досудового розслідування та їх розгляд.

Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення.

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Негласні слідчі (розшукові) дії та підстави їх проведення. Види негласних слідчих (розшукових) дій. Особи, які приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Допит. Особливості проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи.

Ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення певних слідчих (розшукових) дій.

Ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій та строк їх дії. Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та вимоги до неї.

Повідомлення про підозру. Зупинення, закінчення та продовження строку досудового розслідування.

Випадки повідомлення про підозру. Зміст письмового повідомлення про підозру.

Вручення письмового повідомлення про підозру. Зміна повідомлення про підозру.

Підстави та порядок зупинення досудового розслідування. Розшук підозрюваного.

Відновлення досудового розслідування.

Відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні. Ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Форми закінчення досудового розслідування.

Закриття кримінального провадження. Звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Відкриття матеріалів іншій стороні. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування.

Продовження строку досудового розслідування. Порядок розгляду клопотань про продовження строку.

Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Процесуальний порядок відкриття матеріалів іншій стороні.

Обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування. Вимоги до обвинувального акту.

Порядок продовження строків досудового розслідування.

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування: строки та порядок оскарження. Оскарження недотримання розумних строків.

Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування.

Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Судове провадження у першій інстанції.

Підсудність. Судове провадження у першій інстанції.

Підсудність кримінальних справ, її види. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого.

Підготовче провадження як обов'язкова і самостійна стадія кримінального провадження. Підготовче судове засідання. Рішення, які приймаються суддею у підготовчому судовому засіданні. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Вирішення питань пов'язаних з підготовкою до судового розгляду. Закінчення підготовчого провадження і призначення судового розгляду. Матеріали кримінального провадження та право ознайомлення з ними.

Завдання і значення стадії судового розгляду у кримінальному провадженні. Особливості реалізації засад кримінального провадження на стадії судового розгляду. Суд, сторони та інші учасники судового розгляду, їх процесуальне становище. Строки і загальний порядок судового розгляду. Підтримання порядку в судовому засіданні. Заходи, які вживаються до порушників порядку судового засідання. Обрання, продовження, скасування або зміна запобіжного заходу в суді. Проведення експертизи за ухвалою суду. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження. Об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження. Зупинення судового провадження.

Визначення меж судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Висунення додаткового обвинувачення, початок провадження щодо юридичної особи. Відмова від підтримання державного обвинувачення.

Процедура судового розгляду. Відкриття судового засідання. Початок судового розгляду. Роз'яснення права відводу та повідомлення про права і обов'язки. Початок судового розгляду, оголошення обвинувального акту та роз'яснення обвинуваченому суті обвинувачення. Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Розгляд судом клопотань учасників судового провадження. Дослідження судом поданих сторонами доказів, проведення процесуальних дій під час судового провадження. Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами. Судові дебати. Останнє слово обвинуваченого. Вихід суду для ухвалення вироку. Таємниця наради суддів. Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку.

Підготовче провадження. Рішення, які приймаються суддею у підготовчому судовому засіданні. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду.

Загальні положення судового розгляду. Одноособовий і колегіальний розгляд кримінальних справ. Безпосередність, змагальність та усність судового розгляду. Безперервність судового розгляду та незмінність складу суду як процесуальні умови встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Рівність прав учасників судового розгляду щодо подання доказів, участі у їх дослідженні, подання заяв, клопотань. Участь прокурора в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь обвинуваченого в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь захисника обвинуваченого в судовому розгляді, його права та обов'язки. Участь у судовому розгляді перекладача, спеціаліста і експерта, їх права та обов'язки. Підтримання порядку в судовому засіданні. Заходи, які вживаються до порушників порядку судового засідання. Зупинення судового провадження.

Визначення меж судового розгляду. Підстави та порядок зміни обвинувачення в суді. Підстави та порядок висунення додаткового обвинувачення в суді. Оформлення процесуальних документів, протоколів судових засідань, ухвалення рішень, вимоги до них. Фіксування судового процесу технічними засобами.

Процедура судового розгляду. Порядок судового розгляду кримінальної справи. Підготовча частина судового засідання. Співвідношення судового і досудового слідства. Початок судового слідства. Оголошення обвинувального акту. Визначення обсягу доказів,

що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого, потерпілого, свідка. Проведення експертизи за ухвалою суду. Допит експерта. Огляд місця події, предметів, оголошення документів. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження.

Судові дебати, їх учасники та порядок. Репліки учасників судових дебатів. Останнє слово підсудного.

Особливі порядки провадження в суді першої інстанції.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків.

Обвинувальний акт у спрощеному провадженні.

Особливості провадження у суді присяжних. Відбір присяжних. Присяжні та їх процесуальний статус. Порядок наради і голосування в суді присяжних.

Кримінальне провадження на підставі угод, його порядок. Види угод, їх ініціювання, зміст, умови і наслідки укладення та наслідки невиконання. Особливості вироку на підставі угоди.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Порядок відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень та спеціальне судове провадження (глава 24-1 КПК).

Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Особливості та порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Особливості призначення психологічної та психолого-психіатричної експертизи неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Порядок застосування до неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого запобіжного заходу. Процесуальний порядок застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру.

Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру: підстави та порядок здійснення.

Особливості кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб. Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу окремої категорії осіб.

Кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

Відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження - умови та порядок розгляду судом.

Судові рішення в кримінальному провадженні.

Судові рішення.

Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення.

Види судових рішень.

Питання, що вирішуються судом при ухваленні вироку.

Структура та зміст вироку.

Зміст і підстави для винесення обвинувального і виправдувального вироків.

Вступна, мотивувальна і резолютивна частина обвинувального та виправдувального вироків.

Порядок та строки вручення копії вироку засудженому і виправданому.
 Порядок ухвалення судових рішень, структура і зміст вироку.
 Порядок ухвалення судових рішень, їх форма. Структура та зміст вироку. Поняття і види вироків.

Окрема думка судді, її значення.

Порядок постановлення і проголошення вироку.

Порядок постановлення ухвал суду. Підстави і порядок постановлення окремої ухвали суду та конт роль за її виконанням.

Виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні.

Роз'яснення судового рішення.

Угоди в кримінальному провадженні, їх види та зміст. Загальний порядок судового провадження на підставі угод.

Ініціювання та укладення угоди. Наслідки укладення та затвердження угоди. Вирок на підставі угоди. Наслідки невиконання угоди.

Виконання судових рішень.

Завдання стадії виконання судових рішень.

Набрання законної сили судовим рішенням та його наслідки.

Порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Звернення судового рішення до виконання.

Відстрочка виконання вироку.

Питання, які вирішуються судом під час та після виконання вироку. Порядок вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: загальні засади, обсяг та порядок здійснення.

Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій.

Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція).

Порядок видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). Особливості екстрадиційного арешту. Порядок оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію).

Кримінальне провадження у порядку перейняття.

Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. Клопотання про передання кримінального провадження іншій державі, його зміст та форма. Неможливість перейняття кримінального провадження.

Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб.

Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій. Запит про міжнародну правову допомогу, його зміст та форма. Особливості процедури надання міжнародної правової допомоги.

Особливості розгляду питання про передачу засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання. Умови передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання.

Провадження за нововиявленими обставинами.

Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами.

Звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Відкриття кримінального провадження за нововиявленими обставинами. Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та її наслідки.

Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Судове рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Підстави для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами.

Право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
 Вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
 Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за ново виявленими обставинами.

Перегляд судових рішень в кримінальних справах.

Види перегляду судових рішень в кримінальних справах.

Перегляд судових рішень в апеляційному порядку.

Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Право на апеляційне оскарження.

Особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Порядок і строки апеляційного оскарження. Вимоги до апеляційної скарги. Межі перегляду судом апеляційної інстанції.

Апеляційний розгляд і письмове апеляційне провадження.

Повноваження суду апеляційної Інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги.

Зміна вироку або ухвали суду судом апеляційної інстанції. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.

Істотні порушення вимог кримінального процесуального закону.

Підстави для призначення нового розгляду в суді першої інстанції. Особливості нового розгляду судом першої інстанції після скасування вироку або ухвали.

Вирок, ухвала апеляційної інстанції про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Порядок перевірки ухвал слідчого судді.

V. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Адміністративні правопорушення. Адміністративна відповідальність.

Адміністративне правопорушення (проступок): відмінність від інших видів правопорушень.

Ознаки адміністративного правопорушення.

Види адміністративних правопорушень. Система адміністративних правопорушень, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Суб'єкти адміністративних правопорушень.

Поняття, особливості та види адміністративного примусу. Заходи адміністративного примусу.

Адміністративна відповідальність. Відмежування адміністративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. Відповідальність посадових осіб. Відповідальність іноземців і осіб без громадянства. Відповідальність юридичних осіб. Обставини, що пом'якшують, обтяжують та виключають адміністративну відповідальність. Можливість звільнення від адміністративної відповідальності.

Адміністративне стягнення. Система адміністративних стягнень. Основні і додаткові адміністративні стягнення. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх. Загальні правила і строки накладення стягнення за адміністративне правопорушення.

Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення. Випадки, коли протокол про адміністративне правопорушення не складається.

Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Підвідомчість судам справ про адміністративні правопорушення.

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Підготовка до розгляду справи про адміністративне правопорушення. Порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення

Поняття, зміст та види постанов по справах про адміністративні правопорушення. Порядок оголошення і вручення копії постанови по справі про адміністративне

правопорушення. Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови.

Розгляд судом справ про адміністративні правопорушення.

Підвідомчість судам справ про адміністративні правопорушення. Особливості розгляду окремих категорій справ про адміністративні правопорушення.

Поняття, зміст та види постанов по справах про адміністративні правопорушення.

Порядок оголошення і вручення копії постанови по справі про адміністративне правопорушення.

Набрання постановою судді у справі про адміністративне правопорушення законної сили та перегляд постанови.

Апеляційний перегляд справи про адміністративне правопорушення.

VI. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду України. Заборона смертної кари та принцип невислання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невислання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Гарантії належної правової процедури у ході кримінального процесу: презумпція невинуватості, допустимість доказів, право бути повідомленим, привілей проти самообмови, право на адекватний час для підготовки захисту, право на правову допомогу, право бути заслуханим і принцип належного розслідування, право на допомогу перекладача.

Сутність змісту принципу *nullum crimen* (стаття 7 Конвенції): принцип правової визначеності та вимога чіткого встановлення закону юридичного складу правопорушення. Основні форми прояву зворотної сили закону. Зворотна сила закону та природа *ex tunc* судових рішень. Зміст зобов'язання у разі вчинення діянь, які становили кримінальне правопорушення згідно із загальними принципами права, визнаних цивілізованими націями. Відступ від зобов'язання під час надзвичайних ситуацій.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Свобода думки і совісті (стаття 9 Конвенції): обсяг і зміст захисту, свобода совісті і свобода віросповідання, розмежування віросповідання і релігії. Необхідні умови свободи віросповідання: між свободою переконань і правом на свободу вираження. Відокремлення держави від церкви: принцип неототожнення, принцип нейтральності, світські суди і релігійні справи. Право на створення релігійної організації та призначення служителів культу.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку".

Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. “Явна помилка” національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до “закону”. Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Военний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Nudos*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

VII. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Право на життя (стаття 2). Сфера дії статті 2. Заборона позбавлення життя.

Насильницька смерть. Зникнення особи. Обов'язок проведення розслідування обставин смерті. Критерії ефективного незалежного і безстороннього розслідування. Надання родичам статусу "жертви". Зберігання матеріалів розслідування за фактами смерті (розслідування). Позитивні обов'язки відповідно до статті 2 Конвенції.

Заборона катування (стаття 3). Сфера дії статті 3. Види жорстокості поводження.

Катування. Нелюдське поводження. Поводження, що принижує гідність. Мінімальний рівень жорстокості. Перебування під контролем державних органів. Умови тримання в місцях позбавлення волі. Розслідування скарг та фактів про погане поводження. Критерії ефективності розслідування. Презумпції факту. Покладання тягара доведення на органи державної влади. Поводження з особами, які мають психічні розлади або фізичні вади. Надання медичної допомоги. Примусове годування. Зберігання документації медичного характеру. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) як загроза поганого поводження в контексті статті 3 Конвенції."

Заборона рабства та примусової праці (стаття 4). Сфера дії статті 4. Праця осіб, що відбувають строкову військову або альтернативну (невійськову) службу. Праця заарештованих і засуджених до позбавлення волі. Виправні роботи. Праця неповнолітніх і інвалідів. Фізичне рабство. Психологічне рабство. Сексуальне рабство. Виконання обов'язків, не пов'язаних з трудовими відносинами. Оплата праці.

Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 5). Сфера дії статті 5. Випадки позбавлення свободи, які передбачені в пункті 1 статті 5. Процесуальні гарантії в разі позбавлення свободи. Випадки позбавлення свободи, що суперечать статті 5 Конвенції. Законність затримання. Судовий контроль законності запобіжного ув'язнення чи законності тримання під вартою. Право постати перед судовим органом особисто. Право оскаржити у суді законність позбавлення свободи в результаті арешту або затримання. Тримання під вартою як запобіжний захід, його тривалість. Зміна запобіжного заходу. Тривалість перебування під вартою, його обґрунтованість. Інші гарантії статті 5 Конвенції. Право бути негайно поінформованим про обвинувачення зрозумілою мовою. Право на відшкодування згідно з пунктом 5 статті 5 Конвенції.

Право на справедливий суд (стаття 6). Сфера дії статті 6. Право на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом. Кримінальне обвинувачення. Процесуальні гарантії учасників провадження. Право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою мовою; право мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту; право захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, обраного на власний розсуд; право допитувати свідків; право на безоплатний переклад.

Законність одержання доказів. Процесуальні строки. Розумний строк провадження в сенсі кримінального процесу. Злочин і адміністративне правопорушення. Оскарження рішень щодо адміністративних правопорушень. Право не давати свідчення проти себе самого. Презумпція невинуватості.

Ніякого покарання без закону (стаття 7). Передбачуваність юридичних наслідків вчинення правопорушення. Притягнення до юридичної відповідальності. Кримінальна відповідальність. Дія кримінального закону в часі.

Право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8). Сфера дії статті 8 Конвенції. Збирання, використання інформації про особу. Втручання у приватне спілкування. Здійснення таємного чи відкритого нагляду (стеження). Зняття інформації з каналів зв'язку (телекомунікаційних мереж, інформаційних систем). Повага до житла.

Поняття "житло" в тлумаченні Європейського суду з прав людини. Проникнення до житла чи іншого володіння особи. Офісні приміщення. Обшук. Особистий огляд. Огляд особистих речей та транспортних засобів. Кореспонденція. Накладення арешту на кореспонденцію. Таємність кореспонденції. Виїмка, вилучення документів. Втручання в приватне і сімейне життя. Підстави для втручання, передбачені частиною 2 статті 8. Умови виправданості втручання.

Право на оскарження в кримінальних справах (стаття 2 протоколу № 7). Кримінальне покарання в сенсі Конвенції.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду
кримінальних справ**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду кримінальних справ (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А»-необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «Б» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	7	С
2	Антикорупційне законодавство	3	С
3	Кримінальне право	30	С
4	Кримінальний процес	42	С
5	Адміністративне правопорушення	8	С
6	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення європейського суду з прав людини	5	С
7	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері кримінального права	5	С

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду
цивільних справ

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави.

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки

Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами

діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

ІІІ. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Загальні положення цивільного права.

Поняття і предмет цивільного права. Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин

Поняття та ознаки приватного права. Співвідношення публічного та приватного права. Цивільне право як приватне право

Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин.

Роль звичаїв у регулюванні цивільних правовідносин. Юридичне значення судової практики і судового прецеденту у правовому регулюванні цивільних відносин.

Поняття цивільного законодавства. Загальні засади цивільного законодавства. Система цивільного законодавства. Акти цивільного законодавства. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Акти цивільного законодавства і договір. Звичай. Аналогія. Міжнародні договори.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав та його межі. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків. Забезпечення виконання цивільних обов'язків.

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав. Способи та межі самозахисту цивільних прав.

Поняття, особливості та елементи цивільних правовідносин.

Суб'єкти цивільних правовідносин.

Поняття цивільної правосуб'єктності.

Фізичні особи як суб'єкти цивільного права. Правоздатність і дієздатність фізичних осіб. Обмеження дієздатності фізичної особи. Визнання фізичної особи недієздатною. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Опіка та піклування

Малолітні і неповнолітні як учасники цивільних правовідносин. Часткова дієздатність малолітніх і неповна цивільна дієздатність неповнолітніх. Надання особі повної цивільної дієздатності до досягнення повноліття.

Особливості правового статусу фізичних осіб-підприємців.

Юридична особа. Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Класифікація юридичних осіб у цивільному праві. Організаційно-правові форми юридичних осіб, їх види за Цивільним кодексом України. Порядок і способи утворення та припинення юридичних осіб. Відповідальність юридичних осіб. Цивільно-правовий статус філій та представництв юридичної особи.

Держава, територіальні громади та інші публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин.

Представництво: поняття та види. Повноваження представника. Представництво без повноважень та з перевищенням повноважень. Довіреність. Форма та зміст довіреності. Види довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Акти цивільного стану: поняття, види і значення.

Об'єкти цивільних правовідносин.

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Поняття речей та їх види. Поняття майна. Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та основні види цінних паперів. Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Строки та терміни. Позовна давність .

Поняття строку та терміну. Визначення строку та терміну. Початок перебігу та закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Поняття та значення строку позовної давності. Види строків позовної давності. Обчислення позовної давності, зміна її тривалості. Початок перебігу позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення перебігу позовної давності. Наслідки спливу позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Особисті немайнові права.

Поняття та зміст особистих немайнових прав. Види особистих немайнових прав. Здійснення та гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Обмеження особистих немайнових прав. Захист особистих немайнових прав. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав.

Поняття, види та правова характеристика особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи.

Поняття, види та правова характеристика особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Поняття, види та зміст особистих немайнових прав юридичної особи.

Захист особистих немайнових прав юридичної особи. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав юридичної особи.

Речові права.

Загальні положення про речові права. Ознаки речових прав. Види речових прав.

Поняття права власності: суб'єктивний та об'єктивний критерії. Власність і право власності, їх співвідношення. Зміст права власності. Форми і види права власності за законодавством України. Підстави набуття та припинення права власності. Юридичні гарантії здійснення права власності. Реєстрація речових прав: порядок та правове значення.

Право власності Українського народу. Право приватної власності фізичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право власності юридичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості права власності окремих видів юридичних осіб. Право державної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право комунальної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право спільної власності та його види. Поняття спільної часткової власності. Права та обов'язки учасників спільної часткової власності. Право переважної купівлі частки в спільній власності. Право спільної сумісної власності. Право власності на землю (земельну ділянку). Самочинне будівництво. Право власності на житло.

Поняття і зміст права власності. Суб'єкти права власності. Український народ як суб'єкт права власності. Набуття та припинення права власності. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності. Право спільної власності та його види.

Поняття, ознаки та види речових прав на чуже майно. Право володіння чужим майном. Право користування чужим майном (сервітут). Право користування земельною

ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Поняття та види обмежених речових прав. Загальна характеристика володіння чужим майном. Поняття та види сервітутів. Земельні сервітутути. Припинення сервітутів. Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій).

Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторний позов). Захист прав володільця, який не є власником. Позов про виключення майна з опису (звільнення майна з-під арешту). Позов про визнання права власності. Відповідальність державних органів за видання актів, які порушують права власників. Відповідальність за неправомірне втручання у здійснення власниками своїх повноважень.

Право інтелектуальної власності.

Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Об'єкти права інтелектуальної власності. Первісні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності. Зміст права інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності. Система права інтелектуальної власності.

Поняття авторського права. Поняття та ознаки твору. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Первісні та похідні суб'єкти авторського права. Поняття та види співавторства. Поняття службового твору. Підстави виникнення авторського права. Знак охорони авторського права. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Поняття та види особистих немайнових прав автора. Види майнових прав інтелектуальної власності на твір. Способи використання твору. Випадки правомірного використання твору без згоди автора. Строк чинності авторського права. Право на авторську винагороду. Право на частку від суми продажу оригіналу твору.

Поняття суміжних прав. Об'єкти суміжних прав. Виконавці творів, виробники фонограм та відеограм, організації мовлення як первинні суб'єкти суміжних прав. Види та строк чинності суміжних майнових прав. Зміст прав на використання виконання твору, фонограми, відеограми та використання передачі програми організації мовлення.

Право промислової власності, право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Поняття та умови охороноздатності винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Суб'єкти прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Формальна та кваліфікована експертиза заявки, права авторів винаходів, корисних моделей і промислових зразків (особисті немайнові права, майнові права).

Патент як форма правової охорони об'єктів права промислової власності: умови та порядок видання. Поняття деклараційного патенту. Обов'язки, які впливають з патенту. Примусова ліцензія. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Підстави припинення чинності патенту та визнання його недійсним. Правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Захист прав патентовласників.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин.

Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.

Наукове відкриття як об'єкт правової охорони.

Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Правовий захист ноу-хау.

Поняття та види засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Відмежування засобів індивідуалізації від інших інститутів права інтелектуальної власності. Поняття та умови правової охорони комерційних найменувань. Підстави

виникнення та зміст, особливості передачі майнових прав на комерційне найменування. Поняття та види торговельних марок. Умови правової охорони торговельних марок. Позначення, що не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. Оформлення прав інтелектуальної власності на торговельні марки. Підстави визнання свідоцтва недійсним та дострокове припинення його чинності. Право попереднього користувача на торговельну марку. Поняття географічного зазначення та зазначення походження товару. Види зазначень походження товару. Процедура реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару. Зміст майнових прав на географічні зазначення. Підстави припинення правової охорони зазначення походження товару. Особливості захисту прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт і послуг.

Захист права інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності. Цивільно-правова відповідальність за порушення права інтелектуальної власності. Судовий захист права інтелектуальної власності.

Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності.

Правочини.

Поняття та правова природа правочину. Види правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Реальні і консенсуальні правочини. Умовні правочини. Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Форма правочину. Єдність (відповідність) волі та волевиявлення у правочині.

Недійсність правочину та її види. Нікчемні та оспорювані правочини. Недійсність частини правочину. Правові наслідки недійсності правочину. Визнання правочину недійсним та неукладеним. Момент, з якого правочин вважається недійсним. Правові наслідки недійсності правочину. Розгляд спорів про визнання правочинів недійсними.

Загальні положення про зобов'язання і договори.

Поняття та основні риси цивільно-правового зобов'язання. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Суб'єкти цивільно-правового зобов'язання. Треті особи у зобов'язанні. Множинність осіб у зобов'язанні. Уступка права вимоги та перевід боргу як способи заміни сторін у зобов'язанні. Матеріальний та юридичний об'єкт зобов'язання. Зміст зобов'язальних правовідносин. Види цивільно-правових зобов'язань.

Поняття виконання зобов'язання. Принцип реального виконання та принцип належного виконання зобов'язання. Суб'єкти виконання зобов'язання: сторони та треті особи. Дольове, солідарне, субсидіарне зобов'язання. Виконання зобов'язання третьою особою. Покладення виконання зобов'язання на користь третьої особи. Предмет виконання зобов'язання. Альтернативне та факультативне зобов'язання. Місце, строк та спосіб виконання зобов'язання. Виконання грошового зобов'язання.

Забезпечення виконання зобов'язання. Особливості забезпечувальних зобов'язань. Способи (види) забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, її види та форми. Предмет неустойки. Функції неустойки. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Відповідальність поручителя. Права поручителя, який виконав зобов'язання. Припинення поруки.

Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Принципи гарантії. Суб'єкти відносин гарантії. Основні риси гарантії за ЦК України. Відмежування гарантії від поруки. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції завдатку. Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Відмінність завдатку від авансу. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції та сфера застосування застави. Види застави. Предмет застави. Форма договору застави. Права та обов'язки заставодавця та заставодержателя. Наступна застава (перезаस्ताва). Звернення стягнення на заставлене майно. Особливості застави майнових прав. Особливості застави цінних паперів. Притримання. Основні риси притримання як способу забезпечення виконання зобов'язання. Обов'язки кредитора, який притримує річ у себе. Інші способи забезпечення виконання зобов'язання.

Поняття припинення зобов'язання та способів припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання виконанням. Припинення зобов'язання зарахуванням: поняття та основні умови. Домовленість сторін як спосіб припинення зобов'язання. Види домовленості (новація, відступне, прощення боргу). Неможливість виконання як спосіб припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання поєднанням боржника та кредитора в одній особі. Випадки припинення зобов'язання у зв'язку зі смертю фізичної особи. Припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи.

Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та особливості цивільно-правової відповідальності. Функції, форми та види цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання грошових зобов'язань. Загальні та спеціальні умови цивільно-правової відповідальності. Протиправність поведінки особи. Обставини, що виключають протиправність поведінки особи. Поняття шкоди та збитків. Склад збитків. Співвідношення збитків та неустойки. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкідливим результатом. Поняття та форми вини в цивільному праві. Випадки відповідальності без вини в цивільному праві та їх обґрунтування. Підстави звільнення особи від цивільно-правової відповідальності.

Поняття, сутність та значення цивільно-правового договору. Договір як правочин та як правовідносини. Прояв принципу свободи договору. Функції цивільно-правового договору. Види цивільно-правових договорів. Поіменовані та непоіменовані договори. Реальні та консенсуальні договори. Договори двосторонні та односторонні. Договори оплатні та безоплатні. Попередній договір. Договір приєднання. Обов'язкові договори, публічний договір. Договір на користь третьої особи. Зміст договору як підстави виникнення цивільних правовідносин. Поняття та значення істотних умов договору. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення умов договору. Стадії укладення цивільно-правового договору. Поняття та основні ознаки пропозиції укласти договір (оферти). Поняття та основні ознаки акцепту. Строки прийняття оферти. Форма договору. Момент укладення договору. Місце укладення договору. Підстави для зміни або розірвання договору. Форма зміни або розірвання договору. Правові наслідки зміни або розірвання договору.

Окремі види зобов'язань.

Купівля-продаж. Система договорів купівлі-продажу за Цивільним кодексом України. Дарування. Пожертва.

Рента.

Довічне утримання (догляд). Позичка.

Найм (оренда). Система договорів найму за Цивільним кодексом України. Підряд.

Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт і суміжні цивільно-правові договори.

Загальні положення Цивільного кодексу України про послуги. Перевезення. Транспортне експедирування. Зберігання. Система договорів зберігання за Цивільним кодексом України. Страхування. Доручення. Комісія. Управління майном. Позика. Факторинг.

Кредит. Банківський вклад.

Банківський рахунок.

Розрахунки. Система розрахунків.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Комерційна концесія. Спільна діяльність.

Недоговірні зобов'язання із правомірних дій. Публічна обіцянка винагороди. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Рятуння здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Відшкодування шкоди.

Поняття та загальна характеристика зобов'язання із завдання шкоди. Суб'єкти та об'єкт зобов'язання із завдання шкоди. Право регресу до винної особи.

Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди. Підстави звільнення від відповідальності за завдання шкоди.

Окремі (спеціальні) випадки відповідальності за завдання шкоди. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими або службовими особами. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Компенсація моральної шкоди.

Корпоративні права та корпоративні відносини.

Спадкове право.

Загальна характеристика спадкового права. Поняття спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Відкриття спадщини. Спадкоємці. Види спадкування. Поняття спадкового права. Універсальне та сингулярне правонаступництво у спадковому праві. Значення спадкового права. Спадкове законодавство.

Поняття і значення відкриття спадщини. Час відкриття спадщини. Правове регулювання місця відкриття спадщини. Вжиття заходів до охорони спадкового майна. Пред'явлення претензій кредиторами спадщини.

Спадкування за заповітом. Поняття та ознаки заповіту. Вимоги до форми та змісту заповіту. Заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених. Заповіт з умовою. Спільний заповіт подружжя. Секретний заповіт. Принцип свободи заповідальних розпоряджень. Обмеження свободи заповідальних розпоряджень. Обов'язкова частка у спадщині. Підпризначення спадкоємця. Усунення заповідачем спадкоємця від права спадкування. Заповідальний відказ. Покладання. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Тлумачення заповіту. Недійсність заповіту.

Поняття спадкування за законом. Співвідношення інститутів спадкування за законом та спадкування за заповітом. Черги спадкоємців за законом. Порядок закликання до спадкування за законом. Спадкування за правом представлення. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом.

Способи прийняття спадщини. Презумпція прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини. Безумовність, беззастережність та безповоротність акта прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини. Проста відмова від прийняття спадщини та відмова на користь певної особи. Право прирощення. Підстави та наслідки визнання спадкового майна відумерлим.

Порядок оформлення спадкових прав. Свідоцтво про право на спадщину.

Особливості спадкування окремих об'єктів. Спадкування права на земельну ділянку. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі). Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування). Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки. Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом. Спадкування предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку. Спадкування права на пайовий внесок у житлово-будівельних та гаражно-будівельних кооперативах. Особливості

спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій. Спадкування авторських прав.

Спадковий договір: поняття, сторони, форма, зміст, порядок і правові наслідки укладення, підстави розірвання.

Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій.

IV. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави припинення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні. "

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

V. СІМЕЙНЕ ПРАВО

Сім'я. Регулювання сімейних відносин. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів.

Співвідношення Сімейного кодексу України і Цивільного кодексу України.

Поняття сім'ї в праві. Визначення поняття сім'ї, які застосовуються Європейським судом з прав людини. Поняття та юридичне значення спорідненості.

Шлюб як основна підстава виникнення сімейних прав та обов'язків. Поняття та правова природа шлюбу. Умови укладення шлюбу. Шлюбний вік: поняття, значення. Право на шлюб. Зміст принципів добровільності укладення шлюбу та одношлюбності. Державна реєстрація шлюбу. Правовий статус наречених. Юридичні наслідки подачі заяви про реєстрацію шлюбу. Порядок реєстрації шлюбу. Час і місце реєстрації шлюбу. Юридичне значення взаємної обізнаності осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, щодо стану здоров'я один одного. Особливості реєстрації шлюбу із особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, з іноземними громадянами та особами без громадянства. Правові наслідки реєстрації шлюбу. Правозгідність шлюбу. Недійсність шлюбу: підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Припинення шлюбу: підстави, порядок та правові наслідки.

Форми влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків: усиновлення, передача в сім'ю опікуна, піклувальника, в сім'ю прийомних батьків, до будинку сімейного типу, передача до спеціалізованих державних органів. Виявлення і влаштування дітей, які залишились без піклування батьків. Форми влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків: усиновлення, передача в сім'ю опікуна, піклувальника, в сім'ю прийомних батьків, до будинку сімейного типу, передача до спеціалізованих державних органів.

Шлюбний договір: поняття, сторони, форма, початок і строк дії. Зміст шлюбного договору. Умови, які не можуть включатися в шлюбний договір. Проблема врегулювання особистих немайнових відносин у шлюбному договорі. Порядок укладення, зміни, розірвання та визнання недійсним шлюбного договору. Договірне регулювання відносин батьків та дітей. Договори при розірванні шлюбу. Договори батьків про утримання дітей. Договори про здійснення батьківських прав та виконання обов'язків. Договори, що укладаються між батьками та дітьми

Особливості регулювання шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом. Поняття іноземного елемента у сімейних правовідносинах. Колізійні питання укладення шлюбу. Правовідносини між подружжям у шлюбі з іноземним елементом. Правовідносини між батьками та дітьми у шлюбі з іноземним елементом. Колізійні питання аліментних зобов'язань за участю іноземного елемента. Колізійне регулювання інститутів усиновлення, опіки, піклування та патронату. Визнання в Україні актів цивільного стану, зареєстрованих за законами іноземних держав.

Поняття та види сімейних правовідносин, елементи сімейних правовідносин.

Суб'єкти сімейних правовідносин. Реалізація сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Способи захисту в сімейному праві. Позовна давність.

Особисті права та обов'язки подружжя.

Правовий режим майна подружжя. Особиста приватна власність подружжя. Спільна сумісна власність подружжя. Поділ спільного майна подружжя. Аліментні зобов'язання подружжя.

Майнові відносини осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі (фактичного подружжя).

Правовідносини батьків та дітей. Походження як підстава виникнення правового зв'язку між батьками і дітьми. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою, дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, дитини від батька у разі реєстрації повторного шлюбу з її матір'ю, дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі. Визнання батьківства та материнства за рішенням суду, встановлення факту батьківства та материнства за рішенням суду. Оспорювання батьківства та материнства.

Поняття та характеристика особистих немайнових прав і обов'язків батьків та дітей. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків. Вирішення спорів між батьками про місце проживання та виховання дітей. Підстави і порядок позбавлення батьківських прав. Наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Поняття та характеристика майнових прав та обов'язків батьків і дітей. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна. Поняття і підстави виникнення аліментних відносин між батьками та дітьми. Розмір аліментів. Порядок сплати чи стягнення аліментів. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.

Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Обов'язок щодо утримання інших членів сім'ї та родичів.

Поняття, умови і порядок усиновлення. Таємниця усиновлення та її правовий захист. Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами. Правові наслідки усиновлення. Права та обов'язки усиновлювачів і усиновлених. Підстави та юридичні наслідки визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення. Позбавлення усиновлювача батьківських прав. Органи опіки та піклування в Україні. Особи, над якими встановлюється опіка та піклування. Порядок встановлення опіки та піклування. Вимоги до особи опікуна (піклувальника). Права та обов'язки опікунів і піклувальників стосовно дитини. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування. Звільнення опікунів і піклувальників від виконання їхніх обов'язків. Підстави та порядок припинення опіки і піклування.

Договірне • регулювання сімейних відносин. Поняття, правова природа та види подружніх договорів. Договори подружжя стосовно їх майна. Аліментні договори подружжя. Договори осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (фактичного подружжя).

Розгляд судом справ, які виникають із сімейних правовідносин. Особливості вирішення справ про розірвання шлюбу та визнання шлюбу недійсним. Майнові спори подружжя. Спори, що виникають в процесі здійснення особистих прав батьків та дітей.

Спори, що виникають у процесі здійснення майнових прав батьків, дітей, інших членів сім'ї та родичів. Розгляд справ, пов'язаних із вихованням дитини.

VI. ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Структура і склад житлового законодавства. Поняття, види і структура житлових правовідносин. Суб'єкти житлових правовідносин: поняття, види, правовий статус. Житло як об'єкт правовідносин. Поняття житлового приміщення. Ознаки житла. Призначення житлового приміщення, наслідки використання житлового приміщення не за цільовим призначенням. Вимоги, які пред'являються до житлового приміщення. Співвідношення поняття "житло" із суміжними категоріями. Співвідношення понять "місце проживання" та

“житло”. Поняття реєстрації. Поняття житлового фонду. Житловий фонд України. Структура та види житлових фондів.

Конституційне право громадян України на житло. Поняття реалізації громадянами права на житло. Способи реалізації права на житло: на підставі речових прав, на підставі договору найму (оренди). Право громадян на отримання житла у будинках державного та комунального житлового фонду. Підстави та порядок ставання на чергу. Черговість надання житла. Розподіл та надання жилих приміщень. Норма жилої площі та її правове значення. Розмір жилого приміщення, що надається громадянину. Право на додаткову жилу площу. Особливості житлового кредитування.

Поняття користування жилими приміщеннями. Підстави користування жилими приміщеннями. Користування жилими приміщеннями на підставі права власності та сервітутів. Користування жилими приміщеннями на підставі членства у Житлово-будівельному кооперативі. Користування жилими приміщеннями на підставі договору найму (оренди). Поняття договору найму житлового приміщення в будинках державного та комунального житлового фонду. Передумови укладення договору найму житлового приміщення в будинках державного та комунального житлового фонду. Ордер на жиле приміщення. Підстави і порядок визнання ордеру недійсним. Предмет договору. Права і обов'язки власників та наймачів житла, членів сім'ї наймача. Правовий статус тимчасових мешканців. Збереження права на жиле приміщення державного та комунального житлового фонду за громадянами в разі їх тимчасової відсутності. Бронювання жилого приміщення. Поняття, порядок укладення та зміст договору соціального найму. Договір найму (оренди) приватного житла: поняття, законодавче регулювання, сторони і зміст. Поняття договору найму житла із фонду тимчасового проживання.

Правове регулювання користування службовими приміщеннями та гуртожитками. Поняття службових жилих приміщень та гуртожитків. Надання службових жилих приміщень і гуртожитків. Користування службовими жилими приміщеннями. Призначення службових жилих приміщень. Нормативне регулювання порядку надання службових жилих приміщень і користування ними. Перелік категорій працівників, яким надаються службові жилі приміщення. Правові підстави виселення зі службових квартир. Користування гуртожитками. Нормативне регулювання порядку надання гуртожитків і користування ними. Правові підстави виселення з гуртожитків.

Правове регулювання створення та діяльності об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ).

Відповідальність за порушення житлового законодавства та її види. Відшкодування збитків при заподіянні шкоди житлу. Виселення із житлових приміщень як особливий вид відповідальності за порушення житлового права. Припинення договору найму житла в державному та комунальному житлових фондах. Припинення договору найму житла в соціальному житловому фонді. Припинення договору найму (оренди) житла в приватному житловому фонді.

Юридичні гарантії права громадян на житло. Види та зміст гарантій права на житло.

Захист права на житло. Поняття захисту житлових прав. Способи та форми захисту житлових прав. Захист права на житло у судовому порядку. Житлові спори, що розглядаються судом.

VII. ТРУДОВЕ ПРАВО

Предмет трудового права. Поняття, ознаки, елементи та види трудових правовідносин. Умови виникнення трудових правовідносин.

Законодавство про працю. Співвідношення законодавства і договорів про працю.

Сфера дії трудового законодавства. Поняття і види суб'єктів трудового права. Правовий статус працівника, роботодавця, трудового колективу, професійних спілок як суб'єктів трудового права.

Державні гарантії права на зайнятість в Україні. Особливості працевлаштування окремих категорій громадян (неповнолітніх, молоді, жінок, осіб зі зниженою працездатністю). Поняття безробітного та його правовий статус. Порядок реєстрації громадян як безробітних.

Поняття, сфера дії та види колективних угод. Поняття, сторони та юридичне значення колективного договору. Зміст колективних договорів і угод.

Порядок ведення переговорів і укладення колективного договору. Порядок реєстрації колективного договору, колективних угод. Контроль за виконанням колективного договору. Відповідальність за порушення законодавства про колективні договори і угоди.

Поняття, сторони та зміст трудового договору. Види трудових договорів.

Порядок укладення трудового договору. Документи, що подаються при укладенні трудового договору. Форма трудового договору. Порядок оформлення трудового договору. Трудова книжка і порядок її оформлення при прийнятті на роботу. Гарантії при прийнятті на роботу. Обмеження при прийнятті на роботу. Відмова у прийнятті на роботу та її оскарження. Випробовування при прийнятті на роботу: строки, правові наслідки та обмеження встановлення. Поняття примусової праці. Правові гарантії заборони примусової праці в Україні.

Поняття та види змін трудового договору. Поняття переведення на іншу роботу і його відмінність від переміщення. Види переведень на іншу роботу та порядок їх здійснення. Зміна істотних умов праці.

Поняття та юридичні наслідки припинення трудового договору. Види підстав припинення трудового договору. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Розірвання трудового договору з ініціативи осіб, які не є його стороною. Інші підстави припинення трудового договору. Порядок оформлення звільнення і проведення розрахунку. Вихідна допомога. Відповідальність за порушення порядку звільнення. Поняття, види та порядок відсторонення від роботи і його відмінність від розірвання трудового договору. Порядок оскарження відсторонення від роботи.

Додаткові дні, вільні від роботи. Поняття, види та правове регулювання відпусток. Щорічна відпустка та її види. Відпустки у зв'язку з навчанням. Творчі відпустки. Відпустка для підготовки та участі в змаганнях. Соціальні відпустки, їх види. Відпустки без збереження заробітної плати. Порядок, умови надання та оплати відпусток. Грошова компенсація за невикористані відпустки. Відкликання працівника з відпустки.

Поняття та правове регулювання часу відпочинку. Види часу відпочинку. Щоденний час відпочинку. Щотижневий час відпочинку. Святкові і неробочі дні. Додаткові дні, вільні від роботи.

Нормування праці. Види норм праці.

Поняття і структура заробітної плати, її методи регулювання. Тарифна система оплати праці. Відрядна і почасова системи оплати праці. Оплата праці при відхиленнях від нормальних умов роботи. Порядок обчислення заробітної плати. Обмеження розміру відрахувань із заробітної плати. Порядок та строки виплати заробітної плати.

Відповідальність за порушення законодавства про оплату праці. Гарантійні та компенсаційні виплати, доплати, надбавки."

Поняття трудової дисципліни, методи її забезпечення. Поняття та правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку. Правове регулювання заохочень за успіхи в роботі. Поняття дисциплінарної відповідальності працівників. Поняття дисциплінарного проступку. Загальна і спеціальна дисциплінарна відповідальність. Дисциплінарні стягнення: види, строк і порядок їх застосування, оскарження та зняття. Інші заходи правового впливу, що можуть застосовуватися до порушників трудової дисципліни.

Матеріальна відповідальність сторін трудового договору: поняття, підстави і умови. Види матеріальної відповідальності працівників. Випадки обмеженої та повної матеріальної відповідальності. Колективна (бригадна) матеріальна відповідальність. Визначення розміру

шкоди, порядок її покриття. Матеріальна відповідальність роботодавця за шкоду, заподіяну працівникові.

Поняття охорони праці за трудовим правом. Гарантії прав громадян на охорону праці. Організація охорони праці на підприємстві, в установі, організації. Правове регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Порядок розслідування, реєстрація та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Охорона праці деяких категорій громадян: жінок, неповнолітніх, осіб зі зниженою працездатністю. Відповідальність посадових осіб за порушення законодавства про охорону праці.

Правове регулювання праці окремих суб'єктів трудового права. Гарантії праці жінок у трудових правовідносинах. Гарантії прав неповнолітніх у трудових правовідносинах. Обмеження і особливий порядок звільнення вагітних жінок, жінок, які мають дітей, неповнолітніх. Правове регулювання застосування праці осіб зі зниженою працездатністю.

Поняття та правове регулювання робочого часу. Види робочого часу. Поняття та види режимів робочого часу. Спеціальні режими робочого часу. Облік робочого часу. Робота понад встановлену тривалість робочого часу.

Професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників. Поняття і види підготовки працівників. Організація виробничого навчання. Пільги для працівників, які навчаються без відриву від виробництва. Підвищення кваліфікації працівників. Перепідготовка працівників.

Контроль і нагляд за додержанням законодавства про працю.

Поняття і види трудових спорів. Органи, які розглядають трудові спори. Розгляд трудових спорів у судах.

VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС)

Основні положення.

Завдання цивільного судочинства. Право на звернення до суду за захистом. Способи захисту, які застосовуються судом. Принципи цивільного судочинства.

Поняття, ознаки і види цивільних процесуальних правовідносин. Зміст та об'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Виникнення, зміна та припинення цивільних процесуальних правовідносин.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин.

Поняття і класифікація суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин.

Цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність.

Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Склад суду. Відвід (самовідвід) судді та його наслідки. Відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача.

Поняття осіб, які беруть участь у справі. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

Поняття і основні ознаки сторін, їх процесуальні права та обов'язки. Процесуальна співучасть та її види. Заміна неналежного відповідача. Процесуальне правонаступництво.

Треті особи та їх види. Процесуальні права та обов'язки третіх осіб.

Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким надано законом право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, їх процесуальні права.

Представники в цивільному процесі. Особи, які можуть бути представниками. Особи, які не можуть бути представниками. Документи, що посвідчують повноваження представників. Повноваження представника в суді. Законні представники, їх призначення і заміна.

Правовий статус інших учасників цивільного процесу (секретаря судового засідання, судового розпорядника, свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу).

Цивільна юрисдикція. Підсудність цивільних справ.

Поняття і види цивільної юрисдикції. Критерії визначення цивільної юрисдикції. Наслідки порушення правил про цивільну юрисдикцію.

Підсудність цивільних справ. Види підсудності. Наслідки порушення правил підсудності. Передача справи з одного суду до іншого

Докази і доказування в цивільному процесі.

Поняття та класифікація доказів. Належність та допустимість доказів. Предмет і мета доказування у цивільному процесі. Обов'язки доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування. Засоби доказування, їх види. Забезпечення доказів. Витребування доказів. Судові доручення щодо збирання доказів. Оцінка доказів.

Процесуальні строки. Судові виклики і повідомлення. Судові витрати.

Види процесуальних строків. Обчислення процесуальних строків. Початок перебігу, зупинення і закінчення процесуальних строків. Поновлення і продовження процесуальних строків. Наслідки пропущення процесуальних строків.

Судова повістка. Оголошення про виклик в суд. Порядок вручення судових повісток. Обов'язки сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо здійснення повідомлень. Розшук відповідача.

Судові витрати: їх поняття і види. Судовий збір. Визначення розміру та порядок сплати судового збору. Ціна позову. Відстрочення, розстрочення судових витрат. Підстави для зменшення розміру судових витрат та звільнення від їх оплати. Розподіл судових витрат між сторонами.

Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі. Провадження у справі до судового розгляду.

Позовне провадження. Співвідношення понять “право на позов”, “право на пред'явлення позову” і процесуальний порядок їх реалізації. Поняття, види та елементи позову. Вимоги яким має відповідати позовна заява. Підстави залишення позовної заяви без руху, повернення заяви. Зустрічний позов: форма, зміст, порядок прийняття до розгляду. Позов третьої особи із самостійними вимогами: процедура пред'явлення та прийняття до розгляду. Об'єднання і роз'єднання позовів.

Поняття, підстави і види забезпечення позову.

Відкриття провадження у справі. Підстави для відмови у відкритті провадження у справі.

Провадження у справі до судового розгляду. Попереднє судове засідання. Призначення справи до судового розгляду.

Заочний розгляд справи.

Заочний розгляд справи. Умови проведення та порядок заочного розгляду справи. Форма і зміст заочного рішення. Повідомлення про заочне рішення. Перегляд заочного рішення. Повноваження суду при перегляді заочного рішення.

Судовий розгляд.

Стадія судового розгляду. Строки розгляду справ. Наслідки неявки до суду осіб, які беруть участь у справі.

Розгляд справи по суті. Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем. Мирова угода сторін. Дослідження доказів. Судові дебати. Таємниця нарадчої кімнати.

Відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді.

Ускладнення в процесі судового розгляду цивільних справ. Підстави та правові наслідки зупинення, закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду.

Фіксування судового процесу технічними засобами. Журнал судового засідання, його зміст та значення. Порядок подання і розгляду зауважень щодо технічного запису судового засідання та журналу судового засідання. Порядок складання та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії.

Наказне провадження.

Поняття та ознаки наказного провадження. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ. Звернення до суду із заявою про видачу судового наказу. Підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення. Правові наслідки повернення заяви або відмови у її прийнятті.

Заходи процесуального примусу.

Підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу.

Особливості розгляду та вирішення справ окремого провадження.

Загальна характеристика справ окремого провадження. Порядок розгляду справ окремого провадження. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Розгляд судом справ про усиновлення. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Розгляду судом справ про визнання спадщини відумерлою. Розгляд заяви про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. Розгляд судом справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Судові рішення.

Види судових рішень. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал, їх форма. Зміст ухвали суду. Окремі ухвали суду. Вимоги, яким має відповідати судові рішення. Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення. Зміст рішення суду. Рішення суду на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів. Визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання. Проголошення рішення суду. виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні. Додаткове рішення суду. Роз'яснення рішення суду. Видача або направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі. Набрання рішенням суду законної сили.

Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Право на звернення зі скаргою до суду. Строки та порядок подання скарги. Порядок розгляду скарги. Судове рішення за скаргою. Розподіл витрат, пов'язаних з розглядом скарги. Виконання ухвали суду.

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб).

Рішення, які звертаються до примусового виконання, і виконавчі документи. Повноваження суду, пов'язані з виконавчим провадженням по примусовому виконанню його рішень.

Цивільне судочинство України з іноземним елементом.

Правове регулювання цивільного судочинства з іноземним елементом. Правове становище іноземців у цивільному процесі. Підсудність справ з іноземним елементом. Докази і доказування у справах з іноземним елементом. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів. Визнання і виконання рішень іноземних судів.

Перегляд судових рішень в цивільних справах.

Види перегляду судових рішень в цивільних справах.

Перегляд судових рішень в апеляційному порядку. Право апеляційного оскарження. Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду. Строки апеляційного оскарження. Форма і зміст апеляційної скарги. Порядок подання апеляційної скарги. Відкриття апеляційного провадження у справі. Надіслання копій апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі. Приєднання до апеляційної скарги. Доповнення, зміна апеляційної скарги або відкликання її чи відмова від неї.

Підготовка розгляду справи апеляційним судом. Призначення справи до розгляду в апеляційному суді. Межі розгляду справи апеляційним судом. Строк розгляду апеляційної скарги. Порядок розгляду справи апеляційним судом. Особливості розгляду в апеляційному порядку окремих категорій справ.

Наслідки неявки в судові засідання осіб, які беруть участь у справі. Відмова позивача від позову та мирова угода сторін. Повноваження суду апеляційної інстанції.

Підстави для відхилення апеляційної скарги і залишення рішення без змін. Підстави для скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення або зміни рішення. Підстави для скасування судового наказу. Підстави для скасування рішення із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду. Підстави для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції. Підстави для відхилення скарги на ухвалу суду першої інстанції або зміни чи скасування ухвали.

Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал апеляційним судом. Ухвала та рішення апеляційного суду, їх зміст. Проголошення рішення та ухвали апеляційним судом. Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до апеляційного суду після закінчення апеляційного розгляду справи. Законна сила рішення і ухвали апеляційного суду. Окрема ухвала апеляційного суду. Оформлення судових рішень, видача або направлення їх сторонам та іншим особам, які брали участь у справі. Повернення справи.

Провадження в зв'язку з нововиявленими обставинами.

Підстави перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Подання заяви про перегляд рішень у зв'язку із нововиявленими обставинами. Відкриття провадження за нововиявленими обставинами. Порядок розгляду заяви про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами. Повноваження суду за результатами розгляду заяви/

ІХ. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Право на життя (стаття 2 Конвенції): обсяг і зміст, позитивні і негативні обов'язки держави. Позитивні обов'язки держави у разі техногенних катастроф та небезпечної діяльності. Право на життя та смертна кара: підходи ЄСПЛ та Конституційного Суду

України. Заборона смертної кари та принцип невисдання. Винятки із правил щодо заборони позбавлення життя.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невисдання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Сутність змісту права на повагу приватного життя (стаття 8 Конвенції): обсяг і зміст захисту, негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії обмеження. Структурні елементи права на повагу приватного життя: інформаційна, фізіологічна, комунікативна, просторова приватність. Право на самовизначення як особлива складова приватності особи. Право на повагу до сімейного життя, професії чи роду заняття особи. Поняття членів сім'ї і близьких родичів.

Свобода думки і совісті (стаття 9 Конвенції): обсяг і зміст захисту, свобода совісті і свобода віросповідання, розмежування віросповідання і релігії. Необхідні умови свободи віросповідання: між свободою переконань і правом на свободу вираження. Відокремлення держави від церкви: принцип неототожнення, принцип нейтральності, світські суди і релігійні справи. Право на створення релігійної організації та призначення служителів культу.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Свобода мирних зібрань (стаття 11 Конвенції): обсяг і зміст; позитивні і негативні обов'язки держави; значення і сфера дії; негативна свобода. Основні критерії обмеження: зміст трискладового тесту, національна і громадська безпека, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі, захист прав і свобод інших осіб, обмеження для окремих категорій службовців. Права профспілок. Права на об'єднання у політичні партії та інші організації. Концепція *militant democracy*: юриспруденція ЄСПЛ і конституційних судів.

Право на шлюб (стаття 12 Конвенції): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави; свобода розсуду національних держав та міжнародні тенденції; розрізнення права на створення шлюбу і сім'ї.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність

засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватеність розрізнення. Пряма і непряма дискримінація Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закону". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Hudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

Х. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поняття “прав і обов'язків цивільного характеру” в сенсі Конвенції. Спір про “право”.

Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8) та право на шлюб (стаття 12).

Позитивне зобов'язання держави. Відносини, що складають приватне життя. “Сімейне життя” та його інтерпретація Європейським судом з прав людини. Втручання в приватне і сімейне життя. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8.

Свобода думки, совісті та релігії (стаття 9). Вимоги пункту 2 статті 9.

“Свобода вираження поглядів (стаття 10). Сфера дії статті 10. Роль преси в демократичному суспільстві. Одержання, передача і розповсюдження інформації та ідей. Різниця між “інформацією” та “ідеями”. Факти та оціночні судження. Недостовірна інформація. Спростування інформації. Інформація конфіденційного характеру. Інформація про публічних осіб. Межі критики різних категорій осіб. Фото-, відеозйомка. Обов'язки та відповідальність осіб згідно зі статтею 10. Обмеження свободи висловлювань посадовими особами. Обмеження свободи виявлення поглядів. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 10.”

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. Мирне володіння своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю з боку держави. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1). Доступ до освіти. Платне і безплатне навчання. Мова навчання. Світоглядні переконання батьків.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду
цивільних справ**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних судів з розгляду цивільних справ (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «О» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	7	С
2	Антикорупційне законодавство	3	С
3	Цивільне право	20	С
4	Земельне право	6	С
5	Сімейне право	11	С
6	Житлове право	6	С
7	Трудове право	8	С
8	Цивільний процес	30	С
9	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення європейського суду з прав людини	5	С
10	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері цивільного права	4	С

ПРОГРАМА іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави

Поняття, функції та властивості Конституції України.

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки

Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція України - основоположний акт установчої влади народу України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-УП.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Правовий статус суддів Конституційного Суду України.

Порядок припинення повноважень суддів Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Поняття та принципи конституційного судочинства. Основні стадії конституційного провадження.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Законодавство у сфері запобігання корупції.

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

Загальні положення господарського права.

Господарська діяльність: поняття і види. Нормативно-правове регулювання господарської діяльності. Застосування Господарського і Цивільного кодексів України до господарських відносин. Загальні принципи господарювання.

Загальні засади правового регулювання господарських відносин.

Господарські відносини: поняття, види, відмежування від суміжних видів.

Господарське законодавство. Загальні та спеціальні законодавчі акти, які регулюють окремі види господарської діяльності. Міжнародно-правові акти в системі регулювання господарської діяльності.

Учасники відносин у сфері господарювання. Державно-приватне партнерство як особлива форма співпраці держави/територіальної громади з приватним бізнесом.

Правове регулювання зовнішньо-економічної діяльності.

Загальні засади правовідносин у сфері підприємницької діяльності.

Методи господарського права, їх особливості, відмінності від методів цивільного та адміністративного права. Судова практика та звичаї у системі господарського права.

Основні напрями та форми участі держави у сфері господарювання.

Ліцензування, патентування та квотування у господарській діяльності.

Повноваження державних органів щодо здійснення контролю за наявністю ліцензій у суб'єктів господарювання.

Технічне регулювання у сфері господарювання.

Стандартизація і сертифікація.

Обов'язкова та добровільна сертифікація. Відповідальність органів з сертифікації. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за порушення стандартів.

Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання.

Обмеження монополізму та сприяння змагальності у сфері господарювання.

Державний контроль і нагляд за господарською діяльністю. Компетенція державних органів щодо здійснення контролю і нагляду.

Особливості управління господарською діяльністю у державному та комунальному секторах економіки. Участь держави у захисті прав суб'єктів господарювання та споживачів.

Учасники відносин у сфері господарювання.

Суб'єкти господарських правовідносин

Суб'єкти господарювання та суб'єкти організаційно-господарських повноважень: поняття, види, їх спільні та відмінні риси.

Правосуб'єктність суб'єктів господарювання.

Визначення правового статусу суб'єктів господарських правовідносин.

Правове регулювання державної реєстрації суб'єктів господарювання.

Утворення суб'єктів господарювання. Реорганізація та припинення суб'єктів господарювання.

Особливості правового статусу підприємства за Господарським та Цивільним кодексами України.

Державні і комунальні унітарні підприємства: поняття, види, порядок створення, реорганізації, ліквідації та особливості господарської діяльності.

Господарські товариства як суб'єкти господарювання.

Типи акціонерних товариств відповідно до Закону України "Про акціонерні товариства". Заснування, виділ та припинення акціонерного товариства. Особливості правового становища державних акціонерних товариств.

Види господарських товариств.

Управління господарським товариством. Корпоративні відносини в господарських товариствах. Корпоративні відносини в господарських товариствах: поняття, суб'єктний склад, зміст та припинення. Господарське об'єднання як суб'єкт організаційно-господарських повноважень. Види об'єднань підприємств та їх організаційно-правові форми. Специфіка правового статусу холдингових компаній. Захист інтересів залежних підприємств у відносинах контролю-підпорядкування.

Підприємства колективної власності. Виробничі кооперативи.

Фізична особа-підприємець як суб'єкт господарювання.

Господарське об'єднання як суб'єкт організаційно-господарських повноважень.

Види об'єднань підприємств та їх організаційно-правові форми.

Специфіка правового статусу асоційованих підприємств, холдингових компаній.

Особливості правового статусу міністерств/відомств, органів місцевого самоврядування, саморегульованих організацій як суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Особливості правового статусу підприємств колективної власності.

Специфіка правового становища органів місцевого самоврядування, саморегульованих організацій як суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Майнова основа господарювання.

Поняття та види майна у сфері господарювання, порядок його використання та джерела формування. Правові титули майна суб'єктів господарювання.

Право власності суб'єктів господарювання.

Право господарського відання. Право оперативного управління. Інші речові права, на основі яких може здійснюватись господарська діяльність.

Право колективної власності.

Особливості правового режиму державної власності.

Приватизація державних і комунальних підприємств.

Корпоративні права: поняття, види, порядок набуття, використання та припинення, проблеми вдосконалення правового режиму корпоративних прав. Цінні папери.

Особливості правового режиму (в т.ч. засобів захисту) державної власності. Приватизація державного та комунального майна.

Використання природних ресурсів у сфері господарювання.

Використання прав інтелектуальної власності у сфері господарювання.

Загальні положення про господарські зобов'язання і господарські договори.

Поняття, підстави виникнення та види господарських зобов'язань. Суб'єкти, які можуть бути сторонами господарського зобов'язання.

Виконання господарських зобов'язань. Забезпечення виконання господарських зобов'язань. Припинення господарських зобов'язань. Припинення господарського зобов'язання виконанням. Припинення господарського зобов'язання зарахуванням. Припинення господарського зобов'язання за домовленістю сторін. Припинення господарського зобов'язання у разі поєднання його сторін в одній особі. Припинення

господарського зобов'язання неможливістю виконання. Недійсність господарського зобов'язання.

Недійсність господарського зобов'язання та наслідки визнання господарського зобов'язання недійсним.

Істотні умови господарського договору. Порядок та особливості укладення господарських договорів. Обов'язок укласти господарський договір. Порядок зміни та припинення господарських договорів. Співвідношення понять “істотні умови договору” та “обов'язкові умови договору”. Форма господарського договору та особливості модифікації письмової форми договору.

Поняття, підстави виникнення та види господарських зобов'язань. Розмежування понять “цивільне зобов'язання” та “господарське зобов'язання”.

Поняття, ознаки, види господарських договорів та форми/шляхи регулювання договірних відносин. Розмежування господарських, цивільних і адміністративних договорів. Тлумачення господарських договорів. Умови та порядок укладення господарських договорів. Поняття, ознаки, види господарських договорів. Примірні та типові господарські договори. Державний контракт.

Виконання господарських договорів. Поняття виконання договору. Принципи виконання договору. Суб'єкти виконання договору. Місце і час виконання договірних зобов'язань. Предмет і спосіб виконання договірних зобов'язань.

Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань. Неустойка, її форми та види. Застава та її види. Порука. Гарантія. Завдаток. Притримання.

Припинення господарських договорів.

Окремі види господарської діяльності.

Господарсько-торговельна діяльність.

Об'єкти інноваційної діяльності.

Правові форми комерціалізації інноваційних продуктів: договори на створення і передачу науково-технічної продукції та інші договори, передача майнових прав на об'єкти інтелектуальної (промислової) власності як вкладів до статутних капіталів створюваних суб'єктами господарювання.

Комерційне посередництво (агентські відносини).

Правове регулювання перевезення вантажів.

Капітальне будівництво.

Правове регулювання інноваційної діяльності.

Об'єкти інноваційної діяльності.

Правове регулювання фінансової діяльності.

Правове регулювання діяльності ринків фінансових послуг.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Правове регулювання банківської діяльності. Національний банк України.

Правове регулювання страхової діяльності.

Правове регулювання ринку цінних паперів. Аудит. Аудиторська палата України.

Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія).

Зовнішньоекономічна діяльність. Правове регулювання інвестиційної діяльності.

Спеціальні режими господарювання.

Організаційні форми торговельної діяльності. Порядок заняття торговельною діяльністю та правила торговельного обслуговування населення. Правове регулювання застосування реєстраторів розрахункових операцій та книг обліку розрахункових операцій.

Правове регулювання окремих видів посередницько-торговельної діяльності: поставка, контрактація сільськогосподарської продукції, енергопостачання, біржова торгівля, оренда майна та лізинг, міна (бартер) та інші договори.

Антимонопольно-конкурентне регулювання

Співвідношення економічної конкуренції та монополізму. Державне регулювання відносин у сфері економічної конкуренції: причини, мета, принципи та органи.

Правовий статус та компетенція Антимонопольного комітету України. Визначення та класифікація порушень у сфері економічної конкуренції.

Концентрація суб'єктів господарювання: поняття, види, випадки обов'язкового отримання попереднього дозволу.

Монополістичні зловживання: суб'єкт/суб'єкти, заборонені дії, відповідальність та порядок її застосування.

Недобросовісна конкуренція. Антиконтурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання. Зловживання монополістичним становищем.

Антиконкурентні узгоджені дії органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю. Контроль за концентрацією суб'єктів господарювання.

Особливості застосування відповідальності за порушення вимог антимонопольно-конкурентного законодавства. Проблеми судової практики, пов'язаної із застосуванням антимонопольного законодавства.

Господарська відповідальність

Особливості господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.

Господарське правопорушення як підстава для застосування господарсько-правової відповідальності. Відмежування господарсько-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності. Застосування господарсько-правової відповідальності. Реалізація господарсько-правової відповідальності.

Відшкодування збитків у сфері господарювання.

Співвідношення понять "господарсько-правова відповідальність" та "господарсько-правові санкції". Спільні та відмінні риси неустойки (Цивільний кодекс України) та штрафних санкцій (Господарський кодекс України). Розмір та порядок застосування штрафних санкцій. Строк нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання. Оперативно-господарські санкції.

Особливості відповідальності за прострочення виконання грошових та не грошових зобов'язань. Адміністративно-господарські санкції та їх відмінність від адміністративної відповідальності.

Господарські санкції як правовий засіб відповідальності у сфері господарювання. Відшкодування збитків. Штрафні та оперативно-господарські санкції.

Неплатоспроможність боржника. Банкрутство.

Інститут банкрутства в ринковій системі господарювання: поняття, призначення.

Ознаки банкрутства. Порушення справи про банкрутство: підстави, безспірність вимог кредиторів, підсудність. Учасники у справі про банкрутство.

Арбітражний керуючий: вимоги, повноваження у справі про банкрутство, особливості правового статусу.

Судові процедури, що застосовуються щодо боржника у справі про банкрутство: види, призначення, підстави та порядок застосування, зміст.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів: поняття, порядок застосування, наслідки. Санація.

Мирова угода. Наслідки визнання боржника банкрутом. Ліквідаційна процедура. Продаж майна в провадженні у справі про банкрутство. Черговість задоволення вимог. Припинення провадження у справі про банкрутство.

Особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності. Банкрутство фізичної особи.

Відповідальність за порушення законодавства про банкрутство.

IV. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Загальні положення цивільного права.

Поняття та ознаки приватного права. Співвідношення публічного та приватного права. Цивільне право як приватне право

Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин.

Роль звичаїв у регулюванні цивільних правовідносин. Юридичне значення судової практики і судового прецеденту у правовому регулюванні цивільних відносин.

Поняття цивільного законодавства. Загальні засади цивільного законодавства. Система цивільного законодавства. Акти цивільного законодавства. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі та за колом осіб. Акти цивільного законодавства і договір. Звичай. Аналогія. Міжнародні договори.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав та його межі. Зловживання правом. Виконання цивільних обов'язків. Забезпечення виконання цивільних обов'язків.

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав. Система державних органів, які здійснюють захист цивільних прав. Способи та межі самозахисту цивільних прав.

Суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття цивільної правосуб'єктності.

Особливості правового статусу фізичних осіб-підприємців.

Юридична особа. Поняття і види правосуб'єктності юридичних осіб. Органи юридичних осіб. Класифікація юридичних осіб у цивільному праві. Організаційно-правові форми юридичних осіб, їх види за Цивільним кодексом України. Порядок і способи утворення та припинення юридичних осіб. Відповідальність юридичних осіб. Цивільно-правовий статус філій та представництв юридичної особи.

Держава, територіальні громади та інші публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин.

Представництво: поняття та види. Повноваження представника. Представництво без повноважень та з перевищенням повноважень. Довіреність. Форма та зміст довіреності. Види довіреності. Наслідки припинення довіреності.

Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Поняття речей та їх види. Поняття майна. Єдиний майновий комплекс підприємства як об'єкт правовідносин. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних правовідносин. Поняття та основні види цінних паперів. Послуги та інші дії як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності як об'єкти цивільних правовідносин. Інформація як об'єкт цивільних правовідносин. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільних правовідносин.

Строки та терміни. Позовна давність

Поняття строку та терміну. Визначення строку та терміну. Початок перебігу та закінчення строку. Порядок вчинення дій в останній день строку.

Поняття та значення строку позовної давності. Види строків позовної давності. Обчислення позовної давності, зміна її тривалості. Початок перебігу позовної давності. Зупинення, переривання та поновлення перебігу позовної давності. Наслідки спливу позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Особисті немайнові права

Поняття та зміст особистих немайнових прав. Види особистих немайнових прав. Здійснення та гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Обмеження особистих немайнових прав. Захист особистих немайнових прав. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав.

Поняття, види та зміст особистих немайнових прав юридичної особи.

Захист особистих немайнових прав юридичної особи. Розгляд справ про захист особистих немайнових прав юридичної особи

Речові права.

Загальні положення про речові права. Ознаки речових прав. Види речових прав.

Поняття права власності: суб'єктивний та об'єктивний критерії. Власність і право власності, їх співвідношення. Зміст права власності. Форми і види права власності за законодавством України. Підстави набуття та припинення права власності. Юридичні гарантії здійснення права власності. Реєстрація речових прав: порядок та правове значення.

Право власності Українського народу. Право приватної власності фізичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право власності юридичних осіб: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості права власності окремих видів юридичних осіб. Право державної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право комунальної власності: поняття, ознаки, суб'єкти, об'єкти і особливості здійснення. Право спільної власності та його види. Поняття спільної часткової власності. Права та обов'язки учасників спільної часткової власності. Право переважної купівлі частки в спільній власності. Право спільної сумісної власності. Право власності на землю (земельну ділянку). Самочинне будівництво. Право власності на житло.

Поняття і зміст права власності. Суб'єкти права власності. Український народ як суб'єкт права власності. Набуття та припинення права власності. Право приватної власності. Право державної власності. Право комунальної власності. Право спільної власності та його види.

Поняття, ознаки та види речових прав на чуже майно. Право володіння чужим майном. Право користування чужим майном (сервітут). Право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право забудови земельної ділянки (суперфіцій).

Поняття та види обмежених речових прав. Загальна характеристика володіння чужим майном. Поняття та види сервітутів. Земельні сервітути. Припинення сервітутів. Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій).

Цивільно-правові способи захисту права власності. Витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Захист прав власника від порушень, не поєднаних з позбавленням володіння (негаторпий позов). Захист прав володільця, який не є власником. Позов про виключення майна з опису (звільнення майна з-під арешту). Позов про визнання права власності. Відповідальність державних органів за видання актів, які порушують права власників. Відповідальність за неправомірне втручання у здійснення власниками своїх повноважень.

Право інтелектуальної власності

Поняття права інтелектуальної власності. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Об'єкти права інтелектуальної власності. Первісні та похідні суб'єкти права інтелектуальної власності. Зміст права інтелектуальної власності. Строк чинності прав інтелектуальної власності. Система права інтелектуальної власності.

Поняття авторського права. Поняття та ознаки твору. Види об'єктів, що охороняються авторським правом. Первісні та похідні суб'єкти авторського права. Поняття та види співавторства. Поняття службового твору. Підстави виникнення авторського права. Знак охорони авторського права. Державна реєстрація авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір. Поняття та види особистих немайнових прав автора. Види майнових прав інтелектуальної власності на твір. Способи використання твору. Випадки правомірного використання твору без згоди автора. Строк чинності авторського права. Право на авторську винагороду. Право на частку від суми продажу оригіналу твору.

Поняття суміжних прав. Об'єкти суміжних прав. Виконавці творів, виробники фонограм та відеограм, організації мовлення як первинні суб'єкти суміжних прав. Види та

строк чинності суміжних майнових прав. Зміст прав на використання виконання твору, фонограми, відеограми та використання передачі програми організації мовлення.

Право промислової власності, право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Поняття та умови охороноздатності винаходів, корисних моделей та промислових зразків. Суб'єкти прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки. Оформлення прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Формальна та кваліфікована експертиза заявки, права авторів винаходів, корисних моделей і промислових зразків (особисті немайнові права, майнові права).

Патент як форма правової охорони об'єктів права промислової власності: умови та порядок видання. Поняття деклараційного патенту. Обов'язки, які випливають з патенту. Примусова ліцензія. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Підстави припинення чинності патенту та визнання його недійсним. Правові наслідки припинення чинності виключних майнових прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Право попереднього користувача на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Захист прав патентовласників.

Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин.

Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми.

Наукове відкриття як об'єкт правової охорони.

Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

Правовий захист ноу-хау.

Поняття та види засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг. Відмежування засобів індивідуалізації від інших інститутів права інтелектуальної власності. Поняття та умови правової охорони комерційних найменувань. Підстави виникнення та зміст, особливості передачі майнових прав на комерційне найменування. Поняття та види торговельних марок. Умови правової охорони торговельних марок. Позначення, що не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. Оформлення прав інтелектуальної власності на торговельні марки. Підстави визнання свідоцтва недійсним та дострокове припинення його чинності. Право попереднього користувача на торговельну марку. Поняття географічного зазначення та зазначення походження товару. Види зазначень походження товару. Процедура реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару. Зміст майнових прав на географічні зазначення. Підстави припинення правової охорони зазначення походження товару. Особливості захисту прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів, робіт і послуг.

Захист права інтелектуальної власності. Способи захисту права інтелектуальної власності. Цивільно-правова відповідальність за порушення права інтелектуальної власності. Судовий захист права інтелектуальної власності.

Міжнародно-правова охорона інтелектуальної власності.

Правочини

Поняття та правова природа правочину. Види правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Реальні і консенсуальні правочини. Умовні правочини. Умови дійсності правочинів. Сторони у правочині. Зміст правочину. Форма правочину. Єдність (відповідність) волі та волевиявлення у правочині.

Недійсність правочину та її види. Нікчемні та оспорювані правочини. Недійсність частини правочину. Правові наслідки недійсності правочину. Визнання правочину недійсним та неукладеним. Момент, з якого правочин вважається недійсним. Правові наслідки недійсності правочину. Розгляд спорів про визнання правочинів недійсними.

Загальні положення про зобов'язання і договори

Поняття та основні риси цивільно-правового зобов'язання. Підстави виникнення цивільно-правових зобов'язань. Суб'єкти цивільно-правового зобов'язання. Треті особи у зобов'язанні. Множинність осіб у зобов'язанні. Уступка права вимоги та перевід боргу як

способи заміни сторін у зобов'язанні. Матеріальний та юридичний об'єкт зобов'язання. Зміст зобов'язальних правовідносин. Види цивільно-правових зобов'язань.

Поняття виконання зобов'язання. Принцип реального виконання та принцип належного виконання зобов'язання. Суб'єкти виконання зобов'язання: сторони та треті особи. Дольове, солідарне, субсидіарне зобов'язання. Виконання зобов'язання третьою особою. Покладення виконання зобов'язання на користь третьої особи. Предмет виконання зобов'язання. Альтернативне та факультативне зобов'язання. Місце, строк та спосіб виконання зобов'язання. Виконання грошового зобов'язання.

Забезпечення виконання зобов'язання. Особливості забезпечувальних зобов'язань. Способи (види) забезпечення виконання зобов'язання. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, її види та форми. Предмет неустойки. Функції неустойки. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Відповідальність поручителя. Права поручителя, який виконав зобов'язання. Припинення поруки.

Гарантія як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Принципи гарантії. Суб'єкти відносин гарантії. Основні риси гарантії за ЦК України. Відмежування гарантії від поруки. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції завдатку. Правові наслідки невиконання зобов'язання, забезпеченого завдатком. Відмінність завдатку від авансу. Застава як спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Функції та сфера застосування застави. Види застави. Предмет застави. Форма договору застави. Права та обов'язки заставодавця та заставодержателя. Наступна застава (перезастава). Звернення стягнення на заставлене майно. Особливості застави майнових прав. Особливості застави цінних паперів. Притримання. Основні риси притримання як способу забезпечення виконання зобов'язання. Обов'язки кредитора, який притримує річ у себе. Інші способи забезпечення виконання зобов'язання.

Поняття припинення зобов'язання та способів припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання виконанням. Припинення зобов'язання зарахуванням: поняття та основні умови. Домовленість сторін як спосіб припинення зобов'язання. Види домовленості (новація, відступне, прощення боргу). Неможливість виконання як спосіб припинення зобов'язання. Припинення зобов'язання поєднанням боржника та кредитора в одній особі. Випадки припинення зобов'язання у зв'язку зі смертю фізичної особи. Припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи.

Відповідальність за порушення зобов'язання. Поняття та особливості цивільно-правової відповідальності. Функції, форми та види цивільно-правової відповідальності. Договірна та недоговірна відповідальність. Особливості цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання грошових зобов'язань. Загальні та спеціальні умови цивільно-правової відповідальності. Протиправність поведінки особи. Обставини, що виключають протиправність поведінки особи. Поняття шкоди та збитків. Склад збитків. Співвідношення збитків та неустойки. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкідливим результатом. Поняття та форми вини в цивільному праві. Випадки відповідальності без вини в цивільному праві та їх обґрунтування. Підстави звільнення особи від цивільно-правової відповідальності.

Поняття, сутність та значення цивільно-правового договору. Договір як правочин та як правовідносини. Прояв принципу свободи договору. Функції цивільно-правового договору. Види цивільно-правових договорів. Поіменовані та непоіменовані договори. Реальні та консенсуальні договори. Договори двосторонні та односторонні. Договори оплатні та безоплатні. Попередній договір. Договір приєднання. Обов'язкові договори, публічний договір. Договір на користь третьої особи. Зміст договору як підстави виникнення цивільних правовідносин. Поняття та значення істотних умов договору. Істотні умови договору. Звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення умов договору. Стадії укладення цивільно-правового договору. Поняття та основні ознаки пропозиції укласти договір (оферти). Поняття та основні ознаки акцепту. Строки прийняття оферти. Форма договору. Момент укладення договору. Місце укладення договору. Підстави для зміни або розірвання

договору. Форма зміни або розірвання договору. Правові наслідки зміни або розірвання договору.

Окремі види зобов'язань

Купівля-продаж. Система договорів купівлі-продажу за Цивільним кодексом України. Дарування. Пожертва.

Поставка

Рента.

Довічне утримання (догляд). Позичка.

Найм (оренда). Система договорів найму за Цивільним кодексом України. Підряд.

Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт і суміжні цивільно-правові договори.

Загальні положення Цивільного кодексу України про послуги. Перевезення. Транспортне експедирування. Зберігання. Система договорів зберігання за Цивільним кодексом України. Страхування. Доручення. Комісія. Управління майном. Позика. Факторинг.

Кредит. Банківський вклад.

Банківський рахунок.

Розрахунки. Система розрахунків.

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Комерційна концесія. Спільна діяльність.

Недоговірні зобов'язання із правомірних дій. Публічна обіцянка винагороди. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Відшкодування шкоди.

Поняття та загальна характеристика зобов'язання із завдання шкоди. Суб'єкти та об'єкт зобов'язання із завдання шкоди. Право регресу до винної особи.

Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди. Підстави звільнення від відповідальності за завдання шкоди.

Окремі (спеціальні) випадки відповідальності за завдання шкоди. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими або службовими особами. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Відшкодування (компенсація) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення. Відшкодування шкоди, завданої малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Корпоративні права та корпоративні відносини

Зміст корпоративних прав та корпоративних відносин. Законодавство про корпоративні права держави.

Спадкове право.

Загальна характеристика спадкового права. Поняття спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Відкриття спадщини. Спадкоємці. Види спадкування. Поняття спадкового права. Універсальне та сингулярне правонаступництво у спадковому праві. Значення спадкового права. Спадкове законодавство.

Поняття і значення відкриття спадщини. Час відкриття спадщини. Правове регулювання місця відкриття спадщини. Вжиття заходів до охорони спадкового майна. Пред'явлення претензій кредиторами спадщини.

Спадкування за заповітом. Поняття та ознаки заповіту. Вимоги до форми та змісту заповіту. Заповіти, прирівняні до нотаріально посвідчених. Заповіт з умовою. Спільний заповіт подружжя. Секретний заповіт. Принцип свободи заповідальних розпоряджень. Обмеження свободи заповідальних розпоряджень. Обов'язкова частка у спадщині. Підпризначення спадкоємця. Усунення заповідачем спадкоємця від права спадкування. Заповідальний відказ. Покладання. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Тлумачення заповіту. Недійсність заповіту.

Способи прийняття спадщини. Презумпція прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини. Безумовність, беззастережність та безповоротність акта прийняття спадщини. Відмова від прийняття спадщини. Проста відмова від прийняття спадщини та відмова на користь певної особи. Право прирощення. Підстави та наслідки визнання спадкового майна відумерлим.

Порядок оформлення спадкових прав. Свідоцтво про право на спадщину.

Особливості спадкування окремих об'єктів. Спадкування права на земельну ділянку. Спадкування частки у праві спільної сумісної власності. Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі). Спадкування права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування). Спадкування права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки. Спадкування прав та обов'язків за договором оренди житла з викупом. Спадкування предметів звичайної домашньої обстановки та вжитку. Спадкування права на пайовий внесок у житлово-будівельних та гаражно-будівельних кооперативах. Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій. Спадкування авторських прав.

Особливості спадкування прав та обов'язків, що належали учасникові господарського товариства. Особливості спадкування акцій.

Поняття спадкового права. Правове регулювання відкриття спадщини. Інститут прийняття спадщини у спадковому праві.

V. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави припинення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні.

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіції). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

VI. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС)

Загальні положення господарського процесуального права

Форми і принципи господарського процесу. Законодавство, яке застосовується при вирішенні господарських спорів.

Організаційні та процесуальні правовідносини. Господарські спори. Досудове врегулювання господарських спорів.

Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин

Суб'єкти господарських процесуальних правовідносин та їх класифікація. Особливі випадки участі в господарському процесі фізичних осіб-негосподарюючих суб'єктів.

Суд як обов'язковий суб'єкт господарських процесуальних правовідносин.

Склад господарського суду. Відвід (самовідвід) судді.

Склад учасників судового процесу, їх процесуальні права та обов'язки. Сторони в судовому процесі. Процесуальна співучасть. Процесуальне правонаступництво. Треті особи. Представники сторін і третіх осіб. Участь у процесі прокурора, судового експерта, посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних і інших органів.

Процесуальне становище судді. Сторони та треті особи в господарському процесі. Представництво. Особливості участі у господарському процесі прокурора та судового експерта. Перекладач у господарському процесі. Участь у процесі посадових осіб та інших працівників підприємств, установ, організацій, державних та інших органів. Особливі випадки участі в господарському процесі фізичних осіб - не господарюючих суб'єктів.

Участь у справі кількох позивачів та відповідачів. Належна та неналежна сторони. Підстави, умови і порядок заміни неналежного відповідача, залучення іншого відповідача. Процесуальне правонаступництво (поняття та підстави виникнення). Порядок вступу правонаступника у справу, його процесуальний статус.

Підвідомчість та підсудність справ господарським судам

Справи, підвідомчі господарським судам.

Основні умови розмежування підвідомчості справ.

Процесуальні наслідки з'ясування непідвідомчості справи господарському суду.

Підсудність справ господарським судам. Визначення підсудності справ за предметними і територіальними ознаками. Виключна підсудність справ.

Процесуальні наслідки з'ясування непідсудності справи господарському суду.

Обставини, що впливають на передачу позовних матеріалів або справи за підсудністю.

Докази і доказування в господарському процесі

Докази у господарському процесі: поняття та види.

Письмові докази. Речові докази. Електронні докази. Призначення та проведення експертизи. Висновок експерта.

Преюдиційність судових актів. Факти, що не підлягають доказуванню. Розподіл обов'язку по доказуванню. Порядок витребування доказів.

Належність і допустимість доказів.

Предмет доказування.

Визначення предмету доказування у конкретній справі.

Обов'язок доказування і подання доказів.

Підстави звільнення від доказування.

Оцінка доказів.

Запобіжні заходи: підстави вжиття, види, припинення. Заява про вжиття запобіжних заходів, умови її подання та процесуальні наслідки.

Судові витрати. Процесуальні строки

Судові витрати та їх види.

Ціна позову, порядок визначення ціни позову.

Судовий збір: поняття, платники, об'єкти справляння та пільги щодо сплати. Розмір ставок та порядок сплати судового збору. Підстави та порядок повернення судового збору. Відстрочення та розстрочення сплати судового збору. Зменшення розміру судового збору. Звільнення від сплати судового збору.

Визначення розміру сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх перебування, оплати послуг перекладача, адвоката та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Розподіл і відшкодування судових витрат.

Встановлення та обчислення процесуальних строків.

Процесуальні строки. Закінчення процесуальних строків, процесуальні наслідки пропуску процесуального строку. Зупинення процесуального строку. Відновлення та продовження процесуальних строків. Строк вирішення господарського спору.

Порушення провадження у справі та дії судді з підготовки справи до розгляду в господарському суді.

Право на порушення провадження у справі. Особи, які можуть звернутися з вимогою про порушення господарської справи. Позовна заява та її реквізити. Об'єднання позовних вимог. Документи, які додаються до позовної заяви.

Дії судді з підготовки справи до розгляду. Відзив на позовну заяву.

Зустрічний позов.

Підстави, порядок та процесуальні наслідки відмови у прийнятті позовної заяви.

Підстави, порядок та процесуальні наслідки повернення позовної заяви.

Забезпечення позову: підстави, мета, способи, порядок. Скасування забезпечення позову.

Процесуальні дії, пов'язані з підготовкою господарської справи до судового розгляду.

Порушення провадження у справі: порядок, правові наслідки.

Вирішення господарських спорів у суді першої інстанції

Склад господарського суду.

Порядок ведення засідання

Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Відкладення розгляду справи, перерва в засіданні.

Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, мирова угода сторін

Зупинення провадження у справі та його поновлення.

Припинення провадження у справі.

Залишення позову без розгляду.

Протоколи.

Прийняття рішення.

Права господарського суду щодо прийняття рішення. Зміст рішення. Оголошення рішення та набрання ним законної сили.

Додаткове рішення, ухвала.

Надсилання рішень та ухвал. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.

Окрема ухвала. Повідомлення господарського суду.

Закінчення розгляду справи без прийняття рішення суду: припинення провадження у справі, винесення інших ухвал та їх зміст. Набрання ухвалою суду законної сили.

Постанова господарського суду.

Порядок надсилання рішень та ухвал. Роз'яснення і виправлення рішення, ухвали.

Виконання судових рішень.

Виконання рішення, ухвали, постанови

Наказ господарського суду і пред'явлення його для виконання. Оформлення наказу господарського суду, виправлення помилки в ньому та визнання наказу таким, що не підлягає виконанню.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання. Видача дубліката наказу.

Набрання законної сили рішенням, ухвалою, постановою господарського суду.

Обов'язок виконати судові рішення. Відповідальність за невиконання судового рішення.

Відстрочка або розстрочка виконання судового рішення.

Зміна способу та порядку виконання судового рішення. Зупинення виконання судового рішення.

Оскарження дій чи бездіяльності органів Державної виконавчої служби.

Поворот виконання судового рішення.

Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих документів на їх примусове виконання

Оскарження рішення третейського суду. Форма і зміст заяви про скасування рішення третейського суду.

Судовий розгляд справи.

Підстави для скасування рішення третейського суду. Ухвала господарського суду у справі про оскарження рішення третейського суду

Видача виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду. Форма і зміст заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Порядок розгляду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Підстави для відмови у видачі виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду.

Ухвала господарського суду про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі.

Ухвали суду, винесені у справі про оскарження рішення третейського суду та за результатами розгляду заяви про видачу виконавчого документа на його примусове виконання.

Проведення у справах за участю іноземних суб'єктів господарювання

Законодавство, яке застосовується при розгляді господарським судом спорів за участю іноземних суб'єктів господарювання.

Підсудність судам справ за участю іноземних суб'єктів господарювання.

Виконання в Україні судових доручень іноземних судів.

Спори, пов'язані із застосуванням положень зобов'язального права. Спори, пов'язані із застосуванням законодавства щодо захисту права власності. Спори, пов'язані із застосуванням положень Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Надсилання рішень та ухвал у справах за участі іноземних суб'єктів господарювання.

Вимоги Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень.

Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами.

Перегляд судових рішень у господарських справах

Види перегляду судових рішень в господарських справах.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Поняття та значення нововиявлених обставин. Підстави перегляду рішення, ухвали за нововиявленими обставинами. Строки подання заяви. Порядок подання заяви. Перегляд рішення, ухвали за нововиявленими обставинами.

Перегляд судових рішень в апеляційному порядку. Право апеляційного оскарження. Визначення апеляційної інстанції. Строк подання апеляційної скарги. Форма і зміст апеляційної скарги. Відзив на апеляційну скаргу. Повернення апеляційної скарги. Прийняття апеляційної скарги.

Порядок та строк розгляду апеляційної скарги. Повноваження апеляційної інстанції та межі перегляду справи. Постанова апеляційної інстанції. Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду.

Особливості апеляційного перегляду справ про банкрутство. Особливості розгляду справ про банкрутство споживчих товариств. Особливості оскарження процесуальних документів у справах про банкрутство. Участь прокурора у справах про банкрутство.

Судова практика представництва прокурором у суді інтересів держави.

Практика розгляду апеляційними судами корпоративних спорів. Особливості розмежування трудових та корпоративних спорів у справах, пов'язаних з рішенням про обрання, звільнення, відкликання керівників та інших посадових осіб товариства.

Питання, що виникають при розгляді апеляційними господарськими судами справ про витребування майна з чужого незаконного володіння.

Судова практика вирішення позовів про визнання права власності на самочинно побудовані будівлі.

Питання, які виникають при розгляді апеляційними господарськими судами справ, пов'язаних з кредитними правовідносинами та з договорами поруки.

Застосування норм земельного законодавства при розгляді справ в апеляційному порядку в господарських судах.

Особливості відшкодування майнової шкоди, завданої незаконним користуванням земельною ділянкою. Особливості розгляду господарських справ, які виникають з договорів оренди землі.

Процесуальні питання розгляду апеляційних скарг осіб, які не є учасниками провадження у справі.

VII. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип non bis in idem та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і неоективність) і невиправданість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу

№ 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закона". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і

значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі Hudoc, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

VIII. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Поняття “прав і обов'язків цивільного характеру” в сенсі Конвенції. Спир про “право”.

Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8) та право на шлюб (стаття 12).

Позитивне зобов'язання держави. Відносини, що складають приватне життя. “Сімейне життя” та його інтерпретація Європейським судом з прав людини. Втручання в приватне і сімейне життя. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8.

Свобода вираження поглядів (стаття 10). Сфера дії статті 10. Роль преси в демократичному суспільстві. Одержання, передача і розповсюдження інформації та ідей. Різниця між “інформацією” та “ідеями”. Факти та оціночні судження. Недостовірна інформація. Спростування інформації. Інформація конфіденційного характеру. Інформація про публічних осіб. Межі критики різних категорій осіб. Фото-, відеозйомка. Обов'язки та відповідальність осіб згідно зі статтею 10. Обмеження свободи висловлювань посадовими особами. Обмеження свободи виявлення поглядів. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 10.

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. Мирне володіння своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю з боку держави. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Право на освіту (стаття 2 Протоколу № 1). Доступ до освіти. Платне і безплатне навчання. Мова навчання. Світоглядні переконання батьків.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних господарських судів (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «Б» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	7	С
2	Антикорупційне законодавство	3	С
3	Господарське право	23	С
4	Цивільне право	20	С
5	Земельне право	10	С
6	Господарський процес	28	С
7	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини	5	С
8	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері цивільного права	4	С

ПРОГРАМА
іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів

I. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Конституція України - Основний Закон держави

Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України.

Загальна характеристика Конституції України та Конституції Автономної Республіки Крим.

Правова охорона Конституції України.

Конституція реальна, номінальна, символічна. Конституція формальна і матеріальна. Конституція матеріальна і процесуальна. Зміст і структура конституції. Мова і стиль конституції. Форма і структура конституції. Класифікація конституцій. Порядок прийняття та внесення змін до Конституції України. Верховенство конституції. Дія конституції у часі, просторі та за колом осіб. Конституція України та міжнародне право. Верховенство Конституції щодо міжнародних договорів України та принцип дружнього ставлення до міжнародних договорів. Конституція України та Римський статут.

Конституційний лад України.

Верховенство права і розподіл влади як конституційні принципи. Державна влада і самоврядування народу. Суверенна держава. Правова держава. Демократична держава (пряма та представницька демократія). Соціальна держава. Конституційне закріплення основ громадянського суспільства в Україні.

Захист конституційного ладу. Конституційно-правова відповідальність.

Права людини і основоположні свободи.

Поняття та принципи громадянства України. Поняття притулку та захист прав біженців. Особливості забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Колективні права та права меншин. Система захисту прав людини: критерії дієвості та ефективності.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Система конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Особисті, політичні, соціальні, економічні і культурні права та свободи.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації, гарантії та захист (охорона) прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Поняття та принципи громадянства України. Порядок набуття та припинення громадянства України. Конституційно-правовий статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів.

Основи безпосередньої демократії (прямого народовладдя).

Народне представництво і природа представницького мандату: принцип несумісності, імунітети народних представників. Доктрина обороноздатної демократії та роль статей 36 і 37 Конституції України: порядок визнання політичних партій неконституційними та припинення їх діяльності. Статус народного депутата. Гарантії депутатської діяльності. Порядок вирішення питання про зняття депутатської недоторканності та судовий контроль.

Поняття та суть безпосередньої демократії, її форми.

Виборче право і виборча система України

Поняття і принципи виборчого права.

Поняття і види виборчих систем. Виборча система України. Поняття і види виборів.

Вибори народних депутатів України. Вибори Президента України. Місцеві вибори. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності в ході виборчого процесу і результатів виборів. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Поняття та види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського та місцевих референдумів. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

Верховна Рада - парламент України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України.

Комітети, депутатські групи та фракції парламент.

Організаційно-правові форми діяльності Верховної Ради України.

Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України. Функції парламенту України.

Статус та повноваження народного депутата України. Гарантії депутатської діяльності.

Конституційні основи законодавчого процесу та інших парламентських процедур.

Конституційно-правовий статус Президента України.

Конституційно-правові основи обрання Президента України.

Припинення повноважень Президента України.

Функції та повноваження Президента України. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади в Україні.

Порядок утворення, склад та порядок припинення діяльності Кабінету Міністрів України.

Функції та повноваження Кабінету Міністрів України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації.

Конституційні засади публічної служби.

Конституційні засади правосуддя в Україні.

Юрисдикція судів.

Участь народу у здійсненні правосуддя.

Конституційні принципи правосуддя.

Система судів загальної юрисдикції в Україні.

Статус суддів за Конституцією України. Призначення на посаду професійного судді.

Присяга судді.

Основні засади судочинства.

Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401 - VIII.

Конституційна юстиція в Україні.

Конституційний Суд України - єдиний орган конституційної юрисдикції.

Порядок формування і діяльність Конституційного Суду України.

Компетенція (юрисдикція) Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України та загальна обов'язковість їх виконання на території України.

Територіальний устрій України.

Конституційно-правовий статус кордонів України. Державна територія України та її елементи. Територіальний та адміністративно-територіальний устрій України. Конституційний статус Автономної Республіки Крим. Предмет відання та повноваження Автономної Республіки Крим.

Місцеве самоврядування в Україні.

Поняття, принципи і система місцевого самоврядування України.

Організаційно-правова, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - первинний суб'єкт місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (порядок утворення, структура, компетенція, форми діяльності).

Депутат місцевої ради. Сільський, селищний та міський голова.

Конституційні гарантії місцевого самоврядування.

Форми безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення.

II. АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО**Законодавство у сфері запобігання корупції.**

Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

Національне агентство з питань запобігання корупції. Інші спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища. Обмеження щодо одержання подарунків. Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поведіння з ними. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Обмеження спільної роботи близьких осіб.

Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інформація, що зазначається в декларації. Контроль та перевірка декларацій.

Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків.

Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації.

III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО**Загальні положення адміністративного права**

Предмет адміністративного права.

Застосування імперативного методу регулювання адміністративно-правових відносин.

Публічна адміністрація (управління) як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Адміністративно-правові відносини: публічно-правова природа та характерні риси.

Структура та види адміністративно-правових відносин.

Норми адміністративного права та адміністративні правовідносини.

Поняття, особливості та структура адміністративно-правових норм. Реалізація норм адміністративного права. Види реалізації норм адміністративного права.

Вимоги до застосування норм адміністративного права.

Суб'єкти адміністративного права.

Суб'єкт адміністративного права і суб'єкт адміністративних правовідносин. Адміністративна правоздатність та дієздатність. Система суб'єктів адміністративного права України.

Суб'єкт адміністративного права. Адміністративна правосуб'єктність.

Підстави виникнення відносин між адміністративними органами і приватними особами.

Права приватних осіб у сфері публічної адміністрації. Звернення громадян. Доступ до публічної інформації. Право на участь в управлінні.

Права приватних осіб у сфері публічної адміністрації.

Звернення громадян. Доступ до публічної інформації.

Право на участь в управлінні.

Місце органів виконавчої влади у системі публічної адміністрації (органів державного управління). Класифікація органів виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади.

Правове становище Кабінету Міністрів України. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Урядові органи державного управління. Місцеві державні адміністрації. Органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Органи місцевого самоврядування як суб'єкти адміністративного права. Представницькі і виконавчі органи місцевого самоврядування.

Види громадських об'єднань та особливості їх адміністративно-правового статусу.

Недержавні органи та організації як суб'єкти адміністративного права.

Основні риси адміністративно-правового статусу підприємств, установ, організацій.

Посадові особи місцевого самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Адміністративно-правовий статус об'єднання громадян (поняття, види). Обмеження на створення і діяльність об'єднань громадян. Легалізація об'єднань громадян та її шляхи. Припинення діяльності об'єднань громадян. Державний нагляд та контроль за діяльністю об'єднань громадян. Відповідальність об'єднань громадян за порушення законодавства.

Адміністративно-правовий статусу іноземних громадян та осіб без громадянства. В'їзд в Україну і виїзд з України. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства.

Адміністративно-правовий статус фізичних осіб. Фізичні особи як суб'єкти адміністративного права. Структура адміністративно-правового статусу фізичних осіб. Спеціальні адміністративно-правові статуси фізичних осіб.

Адміністративно-правовий статус громадських об'єднань. Поняття та ознаки громадських об'єднань. Види громадських об'єднань. Основні напрями реалізації адміністративно-правового статусу громадських об'єднань.

Адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади. Система органів виконавчої влади. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Адміністративно-правовий статус центральних органів виконавчої влади. Адміністративно-правовий статус місцевих державних адміністрацій. Військово-цивільні адміністрації при проведенні антитерористичної операції.

Адміністративно-правовий статус інших державних органів.

Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування.

Публічна служба.

Державна служба та інші види публічної служби

Державна служба і державний службовець.

Посада і посадова особа.

Порядок проходження державної служби (прийняття на державну службу, обмеження, пов'язані з проходженням державної служби, просування по службі державних службовців (зайняття більш високої посади на конкурсній основі), стимулювання праці державних службовців, відсторонення державних службовців від виконання повноважень за посадою, вирішення інших питань, пов'язаних із службою).

Публічна служба за Кодексом адміністративного судочинства України.

Принципи державної служби. Правове регулювання державної служби. Категорії посад державної служби. Правовий статус державного службовця. Вступ на державну службу. Службова кар'єра.

Управління державною службою.

Дисциплінарна та матеріальна відповідальність державних службовців.

Підстави припинення державної служби.

Особливості дисциплінарної відповідальності державних службовців

Адміністративно-правовий статус державних службовців.

Дипломатична служба як вид державної служби України.

Служба в органах місцевого самоврядування.

Військова служба.

Інструменти діяльності публічної адміністрації.

Нормативний акт публічної адміністрації. Вимоги до нормативних актів публічної адміністрації.

Адміністративний акт. Види адміністративних актів. Правові акти індивідуальної дії. Дії публічної адміністрації. Бездіяльність публічної адміністрації.

Адміністративний договір.

Види діяльності публічної адміністрації. Адміністративні акти. Адміністративні договори

Види діяльності публічної адміністрації.

Види взаємозв'язків у системі органів публічної адміністрації: підвідомчість, підпорядкованість (підлеглість), підконтрольність, відповідальність.

Регуляторна діяльність.

Адміністративні договори: поняття, ознаки та види. Укладення адміністративних договорів.

Здійснення організаційних дій. Виконання матеріально-технічних операцій.

Поняття адміністративного акта. Прийняття підзаконних нормативних актів.

Індивідуальні адміністративні акти.

Критерії оцінювання рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень (відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України).

Акти публічної адміністрації. Нормативні акти та їх ознаки. Інші акти публічної адміністрації та їх ознаки. Дія актів у часі та просторі. Підстави припинення дії актів публічної адміністрації. Акти Президента України. Акти Кабінету Міністрів України. Акти центральних органів виконавчої влади. Акти місцевих органів виконавчої влади. Акти органів місцевого самоврядування. Державна реєстрація нормативно-правових актів. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності.

Адміністративні послуги. Правові засади надання адміністративних послуг. Порядок, строки і плата за надання адміністративних послуг. Центр надання адміністративних послуг. Реєстр адміністративних послуг і порядок його ведення. Єдиний державний портал адміністративних послуг та порядок його ведення. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Інспекційна діяльність публічної адміністрації. Контроль і нагляд за публічною адміністрацією.

Адміністративний розсуд: конституційно-правові та адміністративно-правові аспекти. Законодавче уповноваження на розсуд. Адміністративний розсуд та легітимна мета закону. Вимоги до застосування адміністративного розсуду.

Поняття і види правових актів публічної адміністрації. Вимоги до актів публічної адміністрації (стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України). Порядок прийняття та чинність правових актів публічної адміністрації. Адміністративні договори.

Позасудовий захист публічних прав осіб.

Звернення громадян.

Поняття та зміст адміністративного оскарження. Принципи адміністративного оскарження. Стадії процедури адміністративного оскарження.

Адміністративна процедура.

Поняття та зміст адміністративної процедури. Принципи адміністративної процедури.

Учасники адміністративної процедури, їх статус.

Адміністративні послуги. Правові засади надання адміністративних послуг. Порядок, строки і плата за надання адміністративних послуг. Центр надання адміністративних послуг.

Реєстр адміністративних послуг і порядок його ведення. Єдиний державний портал адміністративних послуг та порядок його ведення.

Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

IV. ПОДАТКОВЕ ПРАВО

Податкове законодавство України.

Поняття податку та збору. Види податків і зборів. Порядок встановлення, введення та скасування податків. Особливості встановлення місцевих податків.

Податкові правовідносини: поняття, зміст та особливості. Суб'єкти податкових правовідносин.

Податкова правосуб'єктність, її елементи.

Поняття і зміст податкового обов'язку платника податку. Виникнення, зміна та припинення податкового обов'язку. Виконання податкового обов'язку.

Платники податку: поняття та види. Права та обов'язки платника податків. Правовий статус податкового агента. Інститут податкового представництва.

Функції контролюючих органів.

Поняття податкової пільги. Види пільг. Контроль за застосуванням пільгового оподаткування та облік пільг. Усунення подвійного оподаткування.

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням.

Застосування міжнародних договорів та погашення податкового боргу за запитами компетентних органів іноземних держав.

Поняття податкової пільги. Усунення подвійного оподаткування.

Адміністрування податків, зборів, платежів. Податкова звітність. Податкові консультації.

Визначення суми податкових та/або грошових зобов'язань платника податків, порядок їх сплати і оскарження рішень контролюючих органів. Податковий контроль. Облік платників податків. Податкові перевірки: види, порядок і строки їх проведення, оформлення результатів перевірок. Погашення податкового боргу платників податків. Відповідальність за порушення

податкового законодавства: поняття, види, умови притягнення до відповідальності. Штрафні (фінансові) санкції (штрафи). Пеня.

Правове регулювання окремих видів податків. Особливості правового регулювання спеціальних податкових режимів. Спрощена система оподаткування, обліку, звітності.

V. ВИБОРЧЕ ПРАВО. ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС. РЕФЕРЕНДУМ

Виборче право. Принципи виборчого права.

Поняття виборів. Види виборів.

Вибори народних депутатів України. Основні засади, принципи проведення і види виборів депутатів. Порядок та строк призначення виборів депутатів. Етапи виборчого процесу з виборів депутатів. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів депутатів. Відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів.

Вибори Президента України. Види виборів Президента України. Порядок та строк призначення виборів Президента України. Етапи виборчого процесу з виборів Президента України. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу виборів Президента України. Відповідальність за порушення законодавства про вибори Президента України.

Місцеві вибори. Види місцевих виборів. Порядок та строк призначення місцевих виборів. Етапи виборчого процесу по місцевих виборах. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються місцевих виборів. Відповідальність за порушення законодавства про місцеві вибори.

Референдуми. Види референдумів. Принципи проведення референдумів. Порядок призначення всеукраїнського референдуму. Організація та проведення всеукраїнського референдуму. Правові наслідки всеукраїнського референдуму. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються процесу референдуму. Відповідальність за порушення законодавства про референдум.

VI. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основні ознаки соціального забезпечення. Основні функції соціального забезпечення. Право громадян України на соціальний захист, його зміст. Види соціального забезпечення.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Поняття, основні ознаки та система правовідносин у сфері соціального забезпечення. Умови виникнення, зміни та припинення правовідносин у сфері соціального забезпечення. Особливості юридичних фактів в праві соціального забезпечення та їх види. Система соціальних ризиків. Суб'єкти правовідносин із соціального забезпечення. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин.

Організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні.

Державне соціальне забезпечення за рахунок бюджетних коштів.

Поняття, умови призначення та розмір страхових соціальних допомог.

Виплати по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Поняття та порядок встановлення субсидій, компенсацій, соціальних пільг.

Право громадян на охорону здоров'я. Види медичної допомоги та гарантії її надання громадянам.

Правове регулювання пенсійного забезпечення в Україні. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні. Поняття та класифікація пенсій за чинним законодавством України. Страховий стаж як загальна умова для призначення страхових пенсій. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в Україні. Правові засади функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Порядок призначення та виплати пенсій. Пенсійне забезпечення окремих категорій громадян.

Допомоги та виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття.

Система державних соціальних допомог: поняття і ознаки. Державні допомоги сім'ям з дітьми. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам. Державні соціальні допомоги у зв'язку з малозабезпеченістю. Умови призначення інших видів державних соціальних допомог.

Поняття, ознаки та види соціальних послуг. Порядок надання соціальних послуг. Матеріальна допомога та соціальне обслуговування як форми надання соціальних послуг.

Правове регулювання соціальних послуг.

Додаткові заходи соціального захисту окремих категорій громадян (ветеранів війни, дітей війни, осіб, які постраждали від нацистських переслідувань, ветеранів праці, інших громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, хворих осіб та інших громадян, виконання професійних обов'язків якими пов'язане з ризиком для здоров'я).

VII. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Поняття, особливості та види джерел земельного права України. Міжнародні договори та міжнародні угоди в системі джерел земельного права України. Юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України.

Поняття та види прав на землю в Україні. Підстави та порядок набуття і реалізації прав на землю в Україні. Підстави припинення прав на землю в Україні. Юридичні гарантії здійснення прав на землю в Україні.

Право власності на землю в Україні. Земля як об'єкт права власності. Форми права власності на землю в Україні. Суб'єкти права власності на землю. Зміст права власності на землю. Набуття, перехід та припинення права власності на земельні ділянки. Особливості підстав набуття права власності на землю. Приватизація громадянами України земельних ділянок у власність із земель запасу ("повна процедура"). Приватизація земельних ділянок, наданих раніше у користування громадянам ("спрощена процедура"). Приватизація земельних ділянок юридичними особами. Приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. Набуття права власності на земельні ділянки за цивільно-правовими угодами. Особливості набуття за цивільно-правовими угодами права власності на земельні ділянки державної та комунальної власності. Набуття права власності на земельні ділянки в процесі паювання. Припинення права приватної власності на земельні ділянки. Особливості викупу земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб.

Права на користування землею. Особливості підстав виникнення і припинення права на користування землею. Право на загальне користування землею. Право на оренду землі. Право на постійне користування землею. Право на земельні сервітути. Право на користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право на користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). Право на іпотеку землі. Право на земельну частку (пай).

Захист прав на землю.

Поняття та види обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів.

Регулювання земельних правовідносин органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Система центральних і місцевих органів державної влади у сфері регулювання земельних відносин. Особливості самоврядного регулювання земельних відносин в Україні.

Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Поняття, класифікація функцій органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері земельних відносин. Планування територій та землеустрій. Моніторинг земель. Роздержавлення і приватизація земель. Нормування і стандартизація. Межування земель. Державний земельний кадастр. Державна реєстрація прав на землю. Контроль за використанням та охороною земель. Розгляд земельних спорів.

Правова охорона земель в Україні.

Правове регулювання плати за землю. Поняття, форми та види плати за землю в Україні. Нормативна і експертна грошова оцінка земельних ділянок. Орендна плата за землю: поняття, види, форми, підстави і порядок справляння.

Поняття земельного правопорушення. Види юридичної відповідальності за земельні правопорушення та механізм її реалізації.

Підстави припинення прав на земельні ділянки. Припинення прав на земельні ділянки на підставі судових рішень.

Відповідальність за порушення земельного законодавства.

Правовий режим окремих категорій земель за цільовим призначенням.

VIII. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО (АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО)

Загальні положення.

Поняття адміністративного судочинства. Адміністративні суди у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Принципи адміністративного судочинства, особливості їх застосування та наслідки їх порушення.

Правила застосування законодавства. Аналогія закону та аналогія права.

Обов'язковість судових рішень. Відповідальність за невиконання судових рішень.

Застосування мов в адміністративному судочинстві.

Правова допомога в адміністративних справах.

Адміністративна юрисдикція та підсудність адміністративних справ.

Предмет адміністративної юрисдикції та його співвідношення з предметами конституційної, кримінальної, цивільної та господарської юрисдикцій.

Визначення правової природи правовідносин для вирішення питання юрисдикції адміністративних судів.

Підсудність адміністративних справ та її різновиди.

Предметна підсудність адміністративних справ. Територіальна підсудність адміністративних справ. Інстанційна підсудність адміністративних справ.

Підсудність кількох пов'язаних між собою вимог.

Наслідки недодержання правил підсудності, передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

Підсудність адміністративних справ та її різновиди. Наслідки недотримання правил підсудності, передача адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

Організація адміністративного судочинства.

Формування системи спеціалізованих адміністративних судів. Організація діяльності адміністративних судів.

Докази і доказування в адміністративному судочинстві.

Поняття, способи та порядок забезпечення доказів.

Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як засіб доказування. Показання свідків. Письмові та речові докази.

Поняття та види судових експертиз, особливості їх призначення і оформлення їх результатів.

Строки в адміністративному судочинстві.

Судові виклики і повідомлення.

Фіксування адміністративного процесу.

Заходи процесуального примусу.

Докази і доказування в адміністративному судочинстві.

Поняття і види доказів. Належність та допустимість доказів.

Поняття доказування та етапи доказування. Предмет доказування. Засоби доказування. Обов'язок доказування. Підстави для звільнення від доказування. Забезпечення доказів. Оцінка доказів.

Склад суду, відводи. Учасники адміністративного процесу.

Здійснення адміністративного судочинства суддею одноособово.

Одноособовий розгляд справ.

Здійснення адміністративного судочинства колегією суддів. Порядок вирішення питань колегією суддів.

Розгляд адміністративної справи у складі колегії суддів.

Учасники адміністративного процесу. Особи, які беруть участь у справі, їх процесуальні права та обов'язки. Сторони. Треті особи. Представники сторін та третіх осіб.

Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Інші учасники адміністративного процесу (секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач).

Адміністративна процесуальна правосуб'єктність.

Класифікація учасників адміністративного процесу. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

Позивач та відповідач як сторони в адміністративному процесі. Випадки, в яких громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, їх об'єднання, юридичні особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами в адміністративній справі.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі. Права та обов'язки сторін.

Заміна неналежної сторони. Треті особи, їх права та обов'язки. Процесуальне правонаступництво.

Представництво в адміністративному процесі.

Строки в адміністративному судочинстві. Судові виклики та повідомлення. Судові витрати.

Поняття та види строків звернення до адміністративного суду, порядок їх обчислення. Наслідки пропущення строків звернення до адміністративного суду. Поняття і види процесуальних строків. Обчислення процесуальних строків. Поновлення, продовження та зупинення процесуальних строків.

Судові виклики і повідомлення: форма і зміст. Вручення повістки. Наслідки відмови від одержання повістки. Виклик до суду шляхом надсилання тексту повістки електронною поштою, факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), телефонограмою. Виклик осіб, місце перебування яких невідоме.

Поняття та види судових витрат. Зменшення розміру судових витрат або звільнення від їх оплати, відстрочення та розстрочення судових витрат. Розподіл судових витрат.

Провадження в суді першої інстанції.

Форма і зміст адміністративного позову.

Відкриття провадження в адміністративній справі.

Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви.

Відмова у відкритті провадження в адміністративній справі.

Підготовка справи до судового розгляду. Попереднє судове засідання. Відмова від адміністративного позову та визнання адміністративного позову під час підготовчого провадження. Примирення сторін під час підготовчого провадження. Судове доручення. Об'єднання і роз'єднання позовів. Забезпечення адміністративного позову. Судові рішення за наслідками підготовчого провадження.

Розгляд адміністративної справи у судовому засіданні. Відкриття судового засідання. Початок судового розгляду справи по суті.

Відмова від адміністративного позову, визнання адміністративного позову, примирення сторін під час судового розгляду справи. Зміна позовних вимог під час судового розгляду справи. Дослідження доказів. Відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді.

Закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами. Судові дебати. Порядок ухвалення судом рішення.

Залишення позовної заяви без розгляду. Зупинення, поновлення та закриття провадження у справі.

Фіксування адміністративного процесу.

Заходи процесуального примусу: поняття, види, підстави і порядок застосування.

Судові рішення.

Поняття та види судових рішень.

Вимоги, яким має відповідати судове рішення. Порядок ухвалення та оформлення судових рішень. Питання, які вирішує суд при прийнятті постанови.

Повноваження суду при вирішенні справи

Структура і зміст постанови, ухвали суду. Окремі ухвали суду.

Проголошення судового рішення, видача або направлення судового рішення особам, які беруть участь у справі, та особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи, інтереси чи обов'язки.

Додаткове судове рішення. виправлення описок і очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні.

Роз'яснення судового рішення.

Скорочене провадження.

Адміністративні справи, розгляд яких проводиться із застосуванням скороченого провадження. Відкриття скороченого провадження. Порядок надання відповідачем заперечення або заяви про визнання позову. Порядок та строки розгляду судових справ у порядку скороченого провадження.

Постанова суду, прийнята у справі, розгляд якої проводився у скороченому провадженні.

Виконання судових рішень.

Набрання рішенням законної сили та його наслідки.

Постанови суду, які виконуються негайно.

Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах

Роль суду в процесі виконання судового рішення.

Звернення судових рішень в адміністративних справах до примусового виконання.

Оформлення виконавчого листа, виправлення помилки в ньому та визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню. Видача дубліката виконавчого листа.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого листа до виконання.

Примирення сторін у процесі виконання.

Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення. Заміна сторони виконавчого провадження.

Поворот виконання судових рішень. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Наслідки невиконання судових рішень.

Особливості вирішення деяких категорій адміністративних справ.

Особливості розгляду спорів щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень.

Особливості розгляду спорів, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Особливості розгляду спорів про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності.

Особливості розгляду спорів з приводу рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби.

Особливості розгляду спорів за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Особливості розгляду спорів, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Особливості розгляду спорів за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання.

Особливості розгляду спорів за зверненням органів доходів і зборів.

Особливості розгляду спорів у справах за зверненням Служби безпеки України щодо накладення арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них.

Особливості провадження у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони.

Особливості розгляду спорів щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства.

Апеляційне провадження.

Апеляційне провадження. Право на апеляційне оскарження. Порядок і строки апеляційного оскарження. Строк розгляду апеляційної скарги. Апеляційний розгляд справи у судовому засіданні. Апеляційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду. Судові рішення суду апеляційної інстанції.

Види перегляду судових рішень в адміністративних справах.

Перегляд судових рішень в апеляційному порядку. Право на апеляційне оскарження. Порядок і строки апеляційного оскарження. Вимоги до апеляційної скарги. Дії суду першої інстанції після одержання апеляційної скарги. Прийняття апеляційної скарги судом апеляційної інстанції. Підготовка справи до апеляційного розгляду. Заперечення на апеляційну скаргу. Приєднання до апеляційної скарги. Доповнення, зміна, відкликання апеляційної скарги чи відмова від неї. Відмова позивача від адміністративного позову, примирення сторін під час апеляційного провадження.

Межі перегляду судом апеляційної інстанції.

Строк розгляду апеляційної скарги.

Апеляційний розгляд справи у судовому засіданні. Апеляційний розгляд справи в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами.

Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на постанову суду. Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги на ухвалу суду. Підстави для залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення - без змін. Підстави для зміни судового рішення. Підстави для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення. Підстави для залишення позовної заяви без розгляду або закриття провадження у справі. Підстави для скасування ухвали суду, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Судові рішення суду апеляційної інстанції. Зміст ухвали суду апеляційної інстанції. Зміст постанови суду апеляційної інстанції. Окрема ухвала суду апеляційної інстанції. Повернення адміністративної справи.

Провадження за нововиявленими обставинами.

Підстави для провадження за нововиявленими обставинами.

Подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Відкриття провадження за нововиявленими обставинами.

Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Повноваження суду за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Строк звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами

Вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та порядок її подання.

Відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та її наслідки.

ІХ. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Загальна характеристика.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 1950) (далі - Конвенція) як міжнародний багатосторонній договір держав-членів Ради Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. Конвенція та конституційний порядок України. Верховенство Конституції України щодо міжнародних договорів (стаття 9) і нормативність Конвенції. Обов'язок України добросовісно виконувати міжнародні договори та генеральна клаузула статті 18 Конституції України. Особливості конкуренції конституційних норм і положень Конвенції. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: значення статті 17.

Практична необхідність тлумачення Конвенції. Принципи тлумачення Конвенції Судом: забезпечення правової визначеності, ефективність і дієвість тлумачення, принцип пропорційності та забезпечення балансу інтересів, повага до свободи розсуду держави, принцип автономного тлумачення, врахування міжнародних стандартів і принципів міжнародного права, забезпечення мінімальних гарантій прав людини і основоположних свобод. Методи тлумачення Конвенції: філологічне тлумачення, історичне тлумачення, телеологічне тлумачення, системне тлумачення, функціональне тлумачення.

Структура Конвенції. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Сфера дії Конвенції. Обов'язки держав, які впливають із Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держав. Обов'язок держав не перешкоджати зверненню до Європейського суду з прав людини. Субсидіарна природа Конвенції.

Абсолютні права Конвенції: заборона катування, нелюдського поводження і рабства (статті 3, 4 Конвенції). Відповідальність держави. Поняття мінімального рівня жорстокості. Заборона катувань та нелюдського поводження та принцип невислання. Поняття рабства і підневільного стану. Поняття примусової та обов'язкової праці. Виключення із правил (частина 3 статті 4 Конвенції)

Сфера дії права на справедливий судовий розгляд (стаття 6 Конвенції): право на вирішення спору щодо цивільних прав і обов'язків; право на встановлення обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення. Право на доступ до судових органів: право на незалежний і безсторонній суд, право на належний і законний суд, компетенція суду, розумність строків. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Допустимі межі обмеження права на судовий розгляд.

Принцип *non bis in idem* та перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами або істотних недоліків процедури розгляду справи, які впливають на результати розгляду справи (стаття 4 Протоколу № 7).

Сутність змісту права на повагу приватного життя (стаття 8 Конвенції): обсяг і зміст захисту, негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії обмеження. Структурні елементи права на повагу приватного життя: інформаційна, фізіологічна, комунікативна, просторова приватність. Право на самовизначення як особлива складова приватності особи. Право на повагу до сімейного життя, професії чи роду заняття особи. Поняття членів сім'ї і близьких родичів.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - основні теорії: теорія чотирьох цінностей, теорія політичного процесу, теорія «вільного ринку ідей», теорія індивідуальної самореалізації. Обсяг і зміст захисту: свобода дотримуватися поглядів, переконань, ідей; символічне вираження; обов'язки держави; свобода вираження у політичній сфері; мистецька свобода; комерційне вираження поглядів; академічна свобода.

Обмеження свободи вираження поглядів: зміст трискладового тесту; зміст обов'язків і відповідальності; охорона правопорядку та запобігання злочинам; захист прав інших осіб; баланс інтересів; національна безпека; захист авторитету і безсторонності правосуддя; захист

здоров'я і моралі; запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Обмеження з боку приватних осіб. Ліцензування теле- і радіо медіа, кінематографічних підприємств. Свобода вираження поглядів у мережі Інтернет.

Свобода мирних зібрань (стаття 11 Конвенції): обсяг і зміст; позитивні і негативні обов'язки держави; значення і сфера дії; негативна свобода. Основні критерії обмеження: зміст трискладового тесту, національна і громадська безпека, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я чи моралі, захист прав і свобод інших осіб, обмеження для окремих категорій службовців. Права профспілок. Права на об'єднання у політичні партії та інші організації. Концепція militant democracy: юриспруденція ЄСПЛ і конституційних судів.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції): реальність і дієвість захисту, доступність і практична значущість правового захисту, система засобів правового захисту. Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13). Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відшкодування за порушене право.

Принцип рівності і недопустимості дискримінації. Елементи стандарту недискримінації: сфера дії ЄКПЛ; наявність різниці поводженні; необґрунтованість (нерозумність і необ'єктивність) і невинуватість розрізнення. Пряма і непряма дискримінація. Конституційні засади недискримінації: класифікація, диференціація; вказані або аналогічні ознаки; стандарт застосування; виправдання розрізнення, що може становити дискримінацію. Загальна заборона дискримінації (стаття 1 Протоколу № 12). Невичерпність критеріїв дискримінаційних ознак і генеральна клаузула частини другої статті 1 Протоколу № 12. Заборона дискримінації (стаття 14). Загальні принципи застосування статті 14, сфера її дії.

Право на мирне володіння власністю (стаття 1 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Правомочності власника і концепція володіння. Основні критерії обмеження: інтереси суспільства; пропорційність, правомірність. Конституційно-правовий вимір права власності: соціальна функція власності, збалансованість, право особи на розвиток особистості. Здійснення державою контролю над майном: загальний інтерес; податки; збори; штрафи. Соціальна функція власності та соціальні пільги і привілеї: правова визначеність та обґрунтовані сподівання; функції привілею у соціальній державі; пільги як власність.

Право на вільні вибори (стаття 3 Протоколу № 1): обсяг і зміст; негативні і позитивні обов'язки держави. Основні критерії: вибори до законодавчого органу, вільні вибори, розумна періодичність, таємне голосування, вільне волевиявлення, кваліфікаційні ознаки до виборців і кандидатів, винятки із правил.

Сфера дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Додаткові протоколи до Конвенції, їх зміст та наслідки прийняття. Обов'язки держав, які впливають з Конвенції. Позитивні та негативні зобов'язання держави-сторони Конвенції.

Право на справедливий суд (пункт 1 статті 6). Доступ до суду. Незалежність і безсторонність суду, встановленого законом. Об'єктивний та суб'єктивний критерії безсторонності. Справедливий розгляд справи. Змагальність сторін у процесі. Вмотивованість рішень національного суду. Порядок і фактична можливість оскарження судового рішення. Додержання вимоги публічності розгляду. Критерії "розумного строку". Складність справи. Поведінка заявників і компетентних органів. Важливість справи для конкретної особи. Справи, що підлягають якнайшвидшому розгляду. Нерозглянуті справи. Зобов'язання держави організувати належне відправлення правосуддя. "Явна помилка" національного суду у контексті пункту 1 статті 6 Конвенції. Сумісність з практикою Європейського суду з прав людини способу тлумачення та застосування національного законодавства.

Виправданість втручання у права, гарантовані статтями 8-11 Конвенції. Вимоги до "закона". Якість закону. Чіткість та передбачуваність законодавства. Відсутність в

законодавстві необхідних гарантій від свавілля як незаконність втручання. Легітимна мета. Необхідність в демократичному суспільстві. Дотримання принципу пропорційності.

Автономність гарантії. Дискримінаційне поводження, його види. Протокол № 12 до Конвенції, його положення та сфера дії.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (стаття 15). Надзвичайні ситуації. Воєнний стан.

Європейський суд з прав людини і його рішення.

Юрисдикція та завдання Європейського суду з прав людини. Статті 19 та 32 Конвенції.

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Умови прийнятності заяви. Неприйнятність заяви. Статті 33-35 Конвенції. Статус «жертви».

Рішення Європейського суду з прав людини як акти подвійної природи: міжнародно-правовий та судово-прецедентний аспекти. Природа судового прецедентного права Суду і конвергенція права держав-членів Ради Європи. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на правову систему України. Види рішень Європейського суду з прав людини: рішення палат і Великої палати, ухвали, консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції і протоколів до неї. Зміст і значення окремої думки судді.

Зобов'язальна сила рішень Європейського суду з прав людини: вимога обґрунтованості та вмотивованості, правило *stare decisis* та незв'язаність Суду своїми попередніми рішеннями, роль динамічного тлумачення у зміні *stare decisis* рішень Суду, рівність і справедливість як вимога однакового застосування положень Конвенції, доктрина Конвенції як «живого інструменту». Особливості пілотних рішень Європейського суду з прав людини.

Виконання рішення Європейського суду з прав людини в Україні: заходи індивідуального характеру, заходи загального характеру, справедлива сатисфакція. Роль і значення пілотних рішень Європейського суду з прав людини у розвитку правової системи України. Застосування статті 46 Конвенції: практика щодо України.

Особливості застосування положень Конвенції та рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Застосування Конвенції і рішень Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці. Пошук рішень Європейського суду з прав людини у пошуковій системі *Nudoc*, на офіційному порталі Верховної Ради України, міжнародних організацій та правозахисних організацій.

Види рішень Європейського суду з прав людини. Юридичні наслідки винесеного Європейським судом рішення. Виконання рішення. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Обов'язкова сила рішень Європейського суду з прав людини та їх виконання

Рішення Європейського суду з прав людини проти України.

II. ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Поняття «прав і обов'язки цивільного характеру» в сенсі Конвенції. Застосування пункту 1 статті 6 до спорів державних службовців

Важливість дотримання державними органами власних процедур. Покладання на державу ризику помилки державного органу.

Права, які охоплюються сферою дії статті 8 Конвенції. Втручання в приватне і сімейне життя. Позитивні зобов'язання держави. Виправданість втручання. Вимоги пункту 2 статті 8 Конвенції. Право на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8). Суть «поваги» до приватного та сімейного життя (справи «Олександр Волков проти України», «С. проти Бельгії», «Бігаєва проти Греції»).

Справи у сфері екології (справи «Дубецька та інші проти України», «Гримковська проти України»),

Свобода зібрань та об'єднання (стаття 11). Права, що охоплюються статтею 11. Свобода об'єднання. Професійні спілки. Громадські об'єднання та організації. Політичні партії. Реєстрація, внесення змін до статутних документів, функціонування та припинення діяльності громадських об'єднань, політичних партій і професійних спілок. Мирні зібрання. Свобода мирних зборів. Проведення страйків, мітингів, демонстрацій. Виправданість втручання в права, гарантовані статтею 11. Структура статті 11. Вимоги пункту 2 статті 11.

Право на вільне володіння майном (стаття 1 Протоколу № 1). Сфера дії статті 1 Першого протоколу. Зміст поняття “майно”, “власність” в сенсі Конвенції. “Мирне володіння” своїм майном. Принцип безперешкодного користування майном. Втручання у право власності. Законність втручання. Дотримання “справедливого балансу” між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Пропорційність втручання. Позбавлення права власності. Право регламентувати використання власності відповідно до загальних інтересів. Обмеження користування власністю. Контроль за користуванням власністю державою. Тлумачення “суспільного інтересу”, “справедлива рівновага”. Компенсація за порушення права власності.

Свобода пересування (протокол № 4). Вибір місця проживання. Реєстрація проживання, пересування. Свобода пересування. Право залишати країну.

Право на ефективний засіб правового захисту (статті 13). Право на оскарження дій чи бездіяльності посадових осіб суб'єктів владних повноважень. Доступність засобу юридичного захисту. Ефективність засобу правового захисту. Право на відновлення порушених прав. Право на відшкодування за порушене право.

Право на вільні вибори до законодавчого органу (стаття 3 протоколу № 1). Поняття “законодавчого органу”. Загальні принципи статті 3 Першого протоколу (вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування, вільне вираження думки народу під час виборів). Право обирати та бути обраним. Право висувати свою кандидатуру та вимоги до кандидата. Обмеження (позбавлення) виборчих прав.

**Таксономічна характеристика
анонімного письмового тестування
під час кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів**

1. Цей документ розроблено на основі Програми іспиту для кваліфікаційного оцінювання суддів апеляційних адміністративних судів (далі - Програма).

2. Таксономічна характеристика визначає питому вагу розділів Програми у тестовому завданні, а також необхідний для виявлення за відповідним розділом кваліфікаційний рівень.

3. Питома вага розділу - відсоткове співвідношення кількості запитань відповідного розділу до загальної кількості запитань тесту.

4. Кваліфікаційний рівень формується з урахуванням таких пізнавальних навиків:

1. Рівень «А» - необхідний когнітивний рівень «Знання».
2. Рівень «В» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння».
3. Рівень «С» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення».
4. Рівень «Б» - необхідні когнітивні рівні пізнання «Знання», «Розуміння», «Критичне мислення», «Вирішення проблеми».

з/п	Розділ Програми	Питома вага (%)	Кваліфікаційний рівень
1	Конституційне право	7	С
2	Антикорупційне законодавство	3	С
3	Адміністративне право	21	С
4	Податкове право	10	С
5	Виборче право. Виборчий процес. Референдум.	5	С
6	Право соціального забезпечення	7	С
7	Земельне право	7	С
8	Адміністративне судочинство	30	С
9	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та рішення Європейського суду з прав людини	5	С
10	Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у сфері адміністративного права	5	С